

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06553

DELTSEYLVNGEN

Bella Goldworth

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

בעלא גאלדווירט

דער צייילונגען

פארלאג איקוף

ניו יארק, 1983

Bella Goldworth
DEUTZELUNGEN
STORIES

© by Bella Goldworth, 1983
330 West 72nd Street
New York, N.Y. 10023
All Rights Reserved
Printed in the U.S.A.

EMPIRE PRESS

550 EMPIRE BLVD. • BROOKLYN, N. Y. • (212) 756-1473

בעלא גאלדווירט

פֿון זעלבן מחבר:

- 1949 „נייע טעג“ דערציילונגען
- 1954 „אין דער פֿרעמד“
- 1966 „איבער גרענעצן“
- איבערגעזעצטע דערציילונגען אויף ענגליש
- 1971 “a Cross the Border”
- „דער אומבאקאנטער קרוב“
- א ראמאן איבערגעזעצט אויף ענגליש
- 1976 “The unknown Relative”

אינהאלט

7	אין קלעם
17	דאָס רויטע יאָקעלע
33	ער צאָלט אַ חוב מיט פּראָצענט
44	מײַן מאַמעס שװנים אין דאַרף
55	ער האָט געהאַלטן וואָרט
66	די קליינע פֿעני
70	אַ פשוטע פֿרוי
75	אידן אין אַמאָליקע פּוילישע דערפֿער
109	דער אַלטער האָט געוואונען
112	אַן אַנדער געפֿיל
124	רבקה צוקער, דער שיינער מענטש
134	אַ דערהויבנקייט
143	אין אַ פענסיאָנערן-קלוב
150	דער פּיקניק
156	אויף דער עלטער

אין קלעם

ווען די נאציס האָבן אָנגעהויבן טרײַבן אין פּוילן די אידן פון שטעט און שטעטלעך קיין וואַרשע אין דער געטאָ, האָט דער פּאָמיליע אָפּעלבוים זיך אײַנגעגעבן איבערצולאָזן זייער צען יאַריקע, בלאַנדע מיידעלע, אַדעלאַ, בײַ אַ באַקאַנטער פּוילישער פּאָמיליע. אַדעלאַ'ס עלטערן מיט צוויי עלטערע ברידער האָבן די נאציס אַוועקגעשיקט אין געטאָ.

באַלד נאָך דער מלחמה, האָט די פּוילישע פּאָמיליע איבער-געגעבן אַדעלאַ'ן צו דער אידישער געזעלשאַפט, זי איז אָנגעקומען קיין ציפּערן (סאַיפּרעס), וואו עס האָבן זיך קאַנצענטרירט גע-ראַטעוועטע פון היטלערס חורבן.

אַדעלאַ האָט שוין געוואוסט, אַז אירע עלטערן האָבן די נאציס אומגעבראַכט, אָבער פון אירע צוויי ברידער האָט זי נישט געוואוסט, צי זיי לעבן ערגעץ, צי זיי זײַנען אויך אומגעבראַכט געוואָרן.

אַלע טאַג זײַנען קיין ציפּערן אָנגעקומען געראַטעוועטע מענטשן, רעשטלעך לעבן-געבליבענע נאָכן גרויזאַמען היטלער-חורבן, די מערסטע פון די לעבן-געבליבענע זײַנען געקומען אַהין אויסגעמאַטערטע, קראַנקע, געשוואַלענע פון הונגער, פון שרעק-לעכע לידן, פון פּײַניקונגען, וואָס זיי זײַנען אויסגעשטאַנען אין די לאַגערן.

די 16-יאַריגע אַדעלאַ איז דאַרט געווען די געזינסטע, האָט זי באַדינט די קראַנקע און שוואַכע, זיי געהאַלפן מיט וואָס זי האָט נאָר געקאַנט. זי האָט געטאַן איר אַרבעט מיט איבערגעבנקייט, מיט ליב-שאַפט צו די געליטענע. אַז זי האָט געזען אַ מענטש וויינט — אַמאַל האָט ער געוויינט פון זײַנע פיזישע ווייטאַגן, אַמאַל פון צער און

טרויער, וואס ער האט פארלוירן די אייגענע, נאענטע, ליבסטע מענטשן — האט אדעלא מיט זיי מיטגעוויינט. עס האבן געמעגט זיין שיינע, זוניקע טעג, — אדעלא האט נישט אנגעקוקט דעם דרויסן. זי האט פאר זיך נאר געזען די פאר-טרויערטע, פארוויינטע מענטשן. זיי האבן פארשטעלט פאר איר די ליכטיקע זון-שיין. איר האט זיך געדאכט, אז דער הימל איז אויך פארטרויערט, וויינט מיט די מענטשן אויף דעם גרויזאמען וועלט חורבן, אויף די רואנירטע פעלדער, אויף דער פארוויסטער, מיט בלוט און טרערן דורכגעווייקטער ערד. אדעלא איז שטענדיג געווען פארנומען מיט איר ארבעט, און זי איז ביי אלעמען געווארן שטארק באליבט.

ווען זי האט דערזען אריינקומען א יונגן בחור, האט זי באלד געזוכט אויף זיין פנים ענלעכקייט צו אירן א ברודער. ביי יעדן אריינגעקומענעם האט זי זיך נאכגעפרעגט, צי ער האט אפשר ערגעץ געטראפן עמיצן מיט'ן נאמען פישל צי לייבל אפעלבוים. פון פאלעסטינע זיינען אלע עטלעכע וואכן געקומען צוויי מענער. איינער איז געווען א מיטל-יאריגער, א געלאסענער, רואיגער מענטש רב אליעזר אשעראוויטש. ער איז געווען שיין גע-קליידט, א הויכער, באליבטער מאן. זיין אויסזען איז געווען פון א באלעבאטישן, מען האט אפילו געקאנט זאגן פון א גבירישן איד. אויף זיין העלן, שייך-פארמירטן פנים איז געלעגן א באשטימטע זיכער-קייט, אז ער ווייסט וואס ער טוט. זיין בריוו, קיילעכדיג געשוירן בערדל האט אים צוגעגעבן חשיבות, אן אנדייט, אז ער איז נישט אבי-ווער.

דער צווייטער איז געווען א יונגערמאן, פון א צוויי-דריי און צוואנציג יאר. ער איז אויך געווען שיין אנגעטאן, א מיטל-וואוקסיגער, א דינער. אויף זיין מאט, טונקל פנים איז געלעגן א הילפלאזע נעבעכדיגקייט פון א דערשלאגענעם מענטש. פון זיינע טונקל-ברוינע אויגן האט ארויסגעשטראלט א ווארימקייט, א גוטס-קייט, — איינער וואס איז נישט פעאיג עמיצן וויי צו טאן. אים האט

מען גערופן יאקאוו קישעלינסקי. ער איז געווען א שטילער, א קנאפ־ריידעוודיגער. ער האט זיך צוגעהערט וואס רב אליעזר אָשע־ראַוויטש זאָגט.

די צוויי מענער זינען געקומען אין נאָמען פון דער אידישער געזעלשאַפט, אַפצוקלייבן ווער פון די פליטים עס נויטיגט זיך פריער אַריבערגעפירט צו ווערן קיין פאַלעסטינע.

דעמאָלט, אין 1945, אונטער דער הערשאַפט פון די ענג־לענדער, איז נישט געווען גרינג פאַר אידן אַריינצוקומען קיין פאַלעסטינע, האָט די אידישע געזעלשאַפט געזוכט וועגן ווי אַזוי אַריינצופירן, אַריינצושמוגלען טייל פון די לעבן־געבליבענע נאָכ־היטלער חורבן.

ווען אַדעלאַ האָט דערזען דעם יונגן יאקאוו האָט זיך איר געדאַכט, אַז ער איז ענלעך צו איר עלטערן ברודער. אַיִ־דאַס וואָס ער האָט אָן אַנדער נאָמען, האָט זי אויסגעטייטשט: מענטשן בייטן אַמאַל אַ נאָמען. אפשר האָט ער געהאַט אַ סיבה צו בייטן דעם נאָמען? זי איז נישט געווען דרייסט, ווי מיט אַנדערע, אים צו פּרעגן, וואו ער איז געבוירן געוואָרן, ווי אַזוי זינען עלטערן האָבן געהייסן אויף די ערשטע נעמען.

אין ציפּערן, וואו אַדעלאַ איז געווען, האָט קיינער נישט גע־וואוסט ווער דער יונגערמאַן איז, צי ער איז פאַרהייראַט, צי ער איז אַ בחור, צי ער געהערט זיך עפעס אָן מיט רב אליעזר'ן, צי ער איז אים אַ פּרעמדער.

באַלד פון ערשטן קוק, ווען אַדעלאַ האָט דערזען יאקאוו, האָט ער זיך אַינגעקריצט אין איר זכרון. נאָך זײַן אוועקפאַרן איז זײַן גע־שטאַלט געשטאַנען פאַר אירע אויגן, איר נאַכגעאַנגען אויף טריט און שריט, נישט אַפּגעטראַטן פון איר.

ער איז אַלע מאָל געקומען מיט רב אליעזר'ן. וואָס מער זי האָט אים געזען, אַלץ מער האָט זיך איר געדאַכט, אַז ער איז ענלעך צו איר ברודער. ער האָט זיך צו איר גראַד שטאַרק צוגעלאָזן, גערעדט מיט איר מער ווי מיט אַנדערע. זי האָט פון דעם אַרויסגענומען, אַז ער מוז

טאקע זיין איר ברודער, ער דערקענט זי, נאָר ער וויל זיך נישט אויס-געבן. יעדעס מאל וואָס ער איז געקומען, איז ער אַלץ פריינטלעכער געוואָרן צו איר. ער האָט איר פאַרזיכערט, אַז זי וועט אינגיכן פאַרן קיין פאַלעסטינע — זי וויל דאָך וואָס שנעלער אַהין קומען. ער האָט גערעדט צו איר צאָרט, ליבלעך, אַמאל געגעבן אַפילו אַ גלעט אירע בלאַנדע, געלאַקטע האַר, זי געבעטן צו האָבן געדולד.

נאָך זיין אַוועקפאַרן האָט ער אַנגעהויבן איר שרייבן וואַרימע, ליבע, האַרציגע בריוו, איר שיקן פעקלעך מיט קאַסטבאַרע זאַכן. קיין אַדרעס אויף צוריק איז נישט געווען, האָט זי אים נישט געקאַנט ענטפערן. שפעטער האָט ער יעדעס מאל, ווען ער האָט זי געזען איר איבערגעלאָזט געלט זי זאָל זיך קויפן וואָס איר האַרץ גלוסט.

וואָס איז שייך צום פאַרן, האָט זי געזען, אַז יאַקאָוו האָט אַ קנאַפע דעה; רב אליעזר איז דער וואָס באַשטימט ווער עס זאָל פאַרן פריער, ווער שפעטער.

יאַקאָוו איז ביי אַדעלאַן געוואָרן אַ רעטעניש. ווען זי האָט פון אים דערהאַלטן אַ בריוו צי אַ פעקל, האָט זי ווידער אַנגעהויבן טראַכטן: ווער איז ער? וואָס איז ער צו איר? פאַרוואָס איז ער אַזוי גוט צו איר? און זי האָט אַלץ מער געגלויבט, אַז נישט אַנדערש ווי נאָר ער איז איר ברודער.

אַמאל האָט אַ בליץ געטאַן אין איר געדאַנק: אפשר איז ער אַ פּרעמדער, אַ בחור, וואָס ער האָט צו איר אַ באַזונדערן ליבע-געפיל? דעמאָלט האָט זי געטראַכט: אַ! ווען דאָס וואָלט נאָר אַזוי געווען, וואָלט זי געווען גליקלעך. אָבער ער האָט דאָך איר קיין מאל קיין וואָרט נישט געזאָגט, נישט געגעבן די מינדסטע אַנדייטונג, אַז ער האָט אַ געפיל פאַר איר. איז עס מעגלעך אַ בחור זאָל ליב האָבן אַ מיידל און נישט אַרויסווייזן געפילן צו איר? — האָט זי ביי זיך געפרעגט, און נישט געפונען קיין ענטפער.

נאָך אַזעלכע טראַכטונגען איז זי ווידער געבליבן אין צווייפל, ווי אין אַ חלום. די געדאַנקען האָבן זי נישט אַפּגעלאָזט, געעקבערט איר

מוח, נישט געגעבן איר קיין רו. זי האט געטראכט, געוואלט אים פארשטיין, און נישט געקאנט.

זי האט אליין נישט געקאנט פארשטיין פארוואס זי בענקט אזוי שטארק נאך אים, ווארט מיט אומגעדולד אויף זיין קומען. אמאל האט זי געפילט, אז זי איז גענארט פון אים, נאר ווי גיך זי האט אים דערזען, זינען אלע צווייפלען פארשוואונדן. איר האט זיך געדאכט אז ווען ער איז מיט איר, הויבן אן זינען אויגן צו פינקלען מיט אן אויפגעוואכטן געפיל, זיי באקומען א פרישן גלאנץ. אויף זיין שטענדיג-אומעטיגן פנים לייגט זיך א פריילעכקייט, און דאס טראגט זיך אריבער אויף איר געמיט. דעמאלט ווערט איר גוט אויפן הארצן, איר לעבן קריגט אן אנדער זין.

אז זי האט אמאל געהאט די געלעגנהייט מיט יאקאוו ארויסגיין אין דרויסן, איז זי פארשיכור'ט געווארן פון פרייד. זי האט אנגע-קוואלן פון גאנצן ארום, געזען די שיינקייט פון הימל אפילו ווען ער איז נישט געווען לויטער בלוי. געוויינלעך האט זי מיט אים שפא-צירט ארום הויז, אמאל האט זי זיך אפגעשטעלט לעבן א ביימל, גענומען צארט א צווייגל, באקוקט דאס, ווי זי וואלט אויף דעם עפעס געזוכט. די לופט, האט זיך איר געדאכט, שמעקט מיט די אנגע-נעמסטע ריחות. עס איז איר נאר געווען א שאד, וואס זי דארף צוריק אריינגיין צו די קראנקע, פאראומערטע מענטשן.

יאקאוו איז ווי געוויינלעך געווען שטיל, פארטראכט, ווי ער וואלט געזוכט עפעס צו זאגן און קאן נישט געפינען די ווערטער. ענדלעך, נאך צוויי יאר ווארטן איז אדעלא געקומען קיין פאלעסטינע. יאקאוו האט פאר איר צוגעגרייט א וואוינונג, באזארגט זי מיט אלעם נויטיגן. ער האט געוואוסט אז זי וויל ווערן א קראנקן-שוועסטער, האט ער איר געזאגט: „גיי לערן זיך, ווער וואס דיין הארץ גלוסט. דו דארפט פאר קיין שום זאך נישט זארגן, איך וועל זען אז דיר זאל גארנישט פעלן.“

די גאנצע האנדלונג פון יאקאוו איז נאך אלץ פאר איר געווען אומפארשטענדלעך. זי האט נישט געקאנט באנעמען צוליב וואס ער

טוט דאס אלץ פאר איר. ער איז שטארק אינגעהאלטן מיט א ווארט. זי קאן פון אים גארנישט ארויסקריגן. ווי הינטער א שלאס האלט ער באהאלטן זינע געדאנקען און זינע געפילן.

איין מאל אין אן אונט איז ער צו איר געקומען מיט א טייערער מתנה, איר געגעבן געלט, זי זאל האבן אויף וואכן צו לעבן. דעמאלט האט אדעלא זיך אנגענומען מיט מוט און אים אפן געפרעגט:

— זאגט מיר יאקאו, איך בעט איך, צוליב וואס טוט איר דאס אלץ פאר מיר? טוט איר דאס אפשר פאר רחמנות, וואס איר האט געטראפן אן עלנטע יתומה? צי אפשר זענט איר מנין ברודער, ווי מיר דאכט זיך, און איר ווילט מיר נישט אויסזאגן? איך בעט איך, זינט אפנהארציג. די פראגן וואס איר האט נאר וואס געהערט מאטערן מיד, לאזן מיד נישט רוען, אייער שוויגן פייניגט מיד, איך קאן דאס מער נישט איבערטראגן!

זי האט מיט ביידע הענט פארשטעלט דאס פנים, ער זאל נישט זען די טרערן אין אירע אויגן.

יאקאו איז נאך א וויילע געווען שטיל, געזעסן ווי פאר-גליווערט. דערנאך האט ער שווער אפגעזיפצט און שטיל געזאגט, ווי א פארשולדיגטער: — קיין ברודער-געפיל און אודאי נישט קיין רחמנות-געפיל קאן מען ניט פארגלייכן צו דער טיפער ליבשאפט וואס איך האב צו דיר.

אדעלא'ס פנים האט אויפגעלויכטן, אירע טונקל בלויע אויגן האבן זיך צעשטראלט פון גרויס פרייד. זי האט פון פריידיגער איבע-ראשונג קוים ארויסגעשטאמלט:

— יאקאו טייערער, איך האב שוין לאנג געווארט, געגארט דאס צו הערן פון דיר, פארוואס, זאג פארוואס האסטו דאס מיר פריער נישט געזאגט, פארוואס האסטו מיד אזוי לאנג געפייניגט?

יאקאו האט גענומען איר רעכטע האנט אין זינע ביידע הענט, געקוקט אין אירע מיט פרייד-אנגעפילטע אויגן און געזאגט מיט הארץ ווייטאג:

— געפילן קאן מען נישט מעסטן, עס קאן זיין אז פון מנין

שווינגן האָב איך אפשר מער געליטן פון דיר, און רעדן איז אמאָל נאָך שווערער. ווער ווייסט ווער פון אונז איז מער געפייניגט, וואָס איך קאָן נישט רעדן?

זי האָט פאַרוואַרפן די הענט אַרום זײַן האַלדז מיט אַפּגע-שוואַכטער פּרייד און אַביסל דערשראָקן געזאָגט:

— איך פאַרשטיי דײַך ווידער נישט, פאַרוואָס רעדסטו פאַר-שטעלט? אפשר צווייפלסטו אין מײַן ליבע צו דיר? אין אַ געוויסער מאָס האָב איך אויך אַינגעהאַלטן, נישט אַרויסגעוויזן מײַנע געפילן צו דיר, ווײַל איך האָב נישט געוואוסט וואָס דו טראַכסט און פילסט צו מיר, האָט זי זיך ווי פאַרענטפערט.

אַ ווײַלע האָבן ביידע געשוויגן, דערנאָך האָט ער געזאָגט: — ניין, נישט אין צווייפל וועגן דײַן ליבע צו מיר גייט עס. איך האָב געפילט דײַן ליבשאַפט צו מיר, אַפילו ווען דו האַסט זיך צוריק-געהאַלטן.

און ער איז ווידער שטיל געבליבן. דאָס מאַל האָט אַדעלאַ נישט אַפּגעלאָזט. זי האָט צודרינגלעך אים געפרעגט:

— וואָס שווינגסטו? אַז מיר ווייסן שוין ביידע מיר האָבן זיך ליב דאַרפן מיר זיך אַפּגעבן מזל טוב, מיר זײַנען חתן-כלה. איך בין גרייט אַפילו מאַרגן גיין מיט דיר צו דער חופּה!

ער האָט אַ קוש געטאָן איר האַנט, וואָס זי האָט געהאַלטן אַרום זײַן האַלדז, שטיל און שווער, קוים אַרויסגעזאָגט:

— איך קאָן מיט דיר נישט חתונה האָבן, איך בין אין אַ קלעם! זי האָט אוועקגענומען די הענט פון אַרום זײַן האַלדז, זיך אַ צאַפל געטאָן, מיט דערשראָקענער איבעראַשונג געפרעגט:

— וואָס איז, ביסט חלילה אין אַ צרה? ביסט באַגאַנגען עפעס אַ פאַרברעכן? וואָס פאַראַ קלעם? זאָג דעם אמת, איך בעט דײַך.

יאַקאוּ האָט אַנגעהויבן זייער שטיל דערציילן:

— זינט איך האָב דײַך דערקענט, ראַנגל איך זיך מיט מײַנע גע-דאַנקען און געפילן, איך פיר מיט זיך אַ קאַמף און קאָן זיך נישט באַפרייען פון דעם קלעם.

דא איז ער ווידער שטיל געבליבן, נישט געקאנט ווייטער רעדן, ווי ער וואלט זיך מיט עפעס געשטיקט. זיינע אויגן זיינען געווארן ווי מיט א נעפל פארצויגן, זיין לענגלעך, דין פנים, האט זיך געדאכט, איז לענגער, דינער און שטארק טרויעריג געווארן.

זי האט געווארט ער זאל זיך בארואיקן, קומען צו זיך. שפעטער האט זי מיט טרערן אין איר קול געזאגט:

— איך זע דו באהאלסט עפעס אויס פון מיר, דערצייל, איך בעט דיך, זאג וואס דריקט דיך?

ער האט מיט א פינגער א וויש געטאן די פייכטע אויגן-ווינקלען און אנגעהויבן שווער און שטיל דערציילן:

„איך דער צייט פון היטלערס מלחמה, בין איך געווען אין א לאגער. נאך היטלערס מפלה, בין איך געלעגן א געשוואלענער פון הונגער און די קלעפ, וואס איך האב געקראגן פון די נאציס. ווען עס וואלט געדויערט נאך עטלעכע טעג, וואלט איך אויסגעגאנגען. אויף א טראג-בעטל האט מען מיך ארויסגענומען פון לאגער, געבראכט קיין ציפערן מער טויט ווי לעבעדיג. איך האב נישט געגלויבט, זיך נישט געריכט, אז איך וועל קאנען שטיין אויף מיינע פיס. א וואך שפעטער איז רב אליעזר געקומען באזוכן די ערשטע לעבן-געבליבענע קרבנות נאך דעם היטלער חורבן. מיך האט מען שוין געהאט עטוואס אטכייעט, דאס געשווילעכץ האט ביסלעכווייז אנגע-הויבן אפגיין. איך האב זיך געשטעלט אויף די פיס. אין עטלעכע טעג ארום האט רב אליעזר ארויסגענומען דריי מענטשן זיי אריבער-צושמוגלען קיין פאלעסטינע. איך בין געווען צווישן די דריי, נאך א שטארק קראנקער.

„וואו יענע צוויי זיינען אוועק, ווייס איך נישט, מיך האט רב אליעזר גענומען צו זיך אהיים. זיין פרוי מיט זיין איינציגער טאכטער, א מיידל אין די שפעטע צוואנציגער יארן. ביידע האבן זיי ארום-געפאדעט ארום מיר, מיך געפלעגט מיט די בעסטע שפייז, געטאן וואס איז נאר געווען נויטיק, און מעגלעך, איך זאל זיך שטארקן, געזונט ווערן. זיי האבן מיר געשענקט אן א שיעור ווארימקייט,

הארציגע, אמתדיגע ליבשאפט, מיך באהאנדלט ווי זייערס א קינד. „פאר דער מלחמה, האב איך געהאט עלטערן, צוויי שוועסטער און א ברודער. פון זיי אלע האב איך ביז היינט נישט קיין שפור. דא האב איך דערפילט, אז איך בין מער נישט איינזאם. איך האב א גוטע ליבע היים מיט געטריישאפט פון א גאנצער פאמיליע. דאס געפיל פון עלנטקייט איז ביסלעכווייז איינגעשרומפן, פארלארן געווארן.

„ווען איך בין אינגאצן געזונט געווארן, האט רב אליעזר מיך אריינגענומען איז זיין געשעפט, וואו מען ארבעט אויס באלאדן פאר פאדלאגעס, געמאכט מיך פארן גאנצן באלעבאס פון געשעפט, ווי איך וואלט געווען זיין אייגענער זון. איך בין זיי ביז היינט טיף דאנק-באר, וואס זיי האבן געטאן פאר מיר, אבער שפעטער... שפעטער האט רב אליעזר אליין מיר פארגעשלאגן איך זאל ווערן זיין איידעם, דער מאן פון זיין איינציגער טאכטער.

„זי האט אלס קינד געהאט אן אפעראציע אויף א פוס, איז דער פוס ביי איר געבליבן קירצער פון דעם אנדערן. עס קאן זיין אז צוליב דעם איז געווען שווער צו קריגן א בחור. זי איז גראד א געלערנטע, א קלוגע, אינטערעסאנטע פרוי, אויפן פנים נישט קיין מיאוסע, אבער איך האב נישט געהאט דעם מינדסטן געפיל צו איר, זי זאל ווערן מיין פרוי. איך האב זי רעספעקטירט אלס מענטש, אפגעשאצט און דאנק-באר געווען פאר איר געטריישאפט צו מיר, נישט מער, די פאמיליע איז אבער דורכאויס באשטאנען איך זאל מיט איר חתונה האבן.

„זיך אפזאגן פון דעם שידוך האט געמיינט זיך אפזאגן פון דער גאנצער פאמיליע, פארלירן די געטריישאפט פון די ליבע מענטשן, וואס זיינען געווארן מייע נאענטסטע אין מיין עלנטן לעבן. אן זיי וואלט איך ווידער געבליבן איינזאם. די איינזאמקייט האט מיך גע-שראקן. פון דער אנדערער זייט האט מיין דאנקבארקייט צו דער פאמיליע אין וועלכער איך האב זיך גענויטיגט, נישט געלאזט מיך איך זאל זיך אפזאגן פון דעם שידוך.“

ער האט שווער געזיפצט און צוגעגעבן:

„איך האב טאקע א גוטע היים, געלט וויפיל איך וויל מיט א סך

ליבשאפט צו מיר, אבער מען קאן נישט זיין גליקלעך בלויז מיט יענעמס ליבע געפילו, מען דארף אליין טראגן אין זיך דעם ליבע-געפיל.

„זינט איך האב דיך דערקענט, וואלט איך זיי אלץ מוחל געווען. אמאל טראכט איך: אפשר זאל איך גט'ן מין פרוי? נאר באלד גיט א שלאג אן אנדער געדאנק אין מין מוח: ווי וואג איך צו טראכטן פון א גט, ווי קאן איך דאס טאן צו מענטשן, וואס האבן מיר אזויפיל גוטס געטאן, געראטעוועט מין לעבן? זאל איך זיי איצט פארשאפן יסורים? דאס שיידן זיך מיט מין פרוי וועט פאר זיי אלע זיין א גרויסער קלאפ, א שרעקלעכע טראגעדיע. איך וועל באגיין געגן זיי א גרויסן פארברעכן. און אן דיר, אדעלא טייערע, האט מין לעבן קיין זין נישט. איך בין אין א קלעם!...“

זיין קאפ איז געפאלן אויף איר אקסל, זי האט צארט געגלעט זינע שווארצע האר.

ביידע זינען פארשוויגן געווארן ווי פארשטומטע.

דאס רויטע יאקעלע

די יונגע, מיטלואוקסיקע, דינע פרוי מיטן לענגלעכן מאַטן פנים, יאָדוויגאַ סאָוויצקאַ, האָט אין אַ וואַרעמען זומער פרימאַרגן פאַרלאָזט איר שטוב אין דאַרף גאַלעץ.

זי איז געגאַנגען אין פעלד אַרײַן, מיט אַ מאַטיקע אין האַנט, אַרומצושאַרן די ערד אַרום די קאַרטאַפּל-שטאַמען און אויסצורײַסן די ווילדע גראַזן.

אין דרויסן האָט נאָר וואָס אַנגעהויבן טאַגן. אויפן לויטערן, שונקל-בלויען הימל, האָט זיך נאָך געהאַלטן אַ האַלבע בלאַסע לבנה. באַלד האָט אין ווײַטן האַריזאָנט, ווי פון אונטער דער ערד, זיך באַוויזן אַ לאַנגער פּלאַמפּײַערדיקער הימל-פּאַס. ווי פון אַ רויט אַנגעצונדענעם פּאַס האָט אַנגעהויבן אַרויסקריכן אַ פּלאַמיקע זון, וואָס האָט מיט לאַנגע, אויסגעצויגענע, גינגאַלד בענדער באַצירט די פעלדער און די ביימער. אונטערן בליאַסק פון די שאַרפע זון-שטראַלן האָבן אויף בלעטער און גראַזן די טוי-טראַפּנס זיך צעפּינקלט. די זון האָט פּאַוואַליע זיך גערוקט אַרויף אויפן לויטערן העל געוואַרענעם הימל — אַן אַנזאַג, אַז עס שטעלט זיך אַ הייסער טאַג.

אין פּוילן האָבן שוין די היטלעריסטן געבושעוועט, געקוילעט, געשענדט און געראַבעוועט. דאָס דאַרף איז געווען אַנגעפּילט מיט פּחד. מען האָט זיך געשראַקן: די נאַציס וועלן אַ ליאַדע טאַג אַהין אַרײַנפּאַלן, צונעמען בײַ יעדן דעם לעצטן ביסן פון מויל.

פרוי סאָוויצקאַ איז געגאַנגען איבער צעגרינטע פעלדער אייניקע אַליין. קיינער פון די דאַרף-מענטשן איז נאָך אין דעם נאָר וואָס אויפקומענדיקן פרימאַרגן נישט אַרויסגעקומען צו דער אַרבעט.

ס'איז געווען שטיל, זייער שטיל. אין גאנצן ארום האט מען נישט געהערט קיין שאַרף פון א בלאַט.

דער נאַענטער וואָלד איז געשטאַנען אומבאַוועגלעך, ווי פאַר-גליווערט, מיט ביינאַכטיקער רואיקייט געדרימלט.

ווען יאָדוויגאַ סאַוויצקאַ איז צוגעקומען צו אירע קאַרטאַפּל-בייטן, וואָס זיינען געלעגן נישט ווייט פון וואָלד, האָט זי דערהערט אַ שוואַך, פאַרמאַטערט קינדעריש געוויינ. זי איז געבליבן שטיין, מיט דער מאַטיקע אין האַנט, זיך צוגעהערט, געוואַלט דערכאַפּן פון וואַנען דאָס געוויינ טראַגט זיך. זי איז אַ היפשע וויילע געשטאַנען, אַנגעשפיצט די אויערן. דאָס געוויינ איז אַמאַל געווען שטאַרקער, אַמאַל שוואַכער, ווי די קינדערישע כוחות גייען אויס — אַ פּישטשען פון אַ פּיצל שוואַך קינד.

אין דער פרימאַרגנדיקער שטילקייט האָט זי דערכאַפּט, אַז דאָס קינדערישע געוויינ טראַגט זיך פון וואָלד.

זי האָט אוועקגעלייגט די מאַטיקע און אַנגעהויבן נאַכגיין דאָס קול.

מיט אַ מאַל איז דאָס געוויינ פאַרלוירן געוואָרן. זי איז געבליבן שטיין. אין דער ריינער פרימאַרגן לופט האָט זיך פון ערגעץ ווייט דערטראַגן אַ פּויגל-סוויטש, דאָס געוויינ איז אַנטשוויגן געוואָרן, זי הערט דאָס נישט מער. יאָדוויגאַ האָט אַנגעהויבן צווייפלען: אפשר האָט זיך איר בלויז אויסגעדאַכט, געוואַלט שוין גיין צוריק. דאָס שוואַכע פּישטשענדיקע געוויינ האָט זיך ווידער דערהערט. זי האָט אַנגעהויבן שנעלער נאַכגיין דאָס קול. וואָס נעענטער זי איז צוגע-קומען צום וואָלד, אַלץ זיכערער איז זי געווען, אַז דאָס קינדערישע געוויינ קומט טאַקע פון דאַרט. זי האָט, איצט שוין מיט זיכערע טריט, אימפעטיק ווייטער געשפּאַנט.

ביים ברעג וואָלד האָט זי דערזען ליגן אַ קינד — אַנגעטאַן אין אַ רויט, געשטריקט יאַקעלע. דאָס קינד וואַרפט מיט די פּיסלעך, שטופט די הענטלעך אין מיילעכל, זויגט די אייגענע פּינגערלעך.

פון וואָלד האָט זיך אַרויסגעשפּאַרט אַ מוראַדיקע שטילי ייט.

יאָדוויגאַ סאַוויצקאַ האָט אַ כאַפּ געטאַן דאָס קינד אין אירע הענט, צוגעטויליעט דאָס צו איר ברוסט, און מיט דעם אויסגעמאַרעטן פיצל שנעל געלאָפּן אַהיים. זי האָט דאָס קינד אַוועקגעלייגט אויפן בעט, געכאַפּט אַ ביסל מילך מיט אַ לעפעלע, אַריבערגעבויגן איר דינעם קערפער צום קינד און לעפעלע-נאָך-לעפעלע מילך געגעבן אין מיילעכל. דאָס קינד האָט זיך אָנגעהויבן „אַטרייען“, קומען צו זיך. שפעטער האָט זי אָפּגעקאַכט אַ קאַשקע מיט מילך און געקאַרמעט דאָס נפּשל.

געווען איז דאָס אַ מיידעלע, וואָס האָט אויסגעקוקט צו זיין פינף אָדער זעקס מאָנאַטן. זי האָט איר אַ נאַמען געגעבן אַדעלאַ. יאָדוויגאַ האָט אויסגעטאַן פון קינד דאָס געשטריקטע, רויטע יאַקעלע, דאָס גוט אויסגעוואָשן און באַהאַלטן. געטראַכט האָט זי: — אויב מיר וועט זיך אַינגעבן אויסהאַדעווען דאָס מיידעלע, וועל איך זיין גליקלעך.

זי איז געווען פיר יאָר פאַרהייראַט, יאָדוויגאַ, און האָט נישט געהאַט קיין קינד. אין די ערשטע טעג פון די נאַצישע אָנפאַלן אויף פּוילן, איז איר מאַן געפאַלן אין קאַמף קעגן די פאַשיסטן. איז איר אַיצט צוגעשיקט געוואָרן דאָס קינד. — אַז זי וועט ביי מיר אויס-וואַקסן, האָט זי געטראַכט, וועל איך איר ווייזן און דערציילן, אַז אין דעם רויטן יאַקעלע האָב איך זי געפונען ביים ברעג פון וואַלד, אַ פאַרשמאַכטע, אַן אויסגעהונגערטע.

* * *

אַדעלאַ איז געוואַקסן שיין און געראַטן. זי האָט געהאַט גרויסע הימל-בלויע אויגן, העל בלאַנדע, גאַלדענע געלאַקטע האַר, אַ קיילעכדיק ליכטיק פּנימל, אַ קליינטשיק מיילעכל, מיט אַ קורץ פאַרריסן נעזל.

די פרוי סאַוויצקאַ האָט זיך שטאַרק געפרייט מיט איר געפונען קינד. די ליבשאַפּט צווישן דער מאַמען מיטן מיידעלע איז געוואַקסן, מיט יעדן טאַג שטאַרקער געוואָרן.

ווען די מאַמע האָט געקעמט אַדעלאַס בלאַנדע לאַקן, האָט זי

נאָר געוואַלט זיי אויסציען, אויסגלייכן — זיי זאָלן זיין ענלעך צו אירע גלייכע, אויך בלאַנדע, האַר. און אַדעלאַ האָט אַלע מאָל געדרייט אַרום איר פינגער די מאַמעס גלייכע האַר, זיי זאָלן זיי געלאַקט ווי אירע, איינע צו דער אַנדערער זאָל זיין ענלעך.

די פרוי סאָוויצקאַ איז געווען אומרואַיק. זי האָט מוראַ געהאַט, אימיצער פון דאָרף זאָל נישט אויסזאָגן די נאַציס, אַז זי כאָוועט אַ געפונען קינד. אויב די נאַציס זאָלן חושד זיין, אַז ס'איז אַ ייִדיש קינד, קאַנען זיי עס פון איר, חלילה, אַוועקרייסן. זי האָט דאָס אָפּגעהיט ווי אַן אויג אין קאַפּ, געציטערט איבער איר. זי האָט זי קיין טריט אַליין נישט געלאַזט גיין. אומעטום איז זי מיט איר געגאַנגען, געפירט זי ביים הענטל, זי האָט געציטערט איבער איר און דאָס קינד האָט אויף קיין מינוט נישט אָפּגעטראָטן פון דער מאַמען. גלייך זיי ביידע וואַלטן פאַר עפעס מוראַ געהאַט, זיך געשראַקן מען זאָל זיי נישט צעשיידן. יאָדוויגאַ סאָוויצקאַ האָט גענומען מיט זיך אַ ביסל זאַכן און איז אַוועק מיט אַדעלאַן אין אַ שטעטל.

נאָך דער מלחמה האָט יאָדוויגאַ סאָוויצקאַ זיך צוריק אומ-געקערט אין דאָרף גאַלעץ, וואו זי האָט געהאַט איר אייגענע שטוב, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ גרויסן צימער און אַ קיך מיט אַן אַלקער. לעבן הויז — אַ גאַרטן מיט פּרוכט-ביימער, זי האָט אויך געהאַט אַ שטיקל פעלד.

אַדעלאַ איז שוין אַלט געווען אַכט יאָר. זי איז געגאַנגען אין שול און זיך זייער גוט געלערנט.

געשען איז דאָס אין איין קאַלטן ווינטערטאַג. דער שניי האָט געקרקצט אונטער די טריט, דער פּראַסט האָט געריסן דאָס פנים, דער הימל איז געווען מיט אַ טונקל גרויען וואַלקן באַדעקט, עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער מיט וואַלקנס שווער אַנגעלאַדענער הימל וועט באַלד צו דער ערד אַראַפּפּאַלן. אַ בייסיקער ווינט האָט געריסן און געהויבן דעם שניי.

אין דער זאַווערוכע האָט אין דאָרף גאַלעץ זיך באַוויזן אַ הויכער, דאַרער מאַן. ער איז געגאַנגען פון הויז צו הויז זיך נאַכגעפּרעגט:

— אפשר ווייסט איר צי אימיצער האָט דאָ אין דאָרף, אין 1940,
געפונען אַ קליינטשיק מיידעלע ביים ברעג פון וואָלד?
עטלעכע האָבן געענטפערט:
— מיר ווייסן פון גאַרנישט!

דער מאַן איז ווייטער געגאַנגען. ער האָט אַנגעטראָפֿן אין הויז
פון אַן עלטערער פויערטע. אַריינקומענדיק אין הויז וואו דער אויוון
האָט געברענט, האָט ער געוואָלט זיך אַנוואַרעמען. ער האָט זיך
געשטעלט לעבן ברענענדיקן אויוון, געריבן די קאלטע הענט און
אַנגעהויבן דערציילן:

אין צייט פון דער היטלער-מלחמה בין איך מיט מיין פרוי געווען
נישט ווייט אָט דאָ, ביי אײַך אין וואָלד, מיט אַ גרופע פאַרטיזאַנען.
איין מאָל ביינאַכט האָבן מיר דערשפירט די נאַציס קומען אָן — זיי
זוכן אונדז, מיר האָבן געמוזט שנעל אַנטלויפן. מיר האָבן געהאַט אַ
מיידעלע פון קנאַפע זיבן מאַנאַטן, מיר האָבן נישט געהאַט וואָס צו
געבן איר צו עסן און מיר האָבן דאָס קינד נישט געקענט מיטנעמען,
קוים וואָלטן די היטלעריסטן דערהערט אַ געוויין פון קינד, וואָלטן
זיי געוואוסט וואו מיר זיינען און אונדז אַלע אויסגעשאַסן אויפן אָרט.
האַבן מיר לויפנדיק מיט גרויס ווייטיק געמוזט איבערלאָזן אונדזער
קינד ביים ברעג וואָלד, מיט דער האַפענונג, אפשר וועט אימיצער
פון דאָרף זי געפינען אַ לעבעדיקע און זי ראַטעווען פון אומקום. בין
איך געקומען אויסגעפינען, צי האָט אפשר אימיצער געפונען מיין
קינד, צי לעבט זי ערגעץ?

די עלטערע פויערטע האָט אים אויפמערקזאַם אויסגעהערט, איר
פנים איז געווען ערנסט. זי האָט באַדויערנדיק געשאַקלט מיטן קאַפּ
און לאַנג געשוויגן, ווי זי וואָלט זיך וועגן עפעס געײַשובײַט. דערנאָך
האָט זי פאַמעלעך און שטיל געזאַגט:

— די פרוי יאָדוויגאַ סאַוויצקאַ האַדעוועט אַ שייַן פרעמד
מיידעלע, וואו זי האָט זי גענומען ווייס איך נישט. גייט אַריבער צו
איר, אפשר וועט איר זיך דערוויסן צי דאָס איז אײַער קינד. די
סאַוויצקאַ וואוינט דאָ נישט ווייט, דאָס דריטע הויז פון מיר.

ער האָט באַמערקט: די פּויערטע וויל נישט דערציילן אַלץ וואָס זי ווייסט. עס האָט אין אים אַ קלאַפּ געטאָן דאָס האַרץ. ער האָט נערוועז, שנעל געזאָגט:

— איך דאַנק אײך, איך דאַנק אײך, ליבע פּרוי.

אַ צעטראַגענער, מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ, איז ער געלאָפּן צום דריטן הויז. ער איז אַ וויילע געבליבן שטיין בײַ דער טיר, אָפּ־געכאַפּט דעם אַטעם, דערנאָך אַ לײַכטן קלאַפּ געטאָן אין טיר. די פּרוי סאַוויצקאַ האָט געעפּנט די טיר און זיך אַ צאַפּל געטאָן דער־זעענדיק דעם פּרעמדן. איידער זי האָט באַוויזן אים צו פּרעגן וואָס ער וויל, האָט ער אָנגעהויבן מיט אַ געפּאַלענעם טאָן:

— מײַן נאָמען איז מאַטל ווישניע, איך האָב געהערט — איז ער געגאַנגען אויף זיכער — אַז איר האָט אין 1940 געפונען אַ קליין מיידעלע בײַם ברעג וואַלד. דאָס איז מײַן קינד, איך וועל אײך געבן אַ סימן. זי איז געווען אָנגעטאָן אין אַ געשטריקט, רויט יאַקעלע. זאָגט מיר, איך בעט אײך, וואו איז זי. איך וויל זי זען. די פּרוי סאַוויצקאַ איז פאַרציטערט געוואָרן דערהערנדיק דעם סימן.

אַ צעטומלטע האָט זי אָנגעהויבן שרײַען:

— איך דאַרף קיינעם נישט אָפּגעבן קיין חשבון. איך בין קיינעם גאַרנישט שולדיק. געפונען, צי נישט געפונען — און אַז איך האָב געפונען איז דאָס מײַנס! גייט אײך פון דאַנען, דרייט מיר נישט קיין קאַפּ!

אין מאַטל ווישניע האָבן זיך אַלע גלידער געטרייסלט, דאָס האַרץ האָט זיך אַזוי שטאַרק אין אים געוואָרפּן.

מיט אַן אַראַפּגעבויענעם קאַפּ האָט ער ווידער אָנגעהויבן:

— איך בעט אײך, טײַערינקע, זײַט נישט בײַז. איך וויל איר זאָלט מיך פאַרשטיין. איך וועל אײך דערציילן פאַרוואָס מיר האָבן געמוזט איבערלאָזן דאָס קינד אונטערן פּרײַען הימל אויף הפּקר. איך און מײַן פּרוי האָבן געהאַפּט: אפשר וועט אימצער זי געפינען אַ לעבעדיקע. מײַן פּרוי האָבן די נאַציס אומגעבראַכט. איך האָב זיך קוים

געראַטעוועט פון די נאַצישע מערדער, זוך איך מיין קינד. איז דאָס, חלילה, אַן עוולה?

פּרוי סאַוויצקאַ איז געווען שטאַרק נערוועז, צערודערט. זי האָט עפעס געמישט אין אַ טאַפּ אויפן אויוון און גאַרנישט געהערט וואָס דער מאַן רעדט, מאַלט ווי אַ מיל.

זי האָט זיך אויסגעדרייט צו אים און מיט כעס געזאָגט:

— איך וויל נישט וויסן פון אייך, איך האָדעווע מינס אַ קינד.

ער אַבער האָט ווייטער געהאַלטן אין איין רעדן:

— טייערע פּרוי סאַוויצקאַ, איר האָט געטאַן אַ שיינע, נאַבעלע זאַך. איר האָט אויפגעהויבן אַ פּרעמד קינד און דאָס דערהאַלטן ביים לעבן. איך וועל מיין גאַנץ לעבן אייך זיין דאַנקבאַר פאַר דעם. אַבער איך בין דאָך איר טאַטע, וויל איך זי האָבן מיט מיר. איך וועל פאַר איינער מי, פאַר איינער גוטסקייט אייך באַלוינען פאַר אַלץ, וואָס זי האָט אייך געקאָסט.

די פּרוי סאַוויצקאַ איז געוואָרן אויפגעבראַכט פון צאַרן, געשריגן ווי נישט מיט איר קול:

— איר ווילט ביי מיר אַפּקויפן מיין קינד! ס'איז נישטאַן אַזאַ פּרייז! ווי דערוועגט איר זיך גאַר אַזוי רעדן? איר האָט נישט קיין שום רעכט וועלן זי אַוועקנעמען פון מיר! איך האָב זי געפונען אַ פאַר-מאַרעטע, האַלב-טויטע, קוים וואָס זי האָט געזשיפעט, איך האָב זי געראַטעוועט, איך האָדעווע זי, איך בין איר מאַמע!

זי האָט אַן עפּן געטאַן די טיר און אַ געשריי געגעבן:

— גייט שוין אַרויס פון דאַנען!

ער איז אַוועק. זי האָט צוגעמאַכט די טיר מיט אַזאַ זעץ, אַז אַדעלאַ וואָס האָט אין אַלקער געגרייט איר שול-אַרבעט, איז אַריינגעלאָפּן אַ דערשראַקענע:

— מאַמעשי, ווער איז דאָ געווען? וואָס איז געשען?

— גאַרנישט, גאַרנישט, מיין קינד — און זי האָט מיטן שפּיץ

פאַרטעך געווישט די נאַס-געוואָרענע אויגן.

אַדעלאַ האָט זיך נישט אַפּגעטשעפעט, געהאַלטן אין איין פּרעגן:

— זאג מיר, מאמעשי, ווער איז דאָ געווען?
 די מאמע, נאָך אַלץ ווישנדיק די טרערן, האָט געזאָגט:
 — עפעס אַ מאָן איז געקומען און געזאָגט, ער איז דיין טאטע און
 דיך געוואָלט צונעמען פון מיר!
 דאָס מיידל איז אַרויפגעפאלן אויף דער מוטער, מיט ביידע
 הענט אַרומגעכאַפט איר האַלדז, זיך געטוליעט צו איר און אויס-
 געבראַכן אין אַ יאַמערלעך געוויין:
 — מאמעשי, טייערע מאמעשי, איך וועל נישט גיין! איך וויל זיין
 מיט דיר!

* * *

מאָטל ווישניע איז אַבער נישט אָפגעטראָטן. ער איז עטלעכע
 מאָל געקומען רעדן מיט פרוי סאָוויצקא, ער האָט געוואָלט דער-
 וועקן רחמנות אין איר. איין מאָל האָט ער אָנגעהויבן מיט ווייכקייט:
 — טייערע פרוי סאָוויצקא, איך האָב אין דער שוידערלעכער
 היטלער-מלחמה פאַרלוירן מײן ליבע פרוי. מײנע עלטערן זײנען
 פאַרברענט געוואָרן, אַלע מײנע שוועסטער און ברידער זײנען פאַר-
 פּײניקט געוואָרן צום טויט, איך בין געבליבן איינער אַליין פון מײן
 גאַנצער פאַמיליע. איך בין עלנט און איינזאַם. מײן איינציקער
 אָנהאַלט, מײן איינציקע טרייסט איז איצט, וואָס איך האָב געפונען
 מײן קינד לעבעדיק — וויל איך זי האָבן מיט זיך.
 די פרוי סאָוויצקא איז געוואָרן שרעקלעך אויפגערגעגט פון זײנע
 רייד. זי האָט קורץ און שאַרף אים איבערגעשלאָגן:
 — איר זענט נישט דער איינציקער, וואָס איז געבליבן נאָך דער
 היטלער-מלחמה איינזאַם און צעבראַכן. מיליאָנען מענטשן זײנען
 געוואָרן אומגליקלעך, פאַרלוירן זייערע אייגענע, מיך אַריינ-
 גערעכנט. איך האָב פאַרלוירן מײן ליבן מאָן. אַבער דאָס אַלץ האָט
 גאַרנישט צו טאָן מיט אַדעלאַן. אייער וועלן אוועקרייסן זי פון מיר,
 איז אַ טאַפלט פאַרברעכן. אַ פאַרברעכן קעגן קינד און אַ פאַרברעכן
 קעגן מיר. איר מעגט אין זיין האָבן, אַז זי דאַרף אַ מאַמען, אַז זי איז

מיט גרויס ליבשאַפט צוגעבונדן צו מיר. אַז איר וועט זי צונעמען פון מיר, ווייס איך נישט וואָס פון איר וועט ווערן. זי וועט זיכער שטאַרק בענקען נאָך מיר און איר היים. זי קאָן חלילה קראַנק ווערן. אַז אמת'ער טאַטע דאַרף טראַכטן פאַרן גוטס פון זיין קינד. איר טראַכט נאָר וועגן זיך. באַרעכנט זיך, וואָס איר ווילט טאָן.

אַבער די רייד זייערע זינען געווען אומזיסט — זיי האָבן איינער אויף דעם אַנדערן קיין שום ווירקונג ניט געהאַט.

מאַטל ווישיניע איז נישט אָפּגעטראַטן. ער האָט זיך פאַרנומען מיט אַלע כוחות אַרויסצוקריגן דאָס מיידל פון פרעמדע הענט און אַנגעווענדט אַלע מיטלען צו דערגרייכן זיין ציל.

די פרוי סאָוויצקאַ איז אַריינגעפאַלן אין אַ פאַניק: מען וויל פון איר מיט כוח אַוועקרייסן דאָס קינד. האָט זי אין אַ מיטן נאַכט אַינגע-פאַקט אַ ביסל זאַכן, גענומען אַדעלאַן און אַוועק מיט איר אין אַ ווייטער גרויסער שטאַט צו אַ קרובה, געהאַפט אַזוי אַרום אַדעלאַן אויסבאַהאַלטן, זי אָפּהיטן פאַר זיך.

אַבער מאַטל ווישיניע האָט אויך נישט גערוט, געאַרבעט מעשים אַרויסצורייסן זיין קינד. אין בלויו עטלעכע חדשים האָט ער זיך דער-וואוסט וואו די סאָוויצקאַ געפינט זיך מיטן מיידעלע. ער האָט אַזוי פאַראַרבעט, ביז מען האָט דאָס מיידל אַרויסגענאַרט, אַרויס-גע'גנבעט פון איר מאַמען.

ביים פאַטער האָט אַדעלאַ געהייסן זיסל.

מאַטל האָט נישט געהאַט קיין היים, ער האָט זיך אַרומ-געוואַלגערט ביי פאַרשידענע באַקאַנטע מענטשן.

זיסל האָט אויפּגעהערט עסן, זי האָט נישט געקאַנט שלאָפן, געהאַלטן אין איין וויינען, פרעגן דעם פאַטער, צו וועמען זי האָט נישט געהאַט קיין שום געפיל פון ליבשאַפט:

— פאַרוואָס האָסטו מיך צוגענומען פון מיין מאַמעשי, פיר מיך צוריק צו מיין מאַמעשי.

זי פלעגט זיך אויפכאַפן אין מיטן נאַכט, וויינען, שרייען: „מאַמעשי! מאַמעשי! איך וויל מיין מאַמעשי!“ זי האָט אַזוי שטאַרק

געבענקט, אז פון קינד איז געוואָרן אַ תל. זעענדיק, ער קאָן אַפילו נישט אַכטונג געבן אויף איר האָט מאַטל זיסלען אַרײַנגעגעבן אין אַ יתומים-היים.

נאָך דער היטלער-מלחמה זײַנען אין פּוילן געשאַפן געוואָרן אַ סך קינדער-היימען אין פאַרשידענע שטעט און שטעטלעך. פּרוי סאַוויצקאַ נאָך דעם ווי מען האָט פון איר אַוועקגעריסן אַדעלאַן, איז איר לעבן געוואָרן אויסגעהוילט — מען האָט אַרויס-געריסן פון איר דאָס האַרץ מיט דער נשמה. דאָס טײַערסטע פון איר לעבן איז פאַרשוואַנדן — אַן דעם קינד איז זי געבליבן אויסגע-ליידיקט אין איר אינגעווייד.

אין אַ צײַט אַרום האָט זי זיך דערוואוסט, אַז אַדעלאַ געפינט זיך ערגעץ אין אַ יתומים-הויז. זי מוז כאַטש נאָך איין מאָל אין איר לעבן זי זען. זי האָט זיך אַרויסגעלאָזט איבערן לאַנד זוכן איר קינד. נישט גרינג איז דאָס אַנגעקומען. זי האָט אַבער נישט אויפגעגעבן די האַפּענונג דאָס קינד צו געפינען.

זי האָט געוואַנדערט פון שטאָט צו שטאָט, פון שטעטל צו שטעטל — וואו נאָר אַ קינדער-היים האָט זי זיך נאָכגעפרעגט. זי האָט נישט געוואוסט ווי דאָס קינד הייסט אויפן ערשטן אידישן נאָמען, האָט זי אויסגע'משל'ט איר אויסזען און געגעבן דעם פאַמיליע-נאָמען, ווישניע. צענדליקער היימען האָט זי באַזוכט. צענדליקער מײַלן געגאַנגען צופּוס, געשלעפט זיך מיט פּערד-און-וועגענער, געפאָרן מיט באַנען, נעכט נישט דערשלאָפן, טעג נישט דערעסן — און אַלץ נישט אויפגעהערט זוכן איר קינד.

נאָך אַ יאָר וואַלגערן זיך אונטערוועגנס, האָט זי ענדלעך זיך דערשלאָגן צו דער יתומים-היים, וואו אַדעלאַ איז געווען. אַדעלאַ איז פונקט אין יענער צײַט געלעגן זייער שטאַרק קראַנק אויף סקאַרלאַטינאַ — קיינער האָט צו איר נישט געטאַרט צוגיין, אַחוץ דער דאָקטער און די קראַנקן-שוועסטער, אפילו צו די געזונטע קינדער איז דאָרט נישט געווען דערלויבט אַרײַנצולאָזן אַ פרעמדן מענטשן.

פֿרוי סאַוויצקא האָט מען קאַטעגאָריש אָפּגעזאַגט צו זען אַדעלאָן.

זי האָט זיך אָבער פֿאַרנומען נישט אָפּצוטערעטן. זי מוז אונטער אַלע אומשטענדן זען איר קינד.

זי האָט אָפּגעוואַרט די קראַנקן-שוועסטער, איר דערציילט די געשיכטע ווי מען האָט אַדעלאָן פֿון איר אַוועקגעריסן. זי האָט גערעדט מיט אַזוי פֿיל ווייטיק און מוטערלעכן צער אין איר קול, אַז די קראַנקן-שוועסטער האָט אָנגענומען ביים האַרץ, זי האָט געזאַגט: — דערווייל איז דאָס מיידל זייער קראַנק. איר מוזט צוואוואַרטן עטלעכע טעג. אַז איר געזונט וועט זיך פֿאַרבעסערן, וועל איך זען ווי אַזוי איר קאַנט זי זען. איר וועט זיך מוזן בײַ מיר אויסבאַהאַלטן. קיינער טאַר נישט וויסן, אַז איר וואַרט זי צו זען. ווען מען דערווייסט זיך, אַז איך באַמי זיך — וואַלט איך באַלד פֿאַרלוירן מיין שטעלע, ווייל דאָס איז שטרענג פֿאַרבאַטן.

די פֿרוי סאַוויצקא האָט הייס געקושט דער קראַנקן-שוועסטערס הענט און געזאַגט:

— איך וועל טאַן אַלץ וואָס איר הייסט מיך. גאַט זאַל אייך בענטשן דערפֿאַר.

די קראַנקן-שוועסטער האָט אָנגעהויבן טראַכטן, זוכן אַ וועג, ווי אַזוי צוגרייטן דאָס מיידל צו דער זעאונג מיט דער מאַמען. אַדעלאָ איז געלעגן שטאַרק פֿאַרטראַגן מיט פֿאַרמאַכטע אויגן, געברענט פֿון היץ. זי האָט נישט געוואַלט נעמען קיין זופּ וואָסער אין מויל, אפֿילו די מעדיצין איז געווען שווער איר איינצוגעבן. אָבער עפעס וואונדערלעכס איז געשען, ווען די קראַנקן-שוועסטער האָט שטיל אַ זאַג געטאַן צו אַדעלאָן:

— אויב דו וועסט נעמען די מעדיצין און אַ טרונק טאַן אַ ביסל זאַפט, וועל איך דיר אויסזאַגן וואָס פֿאַראַ סורפֿרייז איך האָב פֿאַר דיר. אַדעלאָ האָט קוים דערהערט די ווערטער, האָט זי אַן עפֿן געטאַן די אויגן, זיך געגעבן אַ זעץ אויף אין בעטל און אַ געשריי געטאַן: — די מאַמעשי איז צו מיר געקומען?

די קראנקן-שוועסטער איז נשתומם געוואָרן, נישט געוואוסט ווי צו האַנדלען, האָט זי אָנגעהויבן באַרואיקן דאָס קינד:
— אָבער דו מוזט פריער עפעס נעמען אין מויל אַרײַן, דו מוזט ווערן געזינטער.

אָדעלאַ האָט פריידיק געשריגן:

— גיב מיר די מעדיצין, גיב מיר טרינקען, איך בין דאַרשטיק. ס'איז מיר שוין בעסער, איך בין געזונט. וואו איז מיין מאַמעשי?
דער קראַנקן-שוועסטער איז אָנגעקומען שווער זי צו באַרואיקן. און אויפן צווייטן טאָג האָט זי בסוד צוגעגרייט די מאַמע מיטן קינד, אַז זיי זאָלן זיך זען דורכן פאַרמאַכטן פענצטער.

האַרץ-רײַסנדיק איז געווען דער מאַמענט פון באַגעגעניש: דאָס מיידלס הענטלעך האָבן זיך געצויגן אַרומצונעמען די מאַמען און די מאַמע פון דער צווייטער זײַט פענצטער האָט געהויבן אירע הענט ווי אַרומצונעמען איר קינד. ביידע האָבן געקושט די קאַלטע, טרוקענע שויב, ביידע האָבן פון פרייד, צי אפשר פון צער, געוויינט.

די זעאונג דורכן פענצטער איז פאַרגעקומען עטלעכע מאל. די קראַנקן-שוועסטער איז באַשטאַנען, אַז די פרוי סאָוויצקא זאָל פאַר-לאָזן, איידער מען דערוויסט זיך וועגן איר.

די מאַמע האָט זיך דורכן פענצטער געמוזט געזעגענען מיט איר קינד. מיט אַ צעבראַכן געמיט איז זי אַהיימגעפאַרן. זי האָט אין דאָרף גאַלעץ נישט געקאַנט בלייבן. איר האָט זיך כסדר געדאַכט, אַז די שכנים מאַכן חוזק פון איר, וואָס זי האָט געהאַדעוועט אַ אידיש קינד און צום סוף האָט מען דאָס בײַ איר צוגענומען. זי האָט זיך געשעמט צו ווייזן דאָס פנים — זי מוז פאַרלאָזן דאָס דאָרף.

זי האָט פאַרקויפט איר שטוב מיטן גאַרטן, פאַרקויפט דאָס שטיקל פעלד און אוועק אין אַן אַנדער דאָרף, וואו אירע אַ מומע האָט געוואוינט.

מאַטל ווישניע האָט זיך דערוואוסט, אַז די פרוי סאָוויצקא באַמיט זיך אַנצוהאַלטן קאַנטאַקט מיט זיסלען, האָט ער זיך דערשראַקן. ער האָט מורא געהאַט: זיסל איז שוין צוועלף יאָר אַלט, זי קאַן נאָך

אַרויסרייסן זיך פון דער יתומים-היים און אַנטלויפן צו איר פּוילישער מאַמען.

אין גיכן האָט ער גענומען זיסלען און איז אַוועק מיט איר קיין ישראל, וואו זיי זינען פאַרבליבן.

די מאַמע מיטן מיידל האָבן פאַרלוירן דעם קאַנטאַקט צווישן זיך. ווי פיל יעדער פון זיי האָט זיך באַמיט, זיך נאַכגעפרעגט, געזוכט אַ פאַרבינדונג, האָט זיך עס זיי נישט איינגעגעבן.

זיסל איז אויסגעוואַקסן אַ שיינן מיידל. צו זיבעצן יאָר האָט זיך אין איר פאַרליבט אַ בחור, אַן אינזשעניער, זיי האָבן חתונה געהאַט. זיסל האָט נישט פאַרגעסן איר מאַמען. עס האָט איר געפלאַגט דאָס געוויסן: זי טוט נישט גענוג אויסצוגעפינען, וואָס מיט איר מאַמען איז געשען. זי האָט נישט געקאַנט רוען.

די מאַמע ווידער האָט נישט אויפגעהערט בענקען נאָך איר קינד. זי האָט אַליץ געפרוואוט זיך נאַכפרעגן. כאַטש זי האָט געוואוסט, אַז אַדעלאַ איז אין ישראל, האָט זי אַבער נישט געקאַנט דערגיין וואו זי איז.

* * *

זיסלס מאַן האָט זי אַ מאַל געפרעגט:

— ווי קומט עס, וואָס איך האָב דיך קיין מאַל נישט געהערט דו זאַלסט אַנרופן דיין פאַטער מיטן נאָמען טאַטע?

— איך מײַד דאָס אויס, איך האָב נישט דעם געפיל צו אים, ווי צו אַ טאַטן.

אַחוץ דעם בין איך פאַרביטערט קעגן אים. איך קאַן אים נישט מוחל זיין, פאַרוואָס ער האָט מיך אַוועקגעריסן פון מיין געטרייער, ליבער מאַמען.

ער ווייסט מיין געפיל צו אים. איך האָב אים שוין אַ סך מאַל דאָס געזאָגט. איך בין זיכער דאָס טוט אים וויי, אַבער איך קאַן נישט אַנדערש, איך וויל נישט פאַרשטעלן מינע געפילן.

ווען זי האָט געבוירן איר ערשט קינד האָט זי געזאָגט צו איר מאַן:

— ווען מײַן מאַמעשי וואַלט געוואוסט, איך האָב געבוירן אַ מיידעלע, וואַלט זי געווען גליקלעך — און טרערן האָבן זיך געגאַסן פֿון אירע אויגן.

דער פֿאַטער איז אָפט געקומען צו דער טאַכטער. ער האָט זיך געפֿרייט מיטן ערשטן, שפעטער מיטן צווייטן, אייניקל. זיסל האָט זיך קיין סך מיט אים נישט אָפּגעגעבן.

יעדעס מאָל, ווען ער איז געקומען, האָט ער געבראַכט שפּילעכ-לעך פֿאַר די קינדער, נישט געקאַרגט אויף מתנות. געקויפט פֿאַר זיי די טייערסטע, די שענסטע זאַכן, אָבער קיין ליבשאַפט האָט ער פֿון זיסלען נישט געקראָגן.

ער פלעגט זיך אַנשפּילן מיט די קינדער און אָפט מאָל אומצו-פֿרידן פֿון דער טאַכטערס קאַלטער באַציאונג צו אים, אַוועק אַ פֿאַר-טרויערטער פֿון הויז.

* * *

עס זײַנען אַוועק פּופּצן יאָר. זיסלס מיידלעך זײַנען אונטער-געוואַקסן, האָט זי זיך פֿאַרנומען פֿאַרן קיין פּוילן; אפשר וועט זי זיך עפעס דערוויסן וועגן איר מוטער.

זי איז אַראַפּגעפֿאַרן קיין פּוילן סוף זומער. דאָס ערשטע איז זי געפֿאַרן אין דאָרף גאַלעץ, דאָרט זיך נאַכצופּרעגן בײַ שכנים צי זיי ווייסן עפעס וועגן איר מאַמען. צוקומענדיק נאַענט צום דאָרף, האָט דער דרויסן געשמעקט מיט אַלערליי ריחות — ריחות פֿון ווינטער-עפל און באָרן, וואָס האָבן גערייפּט אויף ביימער, מיט פּריש צע-גראַבענער, פֿיכטער ערד און מיט געשניטן היי אויף די לאַנקעס, צונויפּגעשאַרט אין קופּעס.

זיסל איז אַנגעקומען אין דאָרף גאַלעץ מיטאַג-צײַט. זי האָט זיך גראַד באַלד דערוואוסט וואו איר מוטער וואוינט. דעם זעלבן טאָג געדונגען אַ פּערד-און-וואָגן זי אַהינצופֿירן.

דער טאָג איז געווען אַ ליכטיקער. אַ קיל, פּויל ווינטל האָט געבלאַזן, אַנגעזאַגט: עס רוקט זיך אָן דער האַרבסט.

ביי דער זינט פון וועג איז דער שמאַלער זדרוי שטיל געפלאָסן. זי האָט זיך דערמאַנט, אַז דאָרט פלעגט זי זומער, מיט אירע באַרוועסע פיסלעך, זיך פליעסקען אין דעם וואַסער. אויף היימישע לאַנקעס האָבן זיך געפאַשעט קי און שעפסן. אַ וואַרעמע זון האָט שפאַצירט אויפן לויטערן הימל, נאַכגעאַנגען זיסלען מיטן פערד-און-וואַגן, דעם גאַנצן וועג זי באַגלייט.

ווען זי איז אַנגעקומען צו איר מוטער, איז שוין די זון געווען פאַרגאַנגען. נאָר ווייט ביי דער ערד האָט בלויז נאָך גערויטלט אַ צע-פלאַמטער הימל-פאַס, זיך געהאַלטן אין לעשן, געשיידט זיך מיטן טאַג.

אין דער פאַרנאַכטיקער טונקלייט האָט די מאַמע דורכן פענצטער דערזען אַנקומען איר טאַכטער, און אַרויסגעלאָפן איר אַנטקעגן.

זיי האָבן זיך לאַנג געהאַלטן אַרומגענומען, זיך געקושט און געוויינט.

ווען זיי האָבן זיך אַ ביסל באַרואיקט, זיך אויסגעפרעגט איינע די אַנדערע ווי אַזוי זיי איז דורך די יאַרן געגאַנגען, האָט פרוי סאַוויצקאַ מיט אַ שמייכל געזאָגט: — אַבי איך האָב געמיינט, דו האָסט שוין פאַרגעסן דיין מאַמען.

— מאַמעשי, ווי אַזוי האָסטו געקאַנט גאָר אַזוי טראַכטן? דו ווייסט דען נישט, ווי שטאַרק איך האָב דיך ליב?

זי האָט אַרויסגענומען בילדער פון איר מאַן און די קינדער, געוויזן דער מאַמען. די מאַמע האָט לאַנג אויף זיי געקוקט, זיי געקושט און געדריקט צום האַרצן. דערנאָך האָט די טאַכטער געזאָגט צו דער מאַמען:

— איצט, מאַמעשי, טייערע, וועסטו פאַרן מיט מיר אין ישראל. אויב דיר וועט דאָרט געפעלן, וועסטו קאַנען שטענדיק זיין מיט אונדז. איך בין זיכער, אַז מײן מאַן און מײנע קינדער וועלן דיך ליב האָבן.

פרוי סאַוויצקאַ האָט נישט געקאַנט צו זיך קומען פון פרייד.

געבליבן שטיל. זי איז בלויז צוגעגאנגען צום שופלאד, ארויס-
גענומען דאס געשטריקטע רויטע יאקעלע און שטיל געזאגט: — נא,
מיין קינד, באהאלט עס. ווען דינע קינדער וועלן אויפואקסן, וועסטו
זיי דאס ווייזן און דערציילן, אז אין דעם יאקעלע האב איך דיך
געפונען ביים ברעג פון וואלד.

ער צאלט א חוב מיט פראצענט

מענדל פישביין און מלך זילבערבערג זינען געווען חברים פון קינדווייז אן. זייערע עלטערן האבן געוואוינט אין ווארשע אין זעלבן הויז אויפן זעלבן שטאק. ביידע זינען געווען אין זעלבן עלטער, זינען זיי צוזאמען געגאנגען אין זעלבן חדר.

אז זיי זינען אונטערגעוואקסן, האט מענדל'ס טאטע, דער דאמען-שניידער, גענומען זיין זון צו דער זעלבער ארבעט, וואס ער האט געטאן. מלכ'ס טאטע איז געווען א קירזשנער, האט ער מלכ'ן אויך אויסגעלערנט די מלאכה.

מלך איז געווען א פיאיקער בחור, האט ער שנעל איבער-גענומען דאס פאך, אויסגעארבעט פארשידענע מינים פוטערווארג, נאך בעסער פון זיין טאטן. דער ברונעטער בחור איז געווען דין, הויך, מיט שווארצע געלאקטע האר, טונקל-ברוינע, פינקלדיקע אויגן. ער האט געהאט גרויסע פאנטאזיעס; א שטארק-אמביציעזער, א יונג א כוואט.

מענדל איז געווען א טונקל-בלאנדער, מיט העל-ברוינע, גלייכע האר, בלויע, רואיקע, גוטמוטיקע אויגן, מיט א שטענדיקן שמייכל אויף זיין ליכטיקן פנים, א מיטל-וואוקסיקער, געלאסענער, קנאפ ריידעוודיקער בחור.

די צוויי בחורים האבן זיך שטארק געהאלטן נאענט, ווי צוגע-וואקסן איינער צום אנדערן.

זיי האבן געלייענט די זעלבע ביכער. ביידע זינען זיי געגאנגען הערן לעקציעס, אין טעאטער, צו קאנצערטן. איינער אן דעם אנדערן האט זיך נישט גערירט.

צו זעכצן יאר זינען זיי ביידע געווארן מיטגלידער אין „יונגט-בונד“. צוזאמען זינען זיי געגאנגען אויף דעמאנסטראציעס, אויף לעגאלע, אפענע, און אומלעגאלע, געהיימע פארזאמלונגען. ביידע

האָבן פאַרשפּרייט די זעלבע פּלוג-בלעטלעך, די זעלבע אומלעגאַלע ליטעראַטור.

מענדל איז געווען אַ געלאַסענער, באַשיידענער, אַ קנאַפּער ריזיקאַנט. ער האָט זיך ניט געריסן צום אייבן-אַן. מלך, פאַרקערט, האָט זיך שטאַרק געריסן צו דערגרייכונגען, האָט גענומען אַ מער אַקטיוון אַנטייל אין דער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט; אַפט אַרויס-געטראָטן אויף פאַרזאַמלונגען מיט זײַן וואָרט; אַמאַל אַפּילו זיך צוגע-גרייט מיט אַ פאַרטראַג וועגן אַ צײַט-פּראַגע.

מענדל איז געווען אַ שטענדיקער צוהערער, אַבער אַ געטרײַער, איבערגעגעבענער חבר. צו געזעלשאַפטלעכער אַרבעט האָט ער זיך באַצויגן ערנסט און פאַראַנטוואָרטלעך דורכגעפירט זײַנע פּונקציעס. אין 1920 האָבן די הערשער פון פּוילן געפירט מלחמה קעגן סאַוועטן-פאַרבאַנד. די פּוילישע דעמאָליקע האַלב-פאַשיסטישע רעגירונג האָט גערופן די 18-יאַריקע צושטעלן זיך באַלד צום מיליטער-דינסט. מלך און מענדל, 19-יאַריקע, האָבן ניט געוואַלט גיין דינען דער האַלב-פאַשיסטישער, פּוילישער רעגירונג צו שלאָגן זיך מיט די באַלשעוויקעס. זײ האָבן באַשלאָסן צו מאַכן זיך פאַלשע פעסער מיט אַנדערע נעמען אויף אַ סך יאָרן עלטער, כּדי אַריבערצו-שמוגלען די פּוילישע גרענעץ. אַזוי גיך ווי זײ האָבן געקראָגן די פאַלשע פעסער, זײַנען זײ געפאַרן קיין דאַנציג. פון דאַרט זײַנען זײ אויף דער זעלבער שיף געקומען קיין אַמעריקע.

דאָ איז מענדל געוואָרן אַן אַפּערעיטער בײַ פּרויען-קליידער; מלך איז געוואָרן אַ צושניידער בײַ פּוטערוואַרג. אַ גוטער פאַכמאַן איז ער געווען פון דער „אַלטער היים“, האָט ער דאָ באַלד גוט פאַר-דינט.

ביידע חברים האָבן כּמעט אין איין צײַט חתונה געהאַט. מענדל האָט געהייראַט אַ לאַנדסמייַדל, איטקע, אַ קליין-געוויקסיקע, אַ רירעוודיקע, מיט אַ שטענדיקן שמייכל אויף איר גוטמוטיקן, סימפּאַטישן פנים. פון אירע העל-ברוינע אויגן שטראַלט-אַרויס אַ ליבע וואַרעמקייט. זי איז אַ פּראַקטישע, אַ קלוגע, און האָט ליב

אויפצונעמען מענטשן. זי איז זייער א באשיידענע און פארלאנגט נישט צופיל פון לעבן. זי גייט אָנגעטאָן איינפאַך, נישט פאַרפּוצט, אָבער רייז. מענטשן האָבן זי ליב און זי איז אַרומגערינגלט מיט פּריינט.

מלך האָט גענומען אַן אַמעריקאַנער-געבוירענע. קלאַרע איז געווען אַ שיין מיידל, מיט אַ שיין-פאַרמירטער פיגור, נאָר איר פנים איז שטענדיק פאַרכמאַרעט, ווי זי וואַלט פון עפעס געווען אומ-צופרידן. פון אירע גרוי-גרינלעכע אויגן קוקט אַרויס אַ קאַלטקייט. אין איר רעדן איז מער אַנשטעל ווי אויפריכטיקייט. זי האַלט, אַז זי איז אַ גרויסע שיינהייט און אַן אַלץ-ווייסעריין. זי גייט שטענדיק אָנגעטאָן לויט דער לעצטער מאָדע.

כאַטש די צוויי פרויען זינען באַזונדערע מענטשן מיט אַנדערע כאַראַקטערן, האָבן ביידע פאַרלער אָנגעהאַלטן אַ סך יאָרן אַ נאַענטע פּריינטשאַפט.

מענדל איז געוואָרן דער טאַטע פון אַ מיידל מיט אַ אינגל; מלך — דער פאַטער פון דריי אינגלעך. ווער פון זיי ס'האַט געפראַוועט אַ געבורטסטאָג פון אַ קינד, האָט די אַנדערע פאַמיליע געמוזט זיין ביי דער שמחה.

אין 1929 האָט אין אַמעריקע זיך אָנגעהויבן דער גרויסער עקאָ-נאָמישער קריזיס. מענדלען האָט דער קריזיס באַלד שטאַרק גע-טראָפן. אין זיין שאַפ איז נישט געווען קיין טאַג אַרבעט, פון קריגן אַרבעט אין אַן אַנדער שאַפ איז קיין רייד נישט געווען. צו דעם איז זיין פרוי איטקע קראַנק געוואָרן; זי האָט דורכגעמאַכט אַן ערנסטע אַפּעראַציע. נישט נאָר האָבן זיי פאַרנוצט, פאַר דאַקטוירים, זייערע עטלעכע אַפגעשפאַרטע דאַלער, נאָר זיי האָבן זיך נאָך פאַרשולדיקט איבערן קאַפּ. ס'איז שוין ביי זיי נישט געווען פאַר וואָס צו קויפן אַ ביסל מילך פאַר די קינדער.

מלך האָט צוביסלעך געאַרבעט. כאַטש ער האָט שוין אויך היפּשלעך געפילט דעם קריזיס, האָט ער אָבער געוואוסט, אַז ביי מענדלען הונגערט מען.

כמעט יעדע וואך איז מלך געפארן צו מענדל'ען, אים איבער-
געלאזט עטלעכע דאלער, זיך געטיילט מיט זיינע מאגערע פאר-
דינסטן צו דערהאלטן זיי ביים לעבן.

מענדל האט פארשריבן יעדן דאלער, וואס ער האט גענומען ביי
מלכ'ן. ווי גיך ער האט אנגעהויבן ארבעטן, האט ער ביסלעכווייז
געצאלט מלכ'ן דעם חוב. ביי די לעצטע אפגעגעבענע דאלער זאגט
מענדל צו מלכ'ן און קלארען:

— דאס געלט, וואס איך האב ביי אייך געליען, האב איך
געהאפט, איך וועל ווען ס'איז קאנען באצאלן. איך בין צופרידן, וואס
איך האב געהאט די מעגלעכקייט דאס געלט אייך צוריקגעבן; אבער
איך בלייב אייך שולדיק א חוב, וועלכן איך וועל קיינמאל נישט זיין
אימשטאנד צו באצאלן!

מלך און קלארע קוקן אים אן פארוואונדערט. ביידע גיבן מיט א
מאל א פרעג: — וואס פארא חוב?

מענדל האט שטיל מיט געפיל פון דאנקבארקייט געזאגט:
— געלט קאן מען באצאלן, אבער גוטע, מענטשלעכע האנדלונג,
הארציקע פריינטשאפט, חבר'שע באציאונג, אזא וואס איר האט
ארויסגעוויזן צו מיר אין מיין נויט, פאר דעם קאן מען נישט באצאלן.
קלארע מיט מלכ'ן האבן זיך צעלאכט. מלך זאגט צו אים:

— דעם חוב בין איך דיר מוחל. קלארע האט צוגעגעבן מיט א
שפאס: — פארגעס נאר נישט צו פארשרייבן, וואס דו ביזט אונדז
שולדיק. מיר קאנען נאך מאנען מער וויפיל עס קומט אונדז!

א יאר פאר דער צווייטער וועלט-מלחמה איז מלך געווארן א
באלעבאס פון א שאפ. אין מלחמה-צייט איז אים געגאנגען „דורך טיר
און טויער“. ער האט פארגרעסערט זיין שאפ, צוגענומען מער
ארבעטער, זיך פארנומען זייער גרויס אין די „ביזנעס“.

ביי אים האט מען אויסגעארבעט די טייערסטע פוטערווארג. די
רייכסטע דאמען האבן ביי אים געקויפט מאנטלען; פון טאג צו טאג
איז ער געווארן רייכער.

וואס בעסער ס'איז אים געגאנגען, אלץ מער איז ער געווארן

אַרײַנגעטאָן אין געשעפט. זײַן דערפֿאַלג האָט אים פֿאַר־שיכור'ט. ער האָט אָנגעהויבן פֿירן אַ לוקסוסדיק לעבן. ער הייסט שוין נישט מלך זילבערבערג, נאָר מאָרטין סילווער. ער האָט זיך אַריבערגעצויגן אין אַ רײַכער געגנט. ער און זײַן פֿרוי האָבן געקויפט טײַערע מעבל, פֿאַרבראַכט מיט רײַכע מענטשן, וועלכע ער האָט אָנגענומען פֿאַר זײַנע פֿרײַנט.

מיט די נײַע באַקאַנטע איז ער מיט קלאָרען געגאַנגען אין נאַכט-קלובן, צו רײַכע באַנקעטן, פֿאַרבראַכט מיט זײַ בײַ גרויסאַרטיקע פֿאַרטיס. זיך גע'רעש'ט אין דער נײַער סביבה.

פֿאַר זײַנע לאַנגיאַריקע פֿרײַנט, מענדל'ען מיט אײַטקען, האָט ער מער קײן צײַט נישט געהאַט.

מענדל האָט אָבער נישט פֿאַרגעסן מלכ'ס פֿרײַנטשאַפט. ער האָט נישט געוואָלט זיך אַפֿרײַסן פֿון אים, האָט ער אָפֿט צו אים גע-קלונגען אויפֿן טעלעפֿאָן, זיך נאַכגעפרעגט אויף קלאָרע מיט די קינדער, אים געבעטן:

— אפֿשר וועסטו זיך אַריבערכאַפֿן צו אונדז שבת אָדער זונטאָג?
מיר האָבן זיך שוין לאַנג נישט געזען.

מלך האָט שטענדיק געגעבן דעם זעלבן ענטפֿער:

— דו מײַנסט, אַז אַזאַ ביזנעס ווי מײַנע פֿירט זיך אַליין? איך האָב גענוג פֿאַרשידענע פֿראַבלעמען. איך זײַ נישט מיט קײן פֿאַר-לייגטע הענט. גלויב מיר, איך בין פֿאַריאַגט מער פֿון וועלכן ס'איז אַרבעטער. נישט איך האָב דאָס געמיט, נישט די צײַט צו קומען אָפֿ-געבן דיר אַ וויזיט.

מענדל האָט דערפֿילט, אַז מלך איז נישט פֿאַראַינטערעסירט מער אין זײַן פֿרײַנטשאַפט.

מיט ווייטיק און באַדויער האָט מענדל אָפֿט גערעדט צו זײַן אײַטקען:

— מײַן שכל קאַן דאָס נישט באַנעמען: ווי אַזוי קאַן אַזאַ מלך, וואָס האָט אין אונדזער נײַט זיך געטיילט מיט זײַן לעצטן סענט, איצט פֿון אונדז זיך דערווייטערט?

איטקע האָט געשמייכלט און אים געענטפערט: — דו האָסט פאַרגעסן. דעמאָלט ווען ער האָט זיך מיט דיר געטיילט, איז ער געווען אַן אַרבעטער; ער איז אַליין אויך געווען אין נויט. אין נויט ווערט מען נעענטער איינער צום אַנדערן. אָבער היינט איז דאָך מלך אַ ריכער געשעפטסמאַן. ער האָט אונדז אפילו צו זײַן זונס חתונה נישט פאַרבעטן. עס שטייט זיי אַפנים נישט אָן, מיר זאָלן איצט זײַן זייערע פריינט. עס ווייזט אויס, אַז פון גרויסע פאַרגעניגנס ווערט מען פאַרשיכור'ט. אַמאָל ווערט מען אַזש פאַרכליניעט פון וואויל־טאָג, מען ווערט אויס מענטש.

יאָרן זײַנען אַוועק — איינער פון אַנדערן האָט נישט געוואוסט. מענדל האָט שוין אויפגעגעבן דעם שאַפ; געוואָרן אַ פענסיאַנער. אין מלכין האָט ער אָבער נישט פאַרגעסן. ער האָט זיך אויף אים נאָכגעפרעגט. ער האָט געוואוסט, אַז מלך איז שוין „אַרויס פון ביזנעס“, נאָר וואו ער וואוינט, האָט ער נישט געוואוסט.

מאַכט זיך, מענדל מיט איטקען טרעפן אין אידישן טעאַטער אַ לאַנדסמאַן, וואָס האָט געאַרבעט בײַ מלכין. גיט אים מענדל אַ פּרעג: — דו הערסט אפשר עפעס פון דיין געוועזענעם באַס, מײַן ריכטן פריינט? וואו איז ער אַהינגעקומען? איך ווייס אפילו נישט וואו ער וואוינט.

— וואו ער וואוינט, ווייס איך אויך נישט. איך ווייס נאָר, אַז ער איז אויף גרויסע צרות — זאָגט דער לאַנדסמאַן.
— וואָס זײַנען זײַנע צרות? ער האָט פאַרלוירן זײַן פאַרמעגן? — רופט זיך אַן איטקע סאַרקאַסטיש.

— פון פאַרמעגן האָט ער אויך אַ היפש ביסל פאַרלוירן. די לעצטע יאָרן איז אים געגאַנגען אין די ביזנעס באַרג אַראָפּ, אָבער דאָס וואָלט נישט געווען דאָס ערגסטע. מיר מעגן זיך ווינטשן ביידע צו פאַרמאַגן, וואָס אים איז נאָך געבליבן. נאָר מקנא בין איך אים נישט, וויפיל ער זאָל פאַרמאַגן.

— וואָס־זשע זײַנען זײַנע צרות? — איז מענדל געוואָרן זייער ערנסט.

— זינע צרות זינען — זאגט דער באקאנטער, — וואס ער האט געקראגן א „סטראוק“, א פאראליז! אפגעלעגן אין שפיטאל עטלעכע מאנאטן. איצט איז ער שוין אין דער היים. די לינקע זיט איז ביי אים פאראליזירט: זיצט ער אין א רעדל-שטול, אן אינוואליד. מענדל'ען מיט איטקען האט די נייעס געגעבן א ריס אין הארצן. די פארשטעלונג איז זיי שוין נישט אינגעגאנגען. ווי גיך זיי זינען אהיימגעקומען, האט מענדל באלד אנגעהויבן זוכן מלכ'ס אדרעס. ווען ער האט אויסגעפונען, וואו ער וואוינט, האט ער באלד טעלע-פאנירט; נישט געווארט מען זאל אים הייסן קומען, נאר ער האט געזאגט:

— איך מיט איטקען קומען אייך זען.

דאס טרעפן זיך, נאך א סך יארן, פון די צוויי יוגנט-פריינט איז געווען מער טרויעריק, ווי פריידיק. כאטש די סילווער'ס האבן ארויסגעוויזן א שטארקע צופרידנקייט פון זייער קומען, איז אבער פאר מענדל'ען מיט איטקען געווען זייער פיינלעך צו זען, וואס פון זיי ביידע איז געווארן.

מלך, אין א רעדל-שטול, קאן נישט רירן מיט דער לינקער האנט און מיטן לינקן פוס. קלארע ליידיט פון רוקן-ווייטיק, גייט זי אינגע-בויגן, קוים וואס זי קריכט-ארום.

מענדל האט זיך נאכגעפרעגט אויף די קינדער, ווי אפט זיי קומען זען די קראנקע עלטערן.

קלארע האט אויף זינע פראגן טרויעריק געענטפערט:

— מאטעריעל, גייט זיי גוט. אבער מיר זעען זיי זייער זעלטן. דער עלטסטער איז א לאיער; ער וואוינט אין קאליפארניע; דער אנדערער איז אן אינזשיניער, און האט געקראגן גראד לעצטנס א גוטע שטעלע אין שיקאגא. בלויז דער אינגסטער וואוינט אין ניו יארק. ער איז א דאקטאר. ער איז אזוי פארנומען, אז קוים וואס ער ריסט אמאל אפ א פאר מינוט צו טעלעפאנירן, פרעגן וואס מען מאכט. איך ווייס: ער איז אזוי פאריאגט ביי זיין דאקטאר'ע, אז איך האב נישט דאס הארץ צו בעטן אים ער זאל קומען צו אונדז.

איטקע האָט אַ פּרעג געטאָן:

— איר האָט געוויס אַ סך פּרײַנט, וואָס קומען אײַך באַזוכן?

קלאַרע האָט אומעטיק, מיט שטילן ווייטיק, געזאָגט:

— די ערשטע צײַט פֿון מאַרטינס קראַנק-ווערן איז פֿון צײַט צו צײַט געקומען אַ מענטש: אַבער אַז ס'איז געוואָרן אַ לאַנגע קרענק, איז מען מײַד געוואָרן. זעלטן ווער עס עפֿנט די טיר. מענטשן האָבן לײַב צו גײן פֿאַרברענגען, וואו ס'איז פֿרײַלעך, וואו מען קאָן זײַך פֿאַר-וויילן. קומען אַנקוקן אַ קראַנקן, איז נישט קײן פֿאַרגעניגן. אײַך בײַן צופֿרידן — זאָגט זײַ — אַז עמיצער דערמאָנט זײַך אַנצוקלינגען אויפֿן טעלעפֿאָן. עס רײַסט אײַבער די מאָנאָטאָנקײט. ס'ווערט אַביסל גרײַנגער אויפֿן שווערן געמײַט.

— נאָך אַלעמען — זאָגט אײַטקע, — וואָס קאָן מען האָבן צו מענטשן? יעדער איז פֿאַרנומען מיט זײַן אײַגן לעבן, אַמאָל מיט אײַגענע פֿראַבלעמען, אַמאָל מיט פֿאַרגעניגנס — מײַנענדיק זײַערע רײַכע פּרײַנט.

— אײַך האָבן צו קײַנעם קײַן טענות נישט, — זאָגט קלאַרע. מאַרטין האָט באַזונדער גערעדט מיט מענדל'ען, אים דערצײַלט פֿון זײַן קראַנקהײַט, ווי שווער דאָס האָט אים געטראָפֿן. ער האָט דערצײַלט: — פֿון אָנהױב האָבן אײַך געהאַט פֿאַרלוירן דאָס לשון. אײַך בײַן גליקלעך, וואָס אײַך קאָן רעדן און דער „סטראָק“ האָט נישט באַ-שעדיקט מײַן געדאַנק.

פֿון דעמאָלט-אָן איז מענדל יעדן טאָג געפֿאַרן צו די סילווערס. קײַן שום וועטער האָט אים נישט אָפֿגעהאַלטן. ער גײַט אוועק אין דער פֿרי, און קומט אַהײַם פֿאַרנאַכט. אײַטקע פֿרעגט אַמאָל מענדל'ען:

— וואָס טוסטו דאָרט גאַנצע טעג?

וואָס פֿרעגסטו נאַרישקײַטן? די צײַט איז צו-קורץ. אײַך האָבן געקענט זײַן גאַנצע פֿאַמיליע. ער האָט געקענט מײַן פֿאַמיליע. דער-מאָנט מען זײַך אין יעדערן, איז די וואָס די נאַציס האָבן פֿאַרשניטן פֿאַר דער צײַט, און אין די וואָס לעבן. מײַר רעדן וועגן לאַנדסלײַט,

באקאנטע, סײַ פון דער „אלטער היים“, סײַ פון דאָנען, מיר רעדן אָפֿט פון אונדזערע קינדער-יאָרן, פון אונדזער יוגנט, פון דער גרויסער אַרעמקײט בײַ אידן אין דער „אלטער היים“. מיר דערמאָנען זיך אין די הונגעריקע טעג, אָבער אין דער זעלבער צײַט זײַנען דאָס גוטע דערינערונגען פון די קעמפּערישע אינטערעסאַנטע יאָרן.

דו דאַרפסט זען, ווי מלך לעבט-אויף, ווען ער רעדט פון די יונגע יאָרן. ער פאַרגעסט אין זײַן קרענק, ער קריגט אָן אַנדער אויסזען. זײַנע אויגן צעלויכטן זיך ווי בײַ אַ געזונטן.

אין די דערינערונגען פון אונדזערע ערשטע, שווערע יאָרן דאָ אין אַמעריקע איז אויך פאַראַן גענוג וואָס צו רעדן, שוין אָפּגערעדט פון דער איצטיקער צײַט, וואָס ס'טוט זיך דאָ אָפּ בײַ אונדז אין לאַנד: מיט די יוגנט-פּראַבלעמען, מיט די גרויסע פאַרברעכנס, די גרויסע שווינדלערייען, רויבערייען, מאַרדן, גרוילטאַטן, וואָס זײַנט די וועלט שטייט האָט מען נישט געהערט.

— פון ווען-אָן, וואָלט איך געוואָלט וויסן, ביסטו געוואָרן אַזאַ גרויסער רעדנער, — זאָגט איטקע שפּאַסיק.

— דו מײַנסט, נאָר איך אַליין רעד? מלך רעדט מער פון מיר. אים פעלן נישט אויס קיין רײד, און קלאַרע נעמט אויך אַמאָל אַ וואָרט אין מויל, אַמאָל רײס איך איבער דאָס רעדן. איך זאָג אים, אַז איך וויל שפּילן מיט אים אין שאַך, כאַטש מיר זײַנען בידע קנאַפּע קענער פון שאַך-שפּיל, ווערן מיר אַזוי אַרײַנגעטאַן אין שפּילן, גלײַך עס וואָלט געגאַנגען אין געווינען אַ פאַרמעגן. און די צײַט פליט אוועק, מען ווייסט נישט וואו דער טאַג קומט אַהין. מלך זאָגט איין מאַל:

— דו ווייסט, מענדל, איך מיט מײַן טומלען זיך, מיט מײַן זיך רעש'ן, בין צום סוף געבליבן אַ קליין, פּיצעלע מענטשעלע — און דו, מיט דיין שטילן באַשיידענעם לעבנס-גאַנג, ביזטו אַ גרויסער מענטש. מענדל האָט זיך הויך צעלאַכט: — איך — אַ גרויסער מענטש? וואו קומט צו מיר גרויסקײט?

מלך זאגט צו אים ערנסט: — פארשטיי! א מענטש, וואס קאן פארגעבן, מוחל זיין אן עולה פון א פריינט, אוועקשארן אין א זיט דאס שלעכטע, ווי דו האסט געטאן אין אונדזער פאל, און נאך אלץ בלייבן דער זעלבער איבערגעגעבענער גוטער פריינט, ווי דו ווייזט ארויס איצט צו מיר, אט אין דעם ליגט דיין גרויסקייט.

— דו גייסט שוין אריין אין פילאסאפיע, וואס איז נישט פאר מיין קאפ צו באנעמען.

מלך, גערירט אין דעם מאמענט פון זיינע אייגענע רייד, זעצט-פאר ווייטער:

— עפעס א קלייניקייט? מיט דעם, וואס דו האסט באנייט אונדזער פריינטשאפט, האסטו דערפרישט מיין איצטיק שווער געמיט.

— נארישקייטן — זאגט מענדל, — די דערפרישונג איז גוט פאר מיר פונקט ווי פאר דיר.

כדי אפצוציען מלכין פון זיין שולד-געפיל, זאגט מענדל: — צו וואס זיך גריבלען, וואס איז געווען; לאמיר בעסער שפילן א שאך.

איין מאל איז געווען א גרויסער פראסט. עס האט געהאגלט, געשנייט, געריסן די דעכער — א שוידערלעכע זאווערוכע. בעט זיך איטקע ביי איר מאן:

— אפשר וועסטו היינט נישט פארן צו מלכין? זע נאר, וואס אין דרויסן טוט זיך. דו פארגעסט אפנים, אז דו ביזט שוין נישט קיין יונגערמאנטשיק. אין אזא קעלט קאנסטו, חלילה, זיך פארקילן, קראנק ווערן. זיי וועלן נישט האבן קיין פאריבל אויף דיר, אז דו וועסט אין אזא טאג ווי היינט נישט קומען.

— נארעלע, — זאגט מענדל גוטמוטיק צו זיין ווייב: — עס גייט דען אין האבן פאריבל פון זיי? מענטשן בלייבן זיצן אין הויז, קאנען זיך נישט ארויסרירן, אפגעריסן פון דער דרויסנדיקער וועלט, איז זיי ביטער. חוץ דעם וואס זיי לייזן פון זייער פיזישן צושטאנד, לייזן זיי אפשר נאך מער פון אומעט. דו דארפסט זען, ווי ביי מלכין מיט

קלארען צעלויכטן זיך די פנימער, ווען איך עפן די טיר. זיי לעבן-
אויף.

קלארע זאגט, אז מײן קומען גיט צו מלכ׳ן א שטיק געזונט, אז
איך גיב אים אריין א נײע נשמה. זיי גארן צו זען א מענטש.
ער האט זיך אנגעטאן ווארעם, פארדעקט די אויערן מיט א שאל,
און איז אוועק.

אז מלך מיט קלארען האבן דערזען מענדל'ען אריינקומען א
פארשנייטן, מיט א רויט-אנגעפרוירן פנים, זינען זיי געבליבן דער-
שוינט.

קלארע זאגט צו אים: — דו געדענקסט, מענדל, ווען דו האסט
אונדז אפגעצאלט דאס געלט, וואס מיר האבן דיר געליען, האסטו
דעמאלט געזאגט, אז דו בלייבסט אונדז שולדיק א חוב, וועלכן דו
וועסט קיינמאל נישט זיין בכוח צו באצאלן? איך קאן דיר איצט זאגן,
אז דו צאלסט דעם חוב מיט א גרויסן פראצענט.

מענדל האט געדריקט קלארעס האנט, און שמייכלענדיק
געזאגט: — אט דאס הייסט, אז א מענטש האט א זכרון צו געדענקען,
וואס איך האב געזאגט מיט אזויפיל יארן צוריק...

מיין מאמעס שכנים אין דארף

פון איין זיט איז געווען די ריכע שליאכעטסקע פאמיליע לובעצקי מיט זייערע דריי טעכטער און צוויי זין. זיי האבן געוואוינט אין א גרויס צווייענדיק הויז, פון ביידע זיטן צו פיר צימערן מיט א קיך. אין מיטן איז געווען דער ארינגאנג. איין ארינגאנג פון וועג און אן אנדער ארינגאנג דורכן הויף. דאס הויז ווייס געקאלעכט מיט גרינע לאדנס.

לובעצק'ס קינדער האט מען נישט געזען אויף דעם פעלד ארבעטן. ער האט געהאט א סך באדינער פון צווייטן נאענטן פויערישן דארף מיטן זעלבן נאמען (איגאן). לובעצק'ס קינדער האט מען נאר אמאל זומער געזען אינ'ם פארנט'דיקן בלומען גארטן, אדער אין גרויסן פרוכט סאך אונטערן הויז. זיין סאך איז געווען דער גרעסטער אין דארף, מיט א סאדזשעלקע וואו עס האבן זיך געהאָ- דעוועט פיש, עטלעכע סארטן.

אין דער צווייטער זיט פון מיין מאמעס וואוינונג האט געוואוינט די שליאכעטסקע פאמיליע צוקאווסקי, זיי האבן געהאט פיר זין און איין טאכטער, אלע דערוואקסענע. זייער הויז איז באשטאנען בלויז פון פיר צימערן מיט א קיך, א קליין בלומען גערטנדל פארנט, און א קליין סעדל אונטערן הויז.

צוקאווסקי'ס קינדער האבן אלע געארבעט ארום די שטאלן און אין פעלד צוזאמען מיט די עלטערן, זיי האבן געהאט בלויז איין פאר- אבעק, באדינער. אין 1907 האבן די פריצים, שליאכטשיצעס אַנגע- הויבן פארקויפן זייערע פארמעגנס צו פויערים. אין צוויי יאר זינען ארינגעקומען אין שליאכעטסקן דארף זעקס פויערישע פאמיליעס, אלע מאל איז צוגעקומען נאך א פויערשע פאמיליע. מיין מאמע איז פון דעם איבערבליט געווען זייער צופרידן, ווייל זי האט גענייט

העמדער און קליידער פאר גרויסע און קינדער, בלויז פאר פויערים פון ארומיקע דערפער.

מיט די פריצים האט זי קיין שום נאענטקייט נישט געהאט. מיט די פויערים האט זי זיך געפילט היימיש, מיט א טייל געווען גאר גוט באפריינדעט. א חוץ וואס זיי האבן צו איר געבראכט ליוונט אויף העמדער, סחורה אויף קליידער אויפצונייען, פלעגן זיי זיצן און שמועסן, אמאל איז די מאמע אריינגעגאנגען צו זיי אנמעסטן א בלוזקע צי א קלייד און זיך דורכגערעדט וועגן געוויסע זאכן.

אין פרילינג, ווען אויף לויטערע הימלען האט די זון זיך ארויס- גערוקט, באשטראלט און געווארימט די פארפרוירענע ערד, האט דער שניי אנגעהויבן ווייכער ווערן און זיך צעלאזן, פון דעכער האט גערוגען ווי רעגן טראפנס, דער דארפישער זאמדיקער וועג איז געווארן בלאטיק, אויף פאדווירן האבן געפלאסן ריטשקעלעך וואסער, פרישע מילדע ווינטעלעך האבן געבלאזן, געיאגט די ריטש- קעלעך וואסער ווי זיי וואלטן וועלן די וואסערן פארטרייבן צוזאמען מיט די ווארימע וון-שטראלן, אויסטריקענען די ערד אויפן וועג און אין פעלד.

דער דרויסן האט געשמעקט סיי מיט נאך אלץ אנהאלטנדיקער קאלטקייט, סיי מיט מחיה/דיקער פרילינג פרישקייט, מיט אן אנזאג פאר א נייער אויפלעבונג אויף דער ערד, בוים און פלאנץ, מיט נייע פרישע שפראצונגען אויף לאנקעס, בליאונג אויף בויער און בלומען.

מחנות פייגל זינען אנגעפילט פון ווייטע ווארימע לענדער מיט א פריילעכן סווישטש, זייערע צארטע געזאנגען אין די פרימארגנס האבן דעם טאג געוועקט, די דינע קול'עכלעך האבן געקלונגען, ווי זיי וואלטן דעם נייעם פרילינג באגריסט, זיך געפרייט מיט זייער צוריקקומען צו זייער פארלאזענע נעסטן, מיט פרישן פארנעם צו בויען נייע היימען פאר זיך און זייערע צוקונפטיקע קינדער, וואס וועלן ערשט געבוירן ווערן.

די דארף-איינוואוינער האבן געהאלטן אין איין קוקן אויף די

לויטערע, העל-בלויע הימלען, געהאפט די זון זאל שנעל צעלאזן די בערגלעך אָנגעפרוירענעם שניי, וואָס ליגט נאָך ערגעץ לעבן אַ וואַלד אין שאַטן צי אין אַ טאַל.

אַז די ערד ווערט אינגאַנצן באַפֿרייט פֿונ'ם שניי-צודעק הויבן זיי אָן אַקערן און זייען, אַנפֿילן מיט זאַמען די אויסגעליידיקטע ערד. אויף נאַקעטע בוימער-צווינגן האָבן די שפּיצלעך זיך אויסגעצויגן, פֿאַרנדיקט, ווי זיי וואַלטן באַקומען געשוואַלענע קעפעלעך. דאָס האָבן די פֿאַנקעס אויף זיי זיך פֿאַרמירט, זיך אָנגעלאָדן מיט בליאונג, וואָס וועלן אינגיכן זיך עפענען און צעבליען.

אין דאָרף האָבן זיך באַוויזן אידן סאַדאַוויקעס, די געניטע סאַדאַוויקעס האָבן לויט די פֿאַנקעס געוואוסט צו שאַצן וויפֿיל עפל צי באַרן דער בוים וועט אַרויסגעבן, אַזוי אויך מיט אַלע אַנדערע פֿרוכטן. אַז די טעג זינען געוואָרן גרעסער און וואַרימער האָבן זיך אָנגעהויבן באַוויזן צאַרטע, העל-גרינע בלעטעלעך, באַקליידן די נאַקעטע בוימער, דערנאָך האָבן זיך באַוויזן די בליאונג בלימעלעך, באַפֿוצט און באַצירט די בוימער מיט ווייס-ראַזלעכע בלימעלעך. יעדער בוים האָט אויסגעזען אַ ריזיק קיילעכדיקער בלום.

נאָכן פֿאַרשוואַנדענעם שניי האָבן די דאָרף-לייט אויפֿגעדעקט די גריבער אין וועלכע זיי האָבן אויפֿן ווינטער באַהאַלטן זאַכן, אַז זיי זאלן נישט פֿאַרפרוירן ווערן. זיי האָבן אַרויסגענומען די זאַכן גערייניקט די שטאַלן, אָנגעפֿילט פֿורן מיט מיסט און געפֿירט אויף די פעלדער צו באַמיסטיקן. דערנאָך געשפּאַנט פֿערד און אַקער-אַיזנס, געאַקערט שפעטער מיט אייזערנע, ציינערנע גראַבליעס, צעשאַרט די גרודעס, אויסגעגליכן די ערד און געזייט, געוואָרפֿן פֿאַרשיידענע זשאַרנעם אויף דער פֿריש צעאַקערטער ערד.

קאַרטאַפֿליעס האָט מען געמוזט פֿאַרזעצן מיט די הענט, מיט אַ מאַטעקע מאַכן אַ גריבל און אַריינלייגן אַ שטיקל צי אַ גאַנצע קליינע קאַרטאַפֿליע, ווען זיי הויבן אָן וואַקסן האָט מען געדאַרפט אַרויס-רייסן די ווילד-גראַזן, אַרומשאַרן די שטאַמען מיט ערד, אויך ביי מייערן און בוראַקעס האָט מען געדאַרפט נוצן די הענט, אַרויס-

נעמען וואו זיי זינען געוואקסן צו-געדיכט, מאכן גראמער צו וואקסן די איבערגעבליבענע.

אז דאס היי און די גראזן זינען אויף די לאַנקעס אויסגעוואקסן, זינען מענער געגאנגען מיט קאסעס אויף די אַקסלען, פרויען מיט סערפן אין די הענט שניידן דאס היי מיט די גראזן, געלאזט אויס-טריקענען און געפירט אין די שיערס. פרישע גראזן האט מען אויף אַ מאַשינקע געשניטן פאַר בהמות אויף ביי נאַכט צו עסן.

די דאַרף-מענטשן זינען זייער פרי אַוועק אין פעלד צו דער אַרבעט. ווען די זון האט זיך נאָך נידעריק אַראָפּגעלאָזט ביי דער סאַמער ערד, זינען זיי געגאנגען אַהיים, אַוועקגעלייגט די פעלד-מכשירים, אַנגעפילט די קאַריטעס מיט וואַסער, די בהמות מיט די פערד זאַלן האָבן צו טרינקען. מען האט געטראָגן בינטן שטרוי אין די שטאַלן אויסצושפרייטן אויף ביי נאַכט, באַזאָרגט עסן פאַר אַלע לעבעדיקע וועזנס. פרויען האָבן געמאַלקן די קי, געקאַכט וועטשערע, פון טעפּ האַט געזעצט אַ פאַרע, פון קוימענס האַט זיך געצויגן אַ רויך. דאָס דאַרף האַט זיך אַנגעפילט מיט אַלערליי ריחות פון פאַרשיידענע עסנס.

די פּרילינג נעכט זינען געווען קילע, שטילע, רואיקע מיט אַנגענעמער פּרילינג לופט באַהויכט. דער געפאַלענער טוי האַט אַנגעטרונקען אַלע געוויקסן, זיי דערפרישט נאָכן טרוקענעם זוניקן טאַג. אויפן קלאָרן, בלויען הימל האַט זיך באַוויזן די לבנה אַרומגע-רינגלט מיט אומצאָליקע בלישטשענדיקע שטערן, באַלויכטן דאָס דאַרף מיט אַ פּרילעכען שיין. אין דער ווינטקייט פון פעלדער האַט אויסגעזען, ווי דער הימל ליגט אויף דער ערד און האַט דאַרט די וועלט פאַרמאַכט.

מיטן אויפגעלעבטן נייעם געבורט פון אַלערליי געוויקסן, ווילן די הינער אויך הינדעלעך געבוירן, זיי לייגן אַפטער אייער און הויבן אַז קוואַקען, וואָס מיינט מאַנען, מען זאַל זיי זעצן אויף אייער אויס-וואַרימען, נאָך דריי וואָכן פיקן זיך אויס ווייס-געבלעכע פּוכיקע הינדעלעך.

כמעט אין יעדן פאדוויר, ביי מיין מאמען אויך, האבן זיך געפירט מאמע-הינער מיט זייערע הינדעלעך. ווען די יונגע הינדעלעך זינען גרעסער געווארן האט די מאמע הון זיי געזשאבעט ביים עסן מיטן שנאבל, זיי אוועקגעשטויסן, געטריבן פון זיך, זיי זאלן גיין אליין זייער אייגענעם וועג, זוכן עסן.

זומער-צייט זינען פעלדער אנגעלאדן מיט געוויקסן, אלץ וואקסט און רייפט, עס רייפן אין גארטן אוועקעס, אין פעלד קוקורוועס, ארבעס-שויטן, קארן און ווייץ-זאנגען זינען אנגעפילט מיט קערנער. הימל-בלויע בלימעלעך באפוצן, באשיינען די קארן-פעלדער.

אין די הייסע טעג זינען די דארף-מענטשן שטארק פארנומען, פארהארעוועט. אין שניט צייט יאגט מען זיך ביים שנידן די תבואה, זי זאל זיך אויסטריקענען. איידער עס קומט אן א רעגן, זאל מען אראפנעמען פון פעלד. יונג און אלט זינען אין פעלד.

פויערשע מאמעס האבן מיטגענומען זייערע זויג-קינדער אין פעלד אריין, אויסגעשפרייט ערגעץ א שמאטע אין א פריזבע, צי אונטער א בוים, אוועקגעלייגט דאס קינד, ארומגעשטעקט דאס קלייד אין גארטל, געמאכט עס קירצער, כדי פרייער זיך קאנען באוועגן ביי דער ארבעט.

פון הויכע לויטערע הימלען האט די זון געהיצט די ערד און געברייט די בארוועסע פיס. פון מענטשן האט זיך געגאסן די שווייס, אבער די ארבעט איז אימפעדיק אנגעגאנגען.

ווען די זון איז ארויף הויך אינמיטן הימל, האבן זיי געוואוסט, אז ס'איז מיטאג צייט, צוגיין אהיים עסן ווארעמעס. באלד נאכן עסן ווידער אוועק אין פעלד ביז זון זעצן. באגינען, ווען די הינער האבן נאך אויף בודעמס געדרימלט, די נאכטיקע פינצטערניש האט נאך געשוועבט אויפן טונקל-בלויען הימל, האט נאך א בלאסע לבנה שפאצירט, מאטע שטערן האבן שוואך געפינקלט, אויפגעוואכטע פייגל זינען נאר-וואס פון זייערע נעסטן ארויס מיט א פריילעכן סווישטשערני צו באגריסן דעם אנקומענדיקן טאג, זינען די דארף-

מענטשן שוין געווען וואָך, גרייט אַנצוהויבן אַרבעטן אין פעלד. ווען ס'האָט זיך ווי פון דער ערד אַרויסגערוקט אַ רויט אַנגעצונדענער הימל-פּאַס, אַ צייכן אויף זון אויפגאַנג, זינען די מענטשן שוין געווען אין פעלד.

אין סעדער האָבן פּרוכטן גערייפּט. ס'איז נישט געווען ווער זאָל זיי אַראָפּנעמען. זינען די איבערגעשטאַנענע עפל און באָרן געפּאַלן פון די בוימער, געפּוילט אין די גראָזן, טייל האָבן זיך אַרויס-געקייקלט אויפן זאַמדיקן וועג.

ביי דער פּויערשער פּאַמיליע סצעפּאַן זינען געווען נין קינדער, פינף זין און פיר מיידלעך. צוויי מיידלעך זינען געווען מניען חברטעס, איינע אַ יאָר אינגער, די אַנדערע אַ יאָר עלטער פון מיר. זיי זינען צו אונז נישט געקומען, אָבער איך בין אָפט צו זיי געלאָפּן. אַמאָל זיי געהאַלפּן שייַלן קאַרטאַפּליעס, אַמאָל גיין מיט זיי אין פעלד רייסן זשעלע און זיך צוזאַמען מיט זיי קייקלען אויפן גראָז. אָבער אין די הייסע זומער-טעג זינען זיי אויך אָפט מיטגעגאַנגען אין פעלד צו העלפּן די דערוואַקסענע, האָבן איך זיך אַליין אַרומגעדרייט, געקליבן פון זאַמד די אַראָפּגעפּאַלענע עפל און באָרן, אַמאָל פּלעג איך זיך אַריינכאַפּן אין אַ שכנה'שן סעדל, אַרויפקריכן אויף אַ בויס אַראָפּ-שאַקלען עפל צי באָרן, אַנקלייבן אַ פּולן פּאַרטעך און ברענגען אין שטוב אַריין, צופּרידן וואָס די הינט זינען מיך נישט באַפּאַלן.

אין די בייטאַגן זינען די מערסטע שטיבער געווען פּוסט, פּאַר-מאַכט. אַלע זינען געווען אויף די פעלדער. אַז מען האָט פּאַרנאַכט אַריינגעטריבן אין דאָרף די קי און די שעפּסן פון פעלד, איז געוואָרן לעבעדיק און פּריילעך פון זייער מוקען און מעקען. דאָס הירזשען פון פּערד האָט אויך צוגעגעבן אַ פּריילעכקייט. ס'איז געוואָרן אַ ראַשיקע באַוועגונג, מען איז געגאַנגען אַהין און צוריק פון שטיבער צו די שטאַלן, אויף די פּאַדווירן האָט מען געקלאָפּט מיט עמערס ביים ציען וואַסער פון ברונעמער. עס האָבן אָפּגעהילכט פּאַרשידענע קלאַנגען פון רייד און געלעכטער. עס האָט זיך געטומלט און גערעש'ט ביז אין דער נאַכט אַריין.

אין האַרבסט האָבן די פּויערישע שכנים אַנגעהויבן אָפט קומען צו מיין מאַמען, געבראַכט ליוונט און אַנדערע סחורות צו נייען. טייל האָבן מיטגעבראַכט מתנות: אַביסל קאַשע, בעבלעך, עטלעכע מייערן, בוראַקעס, קרויט און אַנדערע זאַכן צום עסן. זיי זינען געווען זייער פּריינטלעך צו דער מאַמען.

אַז די מאַמע האָט זומער געוואַלט דינגען אַ סעדל און נישט געהאַט קיין געלט, האָט זי נישט געהאַט קיין זאַרג. זי האָט גרינג געקראָגן צו לייען עטלעכע רובל ביי אירע שכנים.

אין האַרבסט איז די לופט געווען אַנגעפילט מיט אַלערליי ריחות, פון די אַנגעזאַמלטע פּראָדוקטן, וואָס די ערד האָט אַרויסגעגעבן. פון סטאַדאַלעס האָט אַרויסגעשמעקט דאָס אויסגעטריקענטע היי, פון שייערן די תבואה, פון קעלערס אַנגעפילטע מיט קאַרטאָפליעס, מייערן, בוראַקעס, קרויט און פאַסטערנאַק. עס האָט געשמעקט מיט פּריש צעאַקערטער ערד. סעדער-בוימער אַפגעליידיקטע פון פּרוכטן האָבן אויסגעזען נעבעכדיק, פאַראַרימט. אויף בלאַסע גרינע בלעטער האָבן זיך באַוויזן טונקל-ברוינע פּלעקן, פון טאַג צו טאַג זינען זיי געלער געוואָרן ביז זייער גרינקייט איז אינגאַנצן פאַרשוואַונדן.

איידער עס האָט זיך פאַרענדיקט די זומער אַרבעט האָט שוין געוואַרט דער זאַטער האַרבסט מיט אַנדערע אַרבעטן. מען האָט געגראָבן גריבער צו באַהאַלטן אויפן ווינטער די קאַרטאָפליעס, מייערן און בוראַקעס זאַלן נישט פאַרפרוירן ווערן. די אַנגעפילטע גריבער צוגעדעקט מיט שטרוי. דערנאָך פאַרלייגט מיט אַ סך ערד געמאַכט אַ באַרג, גוט באַוואַרנט עס זאַל בלייבן פּריש, געזונט ביזן פּריילינג צום נוצן.

מען האָט געמיסטיקט פעלדער, טייל צעאַקערט, פאַרזייט קאַרן און ווייץ עס זאַל אויפגיין, אַרויסוואַקסן פאַר די אַנקומענדיקע פּרעסט מיט שנייען. די גרינע שפּראַצונגען זינען איבערן ווינטער געלעגן אונטערן דיק אַנגעפאַלענעם שניי צודעק.

די דאַרף-מענטשן זינען ביז אין שפּעטן האַרבסט געווען פאַר-האַרעוועט אין די פעלדער.

נאָכן פאַרענדיקן די פעלד אַרבעט האָט מען געמאַכט וועטשע-רינקעס, זונטיק הוליאַנקעס. מען האָט געגעסן, געטרונקען, זיך אַנגע׳שיכור׳ט און געטאַנצט. בײַ די הוליאַנקעס זײַנען אָפט פאַר-געקומען געשלעגן. אַז אײנעם האָט פאַרדראָסן, וואָס ער האָט גענומען אַ געוויסע מײדל צום טאַנצן האָט מען זיך געשלאָגן, אַמאָל אפילו זיך געשטאַכן מיט מעסערס.

פאַרנעפּלטע טעג האָבן זיך לאַנגווייליק געצויגן, פון אויסגע-ליידיקטע פעלדער האָט געווייעט אַ נאַגנדיקע פּוסטיקייט, אַ מאַדנע בענקשאַפט נאָך עפעס, וואָס איז פאַרשוואַונדן. קילע ווינטן האָבן געריסן, געיאָגט, געשליידערט די געלע בלעטער פון די בויער, שווערע גרויסע וואַלקנס האָבן די בלויקייט פון הימל פאַרשטעלט. אַמאָל האָט די זון צעריסן אַ וואַלקן, זיך אַרויסגערוקט אין דער העלפט, ווי זי וואַלט מיט אַ האַלב אויג אַראַפּגעקוקט, געשיקט אַ בלאַסן פאַרנעפּלטן שײן.

די רעגנס זײַנען געקומען אָפטער און שטאַרקער מיט גראַבע טראַפּנס, ווי האַגל געשטאַכן, עס האָט געשניטן די קעלט, פון האַלב נאַקעטע צווייגן בויער האָט גערונען, געקאַפּעט, ווי זיי וואַלטן געוויינט, וואָס דער זומער איז אַוועק און עס רוקט זיך אָן אַ קאַלטער ווינטער. דאָס דאָרף איז געווען פאַרפלייצט פון די אָפטע רעגנס. מען האָט זיך געטאַפּטשעט אין בלאַטעס ביז די פּרעסט זײַנען אַנגעקומען און פאַרפּרירן די ערד.

אַרימע פּויערים, וואָס האָבן געוואוינט אין אַלטע פּריכנעדיקע כאַטעס מיט געלעכערטע ווענט האָבן מיט ליים פאַרקלעפט די שפּאַרעס, אַלע לעכער אין די ווענט, דער ווינט זאַל נישט אַרײַנ-בלאָזן אין זײַערע אײנציקע שטיבלעך, צו דעם האָבן זיי אין וואַלד צונויפגעשאַרט בלעטער, מיט טרוקענע בויער-נאַדלען אַנגעפילט זעק, פּלאַכטעס און געבראַכט אַרומצולייגן די ווענט ביז צו די פענצ-טער, פאַרדעקן מיט ברעטער, דרענגלעך, בלעך, די ווינטן זאַלן נישט צעיאָגן, עס זאַל האַלטן וואַרימער די שטוב אין ווינטער. פייגל האָבן זיך צונויפגענומען און מאַסנווייז שטיל אָפּגעפּלויגן

ערגעץ אין ווייטע לענדער. זייער שטיל פליען האט געקאנט מיינען אז זיי זינען אומעטיק, וואס זיי געזעגענען זיך מיט זייערע נעסטן וואס איז זיי א שאד איבערצולאזן.

אין שטיבער האט מען געשאטקעוועט קרויט, געלייגט אין פעסער איינצוזויערן אויפן ווינטער, ס'זאל זיין צו קאכן קרויט בארשטש. מ'זאגט מען האט אויך דאס געטאן.

ווינטער צייט איז מען אין דארף אויך נישט געזעסן מיט פאר-לייגטע הענט, אבער די ארבעט איז געווען גרינגער ווי אין די אנדערע סעזאנען פון יאר. מענער זינען מערסטן טייל געווען פאר-נומען ביי די שטאלן, געשפרייט שטרוי ביי די קי און פערד, זיי זאלן נישט ליגן אין נאסן מיסט. געטראגן עסן, טרינקען אויך צו די חזירים און שעפסן, געהאקט האלץ צום הייצן, אין שיערן געדערעשעט, געמלוטשעט אויף פויליש דאס קארן און ווייץ, דאס הייסט ארויסגע-קלאפט די זשארנעם קערענדלעך פון זאנגען מיט לאנגע שטעקנס, דערנאך געזופט, אפגעטיילט, גערייניקט די קערנדלעך פון די שטרויען. אז דאס וועטער איז געווען גינסטיק האבן זיי געשפאנט פערד אין וואגן, געפירט אין ווינט-מיל אויף צעמאלן. אין גרויסע פרעסט מיט טיפע שנייען איז אין דארף געווען א פארטויבנדיקע שטילקייט זעלטן ווען מען האט געזען גיין א מענטש אויפן וועג. אמאל איז א שווארצע קרא אנגעפלוין, זיך געשטעלט אויף א פארשנייטן פלויט און געקראקעט, צעריסן די שטילקייט, אפילו קיין בילן פון א הונט האט מען זעלטן געהערט.

אמאל אין זוניקע בייטאגן זינען קינדער פון די פארמאכטע שטיבער ארויסגעלאפן אויפן וועג זיך געווארפן מיט שניי, געמאכט שניי-מענטשן, אויפגעבויט שניי-שטיבלעך וואו זיי האבן געקאנט זיך אריינשטעלן, זיי האבן זיך געשפילט אין דרויסן אזוי לאנג ווי זיי האבן געקאנט אויסהאלטן די קעלט.

אז די זון האט געשיינט און עס האבן אראפגערוינען טראפנס און רינענדיק זינען זיי פארפרוירן געווארן, געבליבן הענגען ארום די דעכער, ווי גרעסערע און קלענערע ליכט. די זון האט אירע שטראלן

ווי לאַנגע גאַלדענע בענדער איבער דער וויסקייט געשפרייט, אונטערן בליאַסק פון דער זון האָט דער שניי געגלאַנצט, געבליש-טשעט ווי מיט גינגאַלד באַשפרענקלט און דער גלאַנץ האָט אַזש די אויגן געבלענדט און עס האָט זיך געפילט אַ ליבע אַנגענעמקייט אין פראַסטיקן דרויסן. דער האַרט פאַרפרוירענער שניי האָט אונטער יעדן טראַט געסקריפעט, ווי ער וואַלט געקרעכצט, געשריגן וואָס מען טרעט אויף אים און מען צעשטערט זיין וויסקייט. נאָקעטע בוימער זינען געווען אין וויסקייט פאַרשלייערט, יעדער צווינג און צווינגל מיט אַ שנייאיקער קרוין באַפּוצט, אַראַפּ-הענגענדיקע צאַפּנס האָבן אויסגעזען ווי קרישטאַלענע קרענץ וואַלטן געהאַנגען.

אין ווינטער האָבן די פרויען אויך געהאַט גענוג אַרבעט, זיי האָבן אַ חוץ מעלקן צוויי מאַל אַ טאַג די קי, קאַכן דריי מאַלצייטן, געשפינט אויף אַ שפּין-רעדל פּלאַקס, „לען“ אויף פּויליש, מיט אַ פּוס אויפן טרעטער פון רעדל, מיט די פינגער געצויגן דעם פּלאַקס אויף דינע פעדים, וואָס האָבן זיך אַרויפגעוויקלט אויף אַ גרויס קלעצל. פון די וויסע פעדים האָבן זיי אויסגעאַרבעט, אויף קראַסנעס (אַ צונויפגעשטעלטער וואַרשטאַט אין שטוב) ליוונט אויף העמדער, האַנטעכער און פּלאַכטעס, אַנדערע טיילן פּונם פּלאַקס האָבן זיי אַוועקגעגעבן צו פאַרבן אויף פאַרשידענע קאַלירן. שפּעטער אויס-געאַרבעט אויף די זעלבע קראַסנעס סחורות מיט פאַרשידענע מוסטערן אין פאַסן, אין קעסטעלעך און אויך איינציקע קאַלירן: גרינע, בלויע, רויטע, געלע, העלערע, און טונקעלע קאַלירן און גע-בראַכט צו מײַן מאַמען אויף צונוייען קליידער, פאַרטעכער און העמדער. איז מײַן מאַמע געזעסן בײַ דער מאַשין פון באַגינען ביז שפּעט בײַ נאַכט און גענייט צו פאַרדינען אויף אַ שטיקל ברויט מיט אַ קאַרטאַפּליע.

די שטילסטע צייט פון יאָר איז געווען אין דאָרף אין די קאַלטע, פראַסטיקע אַוונטן, אויפן פאַרשנייטן וועג האָט מען זעלטן געהערט אַ קלאַנג, יעדערער איז געזעסן בײַ זיך אין די שטיבער בײַ שוואַך באַ-

לויכטענע נאפט-לעמפעלעך. די שטאלן זינען געווען פארמאכט, האט מען נישט געהערט קיין מוקען פון קי, נישט קיין מעקן פון שעפסן, נישט קיין הירזשען פון פערד. בלויז אין גרויסע זאווע-רוכעס האט מען געהערט הודזשען דעם ווינט, וואס האט געקלאפט, געריסן די לאדנס.

דער פראסט האט פארפרוירן די שויבן-פענצטער מיט א דיקן אייז-שיכט. נישט געלאזט קיין שפארע צו זען דעם דרויסן. אמאל האט זיך דערהערט א קלאנג פון גלעקלעך פון אן אנגליפנדיקן פערד מיט א שליטן, דאס האט די אוונטיקע שטילקייט צעריסן, מיט פריילעכקייט פארהילכט דאס דארף. נאכן אוועקלויפן פון פערד מיטן שליטן איז געבליבן לאנג א נאכקלאנג ווי אן עכא.

בייטאג זינען אפטער געפארן פערד מיט שליטנס, איז געווען גוט צו זען פויערים אנגעטאן אין פעלצן מיט ווארימע היטלען אויף די קעפ, אראפגערוקט איבער די אויערן, די העלזער ארומגעוויקלט מיט גראבע שאלן, די פיס פארשטעקט אין שטרוי, זיי זינען געפארן אין שטאט אריין פירן עפעס צו פארקויפן און אויף צוריק איינקויפן זאכן פארן הויז געברויך.

אז ס'האט זיך דערהערט דער קלאנג פון א גלעקל האט דאס דארף אויפגעלעבט, גרויס און קליין זינען ארויס פון די שטיבער זען ווער עס פארט, לאנג נאכגעקוקט דעם פערד מיטן שליטן. דער קלאנג פון די גלעקלעך האט זיך אין דער ריינער לופט לאנג געהערט, ווען ער איז פארשוואונדן איז מען אריין אין די ווארימע שטיבער.

מיין מאמע האט זיך זייער גוט איינגעלעבט מיט אירע פוילישע שכנים. אפילו ווען זי האט זיך פון דארף ארויסגעצויגן אין שטאט אריין, האט זי אויך אנגעהאלטן מיט זיי א נאענטן קאנטאקט. אין די מארק-טעג זינען די באקאנטע דארפישע שכנים געקומען אין שטאט אריין, געבראכט ליוונט מיט פארשידענע סחורות, די מאמע זאל פאר זיי אויפנייען. צו דעם האבן זיי מיטגעבראכט פאר איר מתנות: קאשע, בעבלעך און אנדערע זאכן, האבן מיר געהאט וואס צו עסן.

ער האט געהאלטן וואָרט

אין דעם קולטור-קלוב, וואו איך בין אַ מיטגליד, איז צו מיר צוגעקומען אַ הויכער, ברייט-פלייציקער, שיינער מאַן. זיין פנים גלאַט-ראַזירט; די געדיכטע, שניי-ווייסע האַר אויפן רונדיקן קאָפּ, האָבן אַנגעוויזן אַן עלטער פון אַ זיבעציק-יאַריקן מענטש. פון זיינע גוטמוטיקע, מילדע, ברוינע אויגן האָט אַרויסגעשטראַלט אַ יוגנט-לעכער גלאַנץ. ער האָט אויסגעשטרעקט אַ וואַרימע האַנט. שטיל, ווי פאַרשעמט, געפרעגט:

— אפּשר קענט איר ווען עס איז פאַר מיר אַפּשפּאַרן אַ ביסל צייט? איך וויל פאַר אַיך עפעס פאַרלייענען, וואָס איך האָב אַנגע-שריבן.

איך האָב אים אַ וויל אַנגעקוקט מיטן געדאַנק: „מזן הסתם אַ נודניק; ער וויל מיר דרייען אַ קאָפּ“. אַבער אַפּזאָגן אַ מיטגליד פּונם קלוב האָב איך נישט געוואָלט. האָב איך אומגערו, מיט אַ האַלב מויל אים געפרעגט:

— ווען ווילט איר קומען?

— איך קאָן קומען צו יעדער צייט. ווען פאַר אַיך איז באַקוועם. ס'איז געווען פריער האַרבסט. דער דרויסן האָט נאָך געשמעקט מיטן נאַר-וואָס פאַרגאַנגענעם זומער. אין דער צייט פון יאָר, ווען נאָר איך האָב אַ געלעגנהייט, גיי איך אין פאַרק, לעבן מזן הויז. איך האָב ליב צו קוקן אויף די פאַרשיידנפאַרביקע בלעטער פון די בוימער.

— האָב איך געזאָגט:

— קומט איבער-מאַרגן בייטאָג.

איך האָב געטראַכט: בייטאָג וועל איך מיט אים אַרײַנגיין אין פאַרק, אַוועקזעצן זיך אויף אַ זייטיקער באַנק, הערן וואָס ער האָט

אַנגעשריבן, און אין דער זעלבער צײַט געניסן פון פרישער לופט מיט די אַרומיקע נאַטור-שיינקייטן.

אַרום צוויי אַזײַגער האָט דאָס טיר-גלעקל זיך צעקלונגען. ער איז אַרײַנגעקומען מיט אַ דיקן מאַנסקריפט אונטערן אַרעם. ס'האָט אויסגעזען, ווי ער וואַלט געהאַלטן אַ גראַבן בוך. איך האָב באַלד אויפגעגעבן דעם געדאַנק וועגן גיין אין פאַרק. ס'האָט מיר שוין באַנג געטאָן וואָס איך האָב אים געהייסן קומען.

איך האָב אַרויסגערוקט אַ שטול, ער זאָל זיך זעצן; דערלאַנגט פּרוכט און אַנדערע נאַשערײַען צום טיש און געזאַגט:
— לײַענט! איך בין גרייט צו הערן.

ער האָט פאַמעלעך געעפנט די טאָוולען פון דיקן מאַנסקריפט, געלאָסן געמישט בלעטל נאָך בלעטל, אין דער מיט אַרויפגעלייגט די לינקע האַנט אויף אַ בלאַט, אַ קוק געטאָן אויף מיר, און שטיל און פאַמעלעך אַנגעהויבן לײַענען.

באַלד האָט זײַן טאָן זיך געהויבן. ער לײַענט פּלייסיק וועגן אַ גרופע אַכט- צי נײַן-יאַריקע קינדער-גנבים, ווי זיי לויפן אויף מערק, כאַפן פון די טישלעך אַליץ, וואָס עס לאַזט זיך עסן; אַ בייגל, אַ זעמל, אַ קיכל, אַ פּרוכט, אַ צוקערקע. און אַז זיי האָבן אַנגעכאַפט, אַנט-לויפן זיי פּייל פון בויגן; הערן ווי די מאַרק-אידן און אידענעס שעלטן זיי מיט אַלערליי קללות — אַבער זיי אַרט דאָס נישט. זיי לויפן אַוועק ווייט פון מאַרק, שטעלן זיך אָפּ אין אַ זײַטיק געסל, טיילן זיך מיט די געכאַפטע זאַכן, און עסן מיט גרויס אַפעטיט.

נישט אַלע מאַל געלינגט זיי צו אַנטלויפן. נישט איינער ווערט געכאַפט פון די „סטראַזשניקעס“; ווערן זיי געשלאָגן, אַרײַנגעזעצט אין קינדער-תּפּיסה, וואו זיי מוזן שווער אַרבעטן אונטער די קלעפּ פון די אויפזעער. אייניקע האָבן געמאַכט פאַרזוכן צו אַנטלויפן — האָט מען זיי ווידער געכאַפט, און נאָך שטאַרקער געשלאָגן.

פון דאָרט זײַנען זיי קיין „אויסגעבעסערטע“ נישט אַרויס. פאַר-קערט — פאַרביטערט פון די אַכזריות'ן וואָס זיי זײַנען דאָרט אויסגעשטאַנען, האָבן זיי גענומען גנב'ענען. און שפּעטער, ווען די

קינדער זינען אונטערגעוואקסן, האָבן זיי זיך גענומען צום גנבענען אויף אַן אנדער אופן: זיי האָבן אָנגעהויבן ברעכן שלעסער, אַרײַנ-ריסן זיך אין הייזער, אַרויסנעמען פון שטוב זאַכן צו פאַרקויפן... ער לייענט וועגן תפיסה-לעבן, וועגן בריוו וואָס זיי שרייבן און קריגן פון פריינט...

כ׳האַב געזען, אַז ער לייענט מיט אַ טיפן געפיל. ס׳איז געווען קאַנטיק, אַז ער לעבט-איבער די אַלע געשעענישן. זײַן קול האָט געקלונגען מיט ווייטיק; די אויגן זינען פאַרלאָפן מיט טרערן. ער האָט געלייענט מיט אימפעט ווי ער וואָלט וועלן וואָס מער אויס-לאָדן, אַראָפּוואַשן אַ שווערע לאַסט, אַ גרויסן באַגאַזש, וואָס האָט זיך בײַ אים דורך יאָרן אָנגעזאַמלט.

איך בין געוואָרן מיטגעריסן מיט זײַן לייענען. אַזוי פיל טיף-רינדיקע פאַסירונגען! אַזוי פיל שוידערלעכע איבערלעבונגען! איך הער און גאַף: ווי קאַנען מענטשן דאָס אַלץ איבערלעבן?!

איך וויל ער זאַל אַלץ ווייטער פאַרזעצן. ער שילדערט זאַכן קלאָר און בילדלעך ווי אַ טאַלאַנטירטער שרייבער.

כ׳האַב באַמערקט אַז ער באַנעצט די פאַרטרוקנטע ליפן מיט דעם צונג, האָב איך צוגערוקט צו אים די פרוכט. ער האָט גענומען עטלעכע וויינטרויבן, אָפּגעכאַפט דעם אַטעם, מיך אָנגעקוקט. כ׳האַב פאַרשטאַנען, אַז ער וויל וויסן מײַנונג. האָב איך געזאַגט:

— איר שרייבט זייער גוט, און די געשיכטעס זינען זייער אינטערעסאַנט!

— אַט דאָס, וואָס איך האָב געוואָלט הערן. איך זוך אַ פאַר-לעגער. אפשר ווייסט איר, ווער עס וואָלט געוואָלט אַרויסגעבן מײַן בוך? ...

איך האָב צוגעשטעלט קאווע. מיר האָבן געטרונקען, צוגעביסן די קיכלעך. איך האָב געפרעגט:

— וואו האָט איר גענומען די טיפן גנבים? אַזוי פיל פאַרשידענע פאַסירונגען — אַלץ מיט גנבים? אַייער שילדערונג מיט אַלע איינצל-הייטן איז צו באַוואַנדערן — האָט איר געקענט אַזעלכע חברה-לייט?

ער האט ארויפגעלייגט זיין רעכטע האנט אויפן מאנוסקריפט, מיט א מילדן בליק מיך אנגעקוקט. א דינער שמייכל האט זיך באוויזן ארום זינע ליפן. רואיק און געלאסן האט ער דריסט געזאגט:
— איך בין געווען איינער פון זיי... א סך עפיזאדן, וואס איך האט דא געהערט האבן געטראפן מיט מיר אליין און איך האב בייגע-
וואוינט פארשיידענע פאסירונגען מיט אנדערע פריינט מינע...
ער האט שוין מער נישט געלייענט, נאר אנגעהויבן דערציילן וואס מיט אים האט פאסירט:

— דאס אריינברעכן זיך אין היזער האט ביי אונדז לאנג נישט אנגעהאלטן. ס'איז געווארן שווער צו קריגן די קונדן וואס זאלן אפ-
קויפן די שטוב-זאכן... מיר זינען שוין געווען דערוואקסענע יונגען, האבן מיר אפגעמאכט צווישן זיך צו ווערן קעשענע-גנבים.
איך בין פארציטערט געווארן: פאר מינע אויגן זיצט א מענטש און דערציילט אזוי געלאסן וועגן זיך אלץ, גלייך ווי עס וואלט געווען א געוויינלעכע זאך.

ער האט גענומען עטלעכע ניסלעך און פארגעזעצט דערציילן:
— מיין פאטער איז געווען א גרויסער שיכור. ער האט גראד געהאט א גוטן פאך: א מויערער — אינגעמויערט קוכן, אויונס צו באקן, און ער האט גוט פארדינט ווען ער האט געארבעט. אבער ער האט די מערסטע פארדינסטן פאר'שיכור'ט.

אין הייז זינען ביי אונדז געווען זעקס קינדער: צוויי אינגלעך און פיר מיידלעך. איך בין געווען דער אינגסטער. אין שטוב איז געווען א גרויסער דלות. מער ווי א קארטאפליע מיט זאלץ און טרוקן ברויט האב איך אין שטוב נישט פארזוכט.

ווען כ'בין אלט געווען זעקס יאר, האט מיין פעטער, דער מאמעס א ברודער, מיר געבראכט אן עפל — צום ערשטן מאל! דעם וואונדערלעכן טעם, וואס איך האב דעמאלט געפילט, האב איך לאנג נישט געקאנט פארגעסן. שפעטער האב איך געהאלטן אין איין בעטן די מאמע, זי זאל מיר געבן אן עפל...
מיר האבן געוואוינט אין א חורבה-שטיבל מיט געלעכערטע

ווענט. יעדן ווינטער האָט מײַן מאַמע פאַרקלעפט מיט ליים די שפּאַרעס, אַז דער ווינט זאַל נישט אַרײַנבלאָזן אין שטוב אַרײַן. אין דעם געסל האָבן געוואוינט נאָך אַ סך אַרימע לייט. איך האָב זיך געשפּילט מיט קינדער פון דער אַרימקײט. זײ זײַנען געגאַנגען אַנגעטאָן אין צעריסענע שמאַטעס. אַ גאַנצן זומער — באַרוועס, הונגעריקע, פונקט ווי איך.

ווען איך בין אַלט געווען אַרום אַכט יאָר, האָבן מיר, עטלעכע אינגלעך פון גאַס, זיך צונויפגענומען, אַלע כמעט אין זעלבן עלטער. מיר האָבן אַנגעהויבן לויפן אויף די מערק כאַפן פון די טישלעך, איך האָב דאָס ערשטע געכאַפט אָן עפּל! אַלע האָבן געכאַפט נאָר זאַכן צום עסן.

אַז מײַן טאַטע פלעגט אַהיימקומען אַ פאַרשיכור'טער, האָט די מאַמע מיט אים זיך געקריגט, געשאַלטן און געוויינט. איך האָב נישט געקענט צו-זען מײַן מאַמען וויינען. בין איך געלאָפן צו מײַנע חברים. ס'האַט מיך געיאָגט פון שטוב. בין איך גאַנצע טעג און האַלבע נעכט געווען מיט דער חברה אין דרויסן, זיך אַרומגעשלעפט איבער די גאַסן.

מײַן מאַמע איז געווען אַ גאַלדענע נשמה, געהאַט אַ גוט האַרץ. זי האָט שטאַרק געליטן, וואָס זי האָט אַ מאַן אַ שיכור, און די קינדער הונגערן, האָבן נישט קיין שייך אויף די פּיס. די פּיר מיידלעך האָבן געהאַט איין פאַר שייך. ווען זײ האָבן געוואַלט אַרויסגיין האָט בלויז איינע אין דער זעלבער צײַט געקאַנט גיין. ווינטער פלעגן זײ זיצן אין שטוב, אײַנגעוויקלט די פּיס אין שמאַטעס. און צו דעם האָב איך מײַן מאַמען אַנגעטאָן אַ סך שאַנדע, וואָס איך בין געוואָרן אַ גנב.

זי האָט זיך בײַ מיר געבעטן איך זאַל זיך לערנען אַ מלאכה. דאָס וואַלט געמײנט נאָך יאָרן הונגערן. חוץ דעם האָב איך נישט געוואַלט זיך אַפּרײסן פון מײַנע חברים, ס'האַט מיך געצויגן צו זײ ווי אַ מאַגענט. אַז איך בין געוואָרן אַרעסטירט, האָבן זײ, נאָר זײ, מיך באַזוכט. נאָכן אַפּזיצן מײַן צײַט אין טורמע, בין איך ווידער געגאַנגען צו זײ.

אין דער צייט, וואס מיר זינען געווען קעשענע-גנבים, האבן עטלעכע פון מינע חברים מיט מיר אפגערעדט, מיר זאלן צוזאמען פארן מיט א באן אין אן אנדער שטאט אויף א גרויסן יאריד זוכן ארויסצושלעפן געלט פון קעשענעס. דארט, אויפן יאריד איז יעדער איינער פון אונדז אוועק אין אן אנדער ריכטונג. ביי דער ענדע פון טאג האב איך קיינעם פון זיי נישט געקאנט געפינען. מיר האט זיך נישט איינגעגעבן ארויסצוציען קיין געלט. איך בין געווען דער-שלאגן פון מיין ניט-דערפאלגרייכן יאריד. איך בין אליין, אן אומע-טיקער געגאנגען צו דער באן אהיימצופארן.

אין וואגאן איז צו מיר צוגעקומען א מיטל-יאריקער, רייך-געקליידעטער מאן מיט א טעקע אין האנט. ער האט זיך געזעצט לעבן מיר אויף דער באנק. איך האב באלד געווארפן אן אויג אויף אים: געטראכט, ווי אזוי צוצוקומען צו זיין קעשענע. ביי א סטאנציע האט ער זיך אויפגעהויבן אראפצוגיין. איך האב זיך געמאכט, ווי איך גיי אויך אראפ; כ'האב זיך ענג צוגערוקט צו אים, און ס'איז מיר געלונגען ארויסצושלעפן זיין טייסטער.

ער איז אוועק זיין וועג; איך בין ווייטער געפארן. איך קום אהיים, עפן דעם טייסטער, און דערזע דארט אריבער פינף הונדערט רובל. מיין פרייד איז ניט איבערצוגעבן. אויפן מאמענט בין איך געווארן צעטומלט.

דערציילן דער חברה פון דער גרויסער מאטניא וואלט געמיינט, אז איך דארף זיך מיט זיי טיילן. דאן וועט מיר ווייניק בלייבן. צי זיי האט זיך איינגעגעבן עפעס אריינצוקריגן, האב איך נישט געוואוסט. בלייך-שנעל האט מיר א שלאג געטאן אין קאפ א געדאנק: אפצו-רייסן זיך פון דער חברה גנבים, אנטלויפן אין אן אנדער לאנד, ווערן אויס גנב! כ'האב באלד אויפן ארט זיך געגעבן דאס ווארט, כמעט געשוואורן: מער נישט גנב'ענען! מיט דעם געלט קאן איך זיך ראטע-ווען פון דער געזונקענער לאגע! ביי דעם געדאנק האב איך זיך פעסט געהאלטן.

עס האט מיר אנגעהויבן זשומען אין קאפ. פארשיידענע

געדאַנקען האָבן זיך געפלאַנטערט, ווי אַזוי אַנצוהויבן גיין אויף אַ גלייַכן, ערלעכן וועג אין לעבן?
 איך בין דעמאָלט אַלט געווען אַרום נַנצן יאָר אַבער מיטגע-
 מאַכט ליידן פאַר הונדערט יאָר.

מיין פעטער, דער מאַמעס ברודער, האָט פיל מאָל מיך געבעטן
 איך זאָל זיך אַפּרײַסן פון דער באַנדע לאַבוסעס און גנבים, און ווערן
 אַ מענטש מיט מענטשן גלייַך. ער האָט מיך געוואָרנט, אַז סוף כל סוף
 וועל איך פאַרפּוילט ווערן אין תּפּיסה. האָב איך איצט געוואָלט אים
 אַנזאָגן די בשורה: איך האָב באַשלאָסן ווערן אויס גנב — ער זאָל
 באַלד קומען מיר העלפּן זיך ראַטעווען פון מיין לאַגע.

ער איז געקומען צו לויפּן. כ׳האָב אים דערציילט וויפּל געלט איך
 האָב און אַז איך וויל פאַרן קיין אַמעריקע, ער זאָל זען קריגן פאַר מיר
 אַ פאַספּאַרט — און ער האָט מיט גרויס פאַרגעניגן גענומען מאַכן
 אַלע צוגרייטונגען צום פאַרן.

איך בין ניט אַרויס פון שטוב, כּדי ניט צו טרעפּן די חברה גנבים.
 זיי וואָלטן מיך ניט אַפּגעלאָזט.

אין אַמעריקע האָב איך קיינעם ניט געהאַט. מיין פעטער האָט
 מיר געבראַכט אַלע צוגעגרייטע פאַפּירן. ער האָט מיר אויך געגעבן
 אַן אַדרעס פון אַ לאַנדסמאַן, איך זאָל האָבן צו וועמען אַרײַנ-
 צוקומען.

פון מיין געלט האָב איך געגעבן דער מאַמען הונדערט רובל. זי
 האָט אַזאַ סומע אין איר לעבן נישט אַנגעקוקט.

איך בין שטיל אַרויס פון הויז, אַוועק, אַז קיינער זאָל מיך נישט
 זען, נישט וויסן וואו איך בין אַהינגעקומען.

אויף דער שיף האָב איך געהאַט געלעגנהייטן צו נעמען ווערט-
 פּולע זאַכן און אַרויסנעמען געלט אויך: אַ מאַן האָט פאַרגעסן לעבן
 מיר, אויפּן טיש, אַ גאַלדענעם זייגער. בין איך אים נאַכגעלאָפּן,
 גערופן ער זאָל אים נעמען. איך האָב זיך פעסט געהאַלטן ביי מיין
 וואָרט: קיינמאַל מער קיין פּרעמדע זאַך נישט אַנרירן. דאַס איז ביי

מיר געוואָרן אַ הייליקער באַשלוס, און איך האָב דאָס אָפּגעהיט ווי אַ הייליקייט.

אַראַפּקומענדיק פון שיף אין עליס אַיילאַנד, האָב איך געגעבן דעם „האַיאָס“ מיין לאַנדסמאַנס אַדרעס, מיין לאַנדסמאַן האָט דאָ געהאַט אַ שפּיז-קראַם. דער „האַיאָס“ האָט אים געלאָזט וויסן, ער זאָל אָפּנעמען אַ יונגמאַן פון זײַן שטאַט. ער איז געקומען מיט זײַן פרוי. ווען ער האָט זיך דערוואוסט ווער איך בין, איז אים געוואָרן פינצטער אין די אויגן. ער האָט זיך גענומען דרייען, זוכן תירוצים אַז ער קאָן מיך נישט נעמען צו זיך.

איך האָב געוואוסט פאַרוואָס, איך בין געשטאַנען אַ טרויער-ריקער, הילפּסלאָזער. זאָגן זיי מיין באַשלוס, אַז איך וועל מער נישט גנב'ענען, וועלן זיי מיר דאָך נישט גלויבן. דעם לאַנדסמאַנס פרוי האָט, וויזט אויס, דערקענט אויף מיר די זאַרג, און געקראָגן אויף מיר רחמנות. האָט זי אַינגערוימט דעם מאַן אין אויער ער זאָל מיך נעמען אויף עטלעכע טעג. שפעטער וועלן זיי זען מיך ערגעץ צו באַשטאַטן.

איך בין גרייט געווען צו האַקן שטיינער, טראָגן ציגל, גראַבן ערד — אַבי צו פאַרדינען אויפן עסן.

ביי מיין לאַנדסמאַן אין שפּיז-קראַם איז געווען איבער גענוג אַרבעט, מער נאָך ווי פאַר איין מענטש. ער האָט געהאַט אויך פּרוכטן און גרינסן צו פאַרקויפן. ביידע, מיין לאַנדסמאַן און זײַן פרוי, האָבן שווער געהאַרעוועט. איך האָב געזען ווי שווער זיי אַרבעטן, האָב איך מיט גרויס פלייסיקייט גענומען זיי אַרויסהעלפן: געטראָגן די קאַסטנס פּרוכט, אויפגעפאַקט, צעלייגט אויף די ערטער, געוואָשן די פּאָדלאַגע, צעטראָגן באַשטעלונגען. ווען מיין לאַנדסמאַן האָט געזען ווי איד קום אים גוט צו-נוץ, האָט ער מער נישט געזוכט מיך אַוועק-צושיקן. איך בין געווען זייער צופרידן, ס'איז מיר דאָרט זייער גוט געווען. איך האָב געהאַט עסן פונם בעסטן, געשלאָפן אַליין אין אַ צימער, צו דעם האָט ער מיך נאָך צוגעצאָלט — באלד. די ערשטע

וואָך — דריי דאָלער אַ וואָך. פאַרן צעטראַגן די באַשטעלטע סחורה האָב איך פון „טיפּס“ געהאַט באלד נאָך אַמאַל אַזוי פּיל. איך בין זיי געווען שטאַרק דאַנקבאַר פאַר דעם גוטס. איך האָב געשפּאַרט יעדן סענט צו שיקן מיין מאַמען, געוואַלט איר פאַרגיטיקן מיט אַ פאַר דאָלאַר פאַר דער שאַנד, וואָס זי האָט געליטן צוליב מיר.

איך בין געווען אַן אַנאַלפּאַכעט: נישט געוואוסט וואָס אַן אַלעף איז — נישט אין אידיש, נישט אין רוסיש. איך האָב דאָ אין די אַוונטן אַנגעהויבן גיין אין סקול; מיט גרויס חשק זיך צוגעכאַפט צום לערנען די ענגלישע שפּראַך, געשלונגען ממש יעדעס וואָרט.

ער האָט פאַרגעזעצט:

— מיין גליק צו זיין ביי מיין לאַנדסמאַן האָט לאַנג נישט אַנגע- האַלטן. מיין לאַנדסמאַן האָט געהאַט אַ שיינע טאַכטער — אַ יאַר אינגער פון מיר. זי האָט געאַרבעט אין אַ קליידער-שאַפּ. איך האָב געזען, אַז זי דרייט זיך צו פּיל אַרום מיר: קוקט מיך אַן מיט אַ שמייכל, קוקט אויף די הענט, וואָס איך טו. אַמאַל וויל זי מיר העלפּן. זי רעדט אַזוי צאַרט, ליבלעך, פאַרפּאַלגט מיך מיט די אויגן; זונטיקס וויל זי, איך זאָל מיט איר גיין אין פאַרק שפּאַצירן... זי שלאָגט מיך פאַר, איך זאָל גיין מיט איר „זען אַ מאַואווי“...

זי זאָגט, איך געפעל איר, זי איז מיר אויך געפעלן, און דאָ האָבן זיך אַנגעהויבן די צרות.

איך האָב נישט געוואַלט, אַז אירע עלטערן זאָלן האָבן יסורים. זיי זיינען געווען גוט צו מיר. דער פאַטער האָט יעדן חודש צוגעלייגט מיר 50 סענט. ער האָט מיר שוין געצאָלט זעקס דאָלאַר אַ וואָך מיט עסן און שלאָפּן. איך האָב געוואוסט, אַז אויב אירע עלטערן וועלן זיך דערוויסן, אַז מיר האָבן זיך ליב, וועט עס פאַר זיי זיין אַ גרויסע טראַג- געדיע. וואָס הייסט? זייער שיינע, געראַטענע טאַכטער נעמט אַ גע- וועזענעם גנב פאַר אַ מאַן?...

איך בין געווען גרייט צו דערשטיקן מינע געפּילן צו איר, גרייט צו ליידן, אַבי נישט פאַרשאַפּן קיין ערגערניש צו מיין לאַנדסמאַן.

האַב איך געזאַגט מיין באַס אַ תירוץ: איך וויל האָבן מער צייט צו לערנען. אין דער גראַסערי בין איך צו פיל פאַרנומען. איך וויל אוועקגיין זוכן ביי עפעס אַנדערש צו אַרבעטן.
ער האָט מיך אַנגעקוקט, ווי איך וואַלט אַראָפּ פון זינען; נישט געקאַנט פאַרשטיין, פאַרוואָס.

זיין פרוי האָט אַבער, ווייזט אויס, באַמערקט, אַז די טאַכטער איז נישט גלייכגילטיק צו מיר. זי האָט זיך מיט אים דורכגערעדט, אַז עס וועט זיין בעסער פאַר זיי, מען זאָל מיך משלח-זיין.

עס האָט נישט לאַנג גענומען און מיין לאַנדסמאַן זאָגט צו מיר: „דו ווילסט גיין, גיי געזונטערהייט. איך האָב פאַר דיר אַ גוט אַרט פאַר אַרבעט — אין אַ קראַם פון אייזנוואַרג, ביי מינעם אַ קרוב. ביי זינער אַ שכנה וועסטו קאַנען עסן און שלאָפן, זי האַלט „באַרדערס“.

איך האָב אים זייער שיין באַדאַנקט. כ'בין געווען צופרידן אוועק-צוגיין, כאַטש ס'איז מיר געווען אַ שאַד צו פאַרלאָזן די שטוב וואו איך בין געוואָרן זייער גוט באַהאַנדלט. איך האָב אַבער געהאַפט, אַז ווען דאָס מיידל וועט מיך נישט זען, וועט זי פאַרגעסן אין מיר.

אַבער זי איז שוין געווען שטאַרק פאַרליבט אין מיר. יעדן טאַג נאָך דער אַרבעט פלעגט זי קומען אין דער קראַם מיך זען. איך האָב זי געבעטן זי זאָל נישט קומען. נישט ווילל איך וויל זי נישט זען, נאָר די עלטערן זאָלן דערפון נישט ליידן. איך וויל נישט אַז צוליב מיר זאָלן זיי האָבן יסורים. איך האָב צו איר געזאָגט: „דו ביסט יונג, שיין — וואָס דאַרפסטו זיך פאַרדרייען דעם קאַפּ מיט מיר, אַ געוועזענעם גנב? דו ביסט ווערט אַ בעסערן מאַן ווי איך בין!“ ס'האַט אַבער נישט געהאַלפן.

זי האָט נישט אויפגעהערט צו קומען. זונטיק'ס פלעגט זי מיך נישט אַפלאָזן.

אירע עלטערן האָבן אַנגעהויבן איר צורעדן זי זאָל אוועקפאַרן קיין פילאָדעלפיע, צו זייערס אַ קוויין. זי האָט נישט געוואַלט הערן דערפון. זיי האָבן געהאַפט, אַז אויב זי וועט זיין פון דער ווייטנס, וועט זי אפשר „זיך אַפטשעפען“ פון מיר. ענדלעך, איז זי געפאַרן קיין

פילאָדעלפיע. אָבער זי האַט דאָרט געהאַלטן אין איין בענקען נאָך מיר, נישט געוואָלט זיך טרעפן מיט קיין אַנדערן בחור. אין אַ קורצער צייט אַרום איז זי צוריקגעקומען: געזאָגט: זי קען נישט לעבן אָן מיר.

איך האָב אין דער קראַם זייער גוט זיך אויסגעטויגט, כּיבין געוואָרן אַ דערפּאָלגרייכער „סעילסמאַן“; גוט פּאַרדינט. ווען אירע עלטערן האָבן געזען, אַז זייער טאַכטער קאַן זיך נישט אָפּרייסן פון מיר, האָבן זיי אונדז חתונה געמאַכט. מיר זענען ביז היינט ביידע גליקלעך. מיר האָבן דריי פּאַרהייראַטע וואויל-געלערנטע טעכטער, זיי פאַרנעמען וויכטיקע אַמטן. מיר האָבן פון זיי אַ סך נחת. זיי זענען ליבע, געטרייע קינדער. מיין אַרבעט האַלט איך אָן ביז איצט, איך האָב ליב די אַרבעט. — —

* * *

איך האָב אַ קוק געטאָן אויפן זייגער — ס'איז שוין געווען שפעט אין אָונט. איך האָב געזאָגט:
— איר זענט אַ גליקלעכער, וואָס איר האַט געקאַנט באַווייזן צו דערגיין פון אַ שטופּע פון אַ גנב צו מענטשלעכער דערהויבונג!
ער האַט מיר געדאַנקט פאַרן קאַמפּלימענט, פאַרן אויסהערן אים, און מיר האָבן זיך האַרציק געזעגנט.

די קליינע פעני

פעני איז א קליינינקע, א מאגערע, אבער זייער א רירעוודיגע, זי איז א מיטגליד אין עטלעכע ארגאניזאציעס. אומעטום נעמט זי אן אַקטיוון אַנטייל אין דער אַרבעט. זי גייט צו אַלע אונטערנעמונגען פון יעדער אַרגאניזאציע וואו זי איז אַ מיטגליד. צו דעם פאַרפעלט זי ניט קיין דעמאָנסטראַציע, געגן מלחמה, געגן אַנטיסעמיטיזם, געגן פאַרשידענע אַנדערע איבלען.

ניט נאָר גייט זי אויף דעמאָנסטראַציעס אין ניו יאָרק, וואו זי וואוינט, נאָר זי פאַרט אין אַנדערע שטעט אויך צו באַטייליגן זיך אין קאַמף פאַר שלום, פאַר בירגערלעכע רעכט און אַנדערע פּאָדע-רונגען. ווייל זי איז אַ קליינינקע גייט זיך שטענדיג אין די ערשטע רייען, און טראַגט אויף איר ברוסט אַ גרויסן פּלאַקאַט, וואָס גרייכט איר אַמאָל פון האַלדז ביז צו די קנעכל. טראַגן דעם פּלאַקאַט אין דער הויך, ווערט איר האַנט מיד, און זי וויל מען זאָל זי זען, אַז זי איז אויך אין קאַמף פאַר גערעכטיקייט און שלום, טראַגט זי דעם פּלאַקאַט אויף דער ברוסט.

אַלע אירע פּריערדיגע יאָרן איז פעני געווען פאַרהאַרעוועט. איר מאַן האָט קיינמאָל ניט פאַרדינט גענוג צום לעבן. ער איז געקומען פון אַ קליין פּויליש שטעטל קיין אַמעריקע. עטלעכע יאָר אין דער אַלטער היים, האָט ער זיך געוואַלגערט אין אַ גרעסערער שטאַט, וואו ער האָט געלערנט אין אַ ישיבה. דאָ, ניט האַבנדיג קיין פּאָך, האָט ער געאַרבעט אַלע מאל ביי עפעס אַנדערש, געלערנט זיך פאַרשידענע פּאַכן, ביז ער האָט זיך אָפּגעשטעלט צו בלייבן אַרבעטן ביי מענער-היטלען.

זיי האָבן געהאַט איין מיידעלע. פעני האָט דאָס קליינע קינד ניט געהאַט וואו איבערצולאָזן זי זאָל קאַנען גיין אין אַ שאַפּ אַרבעטן.

אחוץ וואס איר מאן האט ווייניג פארדינט ווען ער האט געארבעט, זינען נאך די סעזאנען אין דעם פאך געווען זייער קליינע. כאטש פעני איז געווען א גוטע באלעבאסטע, און האט געוואוסט ווי אזוי צו שפארן א סענט, האט זי אבער נישט געקאנט אפשפארן גענוג אויף דורכלעבן די „סלעק“ צייט.

כדי נישט צו דארפן ליען ביי פריינט, האט זי געמוזט זוכן ביי עפעס צו פארדינען. אין זייערע קליינע פיר צימערן, האט פעני אריינגענומען צוויי קווארטיראנטן, „בארדערס“. זי האט אפילו פאר זיי געקאכט וועטשערע, אבי ביי קיינעם נישט דארפן ליען קיין געלט און שפעטער זארגן וואו צו נעמען אפצוגעבן.

אבער אפילו מיט די צוויי „בארדערס“ איז נאך אלץ נישט געווען גענוג דורכצולעבן, האט פעני אנגעהויבן קאכן פאר אנדערע נישט אריבערגעקומענע, וואס האבן געזוכט א היימיש ביסל עסן. דאס האט זיך גערופן א פריוואטער רעסטאראן.

ס'איז שווער צו פארשטיין, וואו די קליינע פעני האט גענומען די כוחות איינע אליין צו קאכן יעדן טאג פאר דרייסיג-פערציג מענטשן, מאכן פארשיידענע מאכלים. זי האט זיך אפילו נישט פארגונען צו באצאלן פינף סענט פאר אפפליקן א הון, נאר האט אליין געפליקט יעדן טאג עטלעכע הינער.

שפעטער איז פעניס מאן קראנק געווארן. ער האט מער נישט געקאנט ארבעטן אין שאפ, האט זי געעפנט א „לאנטשענעט“, וואו זי איז געווען די אלץ-טוערין, די גאנצע פירערין. דער מאן האט איר בלויז אביסל צוגעהאלפן. מערסטן טייל איז ער געזעסן ביים אפנעמען דאס געלט.

פעני האט זיך קיינמאל נישט באקלאגט אויף איר מזל, וואס זי דארף אלע אירע יארן שווער ארבעטן, אויף איר פנים איז שטענדיג געווען א גוט-מוטיקער שמייכל.

אז איר מאן איז אפגעשטארבן, האט זי זיך קוים דערווארט צוקריגן איר עלטער-פענסיע, זי זאל ענדלעך זיך קאנען אפגעבן מיט געזעלשאפטלעכער ארבעט.

זי איז געוואָרן אַ מיטגליד אין עטלעכע קולטור-געזעלשאַפֿט-
לעכע אַרגאַניזאַציעס און אומעטום, נעמט זי אַן אַקטיוון אַנטייל. אויף
יעדן געביט איז זי די שלאַגלעריין.

ספעציעל צייכנט זי זיך אויס אין פאַרקויפֿן בילעטן און אין
זאַמלען געלט פֿאַר פאַרשיידענע צוועקן. וואו זי טרעפט נאָר אַ
באַקאַנטן האָט זי באַלד פֿאַר אים עפעס צו פאַרקויפֿן. זי האָט
שטענדיג ביי זיך פאַרשיידענע בילעטן פֿאַר אונטערנעמונגען אַ גאַנץ
יאָר. אַז איר קאַנט ניט נעמען ביי איר קיין שום בילעט, פֿאַלט זי ביי
זיך ניט אַראָפּ. זי שלאַגט אײַך פֿאַר צו נעמען ביי איר אַ „ראַפּל“ און
אויב איר האָט שוין דעם „ראַפּל“ — האָט זי אַ צווייטן. און אויב ניט
קיין „ראַפּל“, האָט זי אַ ליסט. „אַרויסדרייען“ זיך פֿון פענין ניט
אַריינצולייגן די האַנט אין קעשענע צו געבן איר עפעס געלט איז
שווער, אוממעגלעך. זי בעט ביי אײַך אויף אַזאַ אופן, אַז איר קאַנט
איר ניט אַפּזאָגן, און איר גיט אַ ביישטייערונג מיט אַ קאַמפּלימענט,
אַז זי טוט גוטע אַרבעט, — און זי איז שטאַרק צופֿרידן מיט דעם וואָס
זי טוט.

בכלל איז פעני זייער אַ פֿריינטלעכע. ווי גיך עמיצער טרעט
איבער איר שוועל, אַ גוט-באַקאַנטער, צי אַ ווייניג-באַקאַנטער,
טראַגט זי באַלד צו אַ טעפעלע קאַווע מיט אַ צובינס און נאַשערײַען.
און זי דערלאַנגט דאָס מיט אַזאַ וואַרימער פֿריינטשאַפֿט, אַז איר דער-
פילט זיך היימיש, ווי ביי אַ ליבער אייגענער אין שטוב.

קומט אַ פֿריינט, צי אַ באַקאַנטער, פֿון אַ פֿרעמדער שטאַט, לאַזט
זי ניט אָפּ, יענער מוז קומען צו איר אויף אַ צוגעגרייטן מאַלצייט. זי
פֿאַרבעט נאָך מענטשן און מאַכט אַ יום-טובֿ'דיקער אויפֿנאַמע פֿאַרן
גאַסט. מיט איר פֿריינטשאַפֿט האָט זי זיך דערוואַרבן אַ סך פֿריינט,
וואָס האַבן זי ליב.

איצט, אַז פעני איז שוין אַריבער די אַכציק יאָר, איז איר פֿנים
שוין פֿול מיט טיפע קנייטשן, די האַר ווייס ווי שניי, אַבער אירע
קליינע, טונקל-ברוינע אויגן פינקלען נאָך אַלץ מיט יוגנטלעכען
גלאַנץ. זי גייט אויף אַלע דעמאָנסטראַציעס. אַז עס ווערט איר אַמאָל

שווער צו מאַרשירן, שטייט זי בײַ דער זײַט, לייענט די אויפשריפטן אויף די פלאַקאטן. זי דערזעט אַן אויפשריפט: „פאַדערט קלענערע פּרײַזן אויף לעבנסמיטלען!“ קלאַפט זי הויך מיט אירע קליינע דאַרע הענט. זאָלן די מאַרשירער וויסן, אַז זי איז אויך צווישן די וואָס פילט דעם יקרות. פון דער קליינער עלטער־פענסיע וואָס זי קריגט איז איר שווער דורכצולעבן זיך בײַ דעם ביטערן יקרות.

די גרויסע פרייד איז בײַ פענין צו זען יוגנטלעכע מאַרשירן און אַז זיי קומען אַן מיט געזאַנג: — „מיר ווילן שלום!“ — זינגט זי אינעם מיט זיי, און קלאַפט צו מיט די הענט. זי איז צופרידן וואָס זי איז מיט זיי צוזאַמען אין די רײען.

אַז זי זעט אַ סך יוגנטלעכע אויף אַ דעמאָנסטראַציע קוועלט איר האַרץ. זי זאָגט: — „אַט די יוגנט האָב איך אַלע מאל געוואָלט זען. זיי דאַרפן דאָך איבערנעמען די פירערשאַפט פון דער וועלט! איז גוט וואָס זיי זײַנען אויף דער וואַך און פאַדערן אַ בעסערן לעבן אַן מלחמות.“

פון אַ גרויסע דעמאָנסטראַציע קומט זי אַהיים אַ צופרידענע, אַן אויפגעלעבטע, פול מיט האַפענונג, אַז עס וועט זײַן — עס מוז — זײַן בעסער!

א פשוטע פרוי

טילי טאָוב איז געפאלן און האָט זיך צובראַכן אַ פּוס, האָט מען וועגן דעם געמאַלדן בײַ אַ זיצונג פון קלוב, וואו זי איז אַ מיטגליד. דער פּאַרזיצער האָט געפרעגט בײַ די פּאַרזאַמלטע, צי וויל עמיצער צופאַרן אין שפּיטאַל זען וואָס זי מאַכט. אירע ביידע טעכטער, האָט ער געזאָגט, וואוינען אין אַ ווייטער שטאָט, און זי איז דאָ איינע אַליין, אָבער קיינער פון די פּאַרזאַמלטע האָט זיך נישט אָפּ-גערוּפּן.

טילי איז אַ שטילער, באַשיידענער מענטש. זי גייט רואיק, אויף איר אייגענעם וועג. זי שטופט זיך נישט מיט איר וואָרט, רייסט זיך נישט אַרויסצושטעלן זיך. זי זוכט נישט קיין לויב, קיין אַנערקענונג פאַר דעם וואָס זי טוט.

כאַטש זי קומט אָפּט צו די זיצונגען פונם קלוב, איז זי אָבער נישט געוואָרן גענוג נאָענט, גענוג היימיש מיט די מיטגלידער צו פאַרבינדן אַ פּערזענלעכע פּרײַנטשאַפּט. זי איז אַ צוריקגעהאַלטענע, וואָס לאָזט זיך נישט גרינג דערקענען.

טילי איז געקומען קיין אַמעריקע מיט קנאַפע פּערציג יאָר צוריק, באַלד נאָך איר חתונה. זי איז נאָך דאָן געווען זייער יונג. אָבער זי האָט זיך נישט געפאַרבט די ליפּן, נישט געפּוצט די נעגל און נישט אָפּגעשוירן אירע האָר, ווי ס'איז געווען די מאַדע. זי איז נאָך ביז איצט קיינמאַל ניט געווען אין קיין שיינהייט-סאַלאַן צו פאַרפּוצן אָדער פאַרבן אירע גלייכע האָר. זי קאַמט זיי אַרויף, ציט אַרויף די העל-ברוינע האָר, וואָס מישן זיך שוין מיט גרוילעכע, פאַרפלעכט צוויי שטייפּע צעפּ און פאַרלייגט זיי אַרום איר שמאַלן קאַפּ.

אירע צוויי טעכטער, וואָס זי האָט דאָ געבוירן, האָט זי דער-צויגן אויף איר היימישן שטייגער; גערעדט צו זיי אידיש און געשיקט

זיי אין אַ אידישער וועלטלעכער שול. אין דער צייט, וואָס זיי האָבן געלערנט אין דער שול, איז זי געווען מיט ליב-און-לעבן אַרײַנגעטאָן אין דער שול-אַרבעט.

אַלע יאָרן, וואָס זי איז דאָ אין לאַנד, קלאַמערט זי זיך נאָר צו אידישע געזעלשאַפטן; זי טוליעט זיך צו איר'ס גלייכן, זי מיינט-אויס מענטשן, וואָס גרויסן זיך, וואָס שטאַלצירן מיט זייער יחוס אַדער רייכטום. זי האָט פּײַנט גרויסהאַלטער. בײַ אַ זיצונג טומלט זי זיך ניט. זעלטן-ווען נעמט זי אַן אַנטייל אין אַ דיסקוסיע, אָבער אַז זי רופט זיך אַמאַל אָן, ברענגט זי אַרויס אַ גוטן געדאַנק. ווען עס קומט צוצו-טראַגן אַ בײַשטייערונג, איז זי אַלעמאַל פון די ערשטע.

שוין אַ סך יאָרן, אַז איר מאַן איז געשטאַרבן. קיין רייכטום האָט ער איר נישט איבערגעלאָזט; וואונדערט מען זיך, וואָס זי גיט גראַד גיכער פון אַנדערע.

ווען זי הערט, אַז אַ באַקאַנטער אידישער שרײַבער גיט-אַרויס אַ בוך, רופט דאָס בײַ איר אַרויס אַ פּרייד. מיט אַ באַזונדערער ליב-שאַפט לאָזט זי באַלד וויסן דעם שרײַבער, אַז זי וויל קויפן דעם בוך. אין קלוב האָט זיך אַמאַל געהאַנדלט וועגן נעמען ביכער בײַ אַ שרײַבער. נישט אַלע זײַנען געווען דערפאַר, האָט זי זיך אַנגערופן: „ווי אַזוי קאָן מען זײַן געגן אַזאַ זאַך?“ אַ שרײַבער גיט אַוועק זײַן צײַט, לײַגט אַרײַן האַרץ און נשמה אין דעם שרײַבן, דערנאָך קומט אים אַז מיט מי און מאַטערניש ביז ער גיט אַרויס דעם בוך, און דאָ קלערט מען, צי מען זאָל נעמען עטלעכע ביכער. העלפן פאַר-שפּרייטן אַ בוך פון אַ גוטן שרײַבער איז אַ וויכטיקע אַרבעט, און דאָס איז דאָך זײַן גאַנצע באַלוינונג פאַר זײַן שאַפן.“

איצט, נאָכדעם וואָס טילי איז אַפּגעלעגן עטלעכע וואַכן אין שפּיטאַל, האָט זי געלאָזט וויסן דעם קלוב, אַז זי איז שוין בײַ זיך אינ-דערהיים. דער פאַרזיצער האָט ווידער אַפּעלירט צו די מיטגלידער צו גיין זי באַזוכן. ווידער זײַנען ניט געווען קיין בעלנים. נאָר דער פאַר-זיצער האָט דאָס מאַל נישט אַפּגעלאָזט:

— זי מוז זיכער זײַן בײַז אויף אונז אַלעמען, וואָס זי האָט ביז

איצט קיינעם פון אונז ניט געזען זינט ס'האט איר געטראפן דער אומגליק מיטן צעברעכן דעם פוס.

די סעקרעטארין פון קלוב, סערע, זייער א פארנומענע האט זיך אנגערופן: „איך וועל צו איר צופארן“.

אויפן וועג צו טיליין קלערט זי, וואס זי זאל מיטנעמען פאר דער קראנקער, צו אנדערע ברענגט זי בלומען. אמאל, אז זי האט אונטערן האנט, נעמט זי מיט א בוך א מתנה. אבער פאר טיליין, טראכט זי, דארף מען ברענגען עפעס א מער פראקטישע זאך, וואס זאל איר זיין נוצלעך. זי וועט פאר איר קויפן א פארטעכל, פאלט איר איין. טילי וועט זיכער זיין צופרידן פון אזא מתנה. דאס וועט איר אפשר פאר-ליכטערן איר שווערן געמיט. סערע איז געפארן מיטן געדאנק, אז זי וועט דארפן זיך און די אנדערע מיטגלידער פארענטפערן פאר טיליין, וואס קיינער איז ביז איצט נישט געקומען צו איר.

אז זי איז צוגעקומען צו טילי'ס טיר, האט זי געגעבן א ליכטן קלינג און געווארט, ווי א פארשולדיקטע טילי זאל זיך מיט די קוליעס צושלעפן עפענען די טיר. נאר אנשטאט טריט, הערט זי א פרעכטיג געזאנג. גיט זי שוין א שטארקערן דריק דאס גלעקל, ביז יענע האט ענדלעך דערהערט דאס קלינגען.

טילי עפנט די טיר און דערזעט סערע'ן. אן איבערראשטע, גיט זי א זאג: — אויף אזא גרויסן גאסט האב איך זיך גארנישט געריכט. איר זאלט קומען צו מיר — דאס איז איבער מיינע דערווארטונגען. טייערינקע, קומט אריין! זיצט זיך, דערציילט, וואס ס'הערט זיך אין קלוב, וואס טוען זיי דארט אלע?

— מיר רעדן וועגן אייך ביי יעדער זיצונג, האט נישט קיין פאר-איבל, וואס קיינער איז צו אייך נישט געקומען: יעדערער האט זיינע קאפ-פארדרייענישן, — האט סערע אנגעהויבן פארענטפערן, נאר טילי שלאגט איר איבער די רייד:

— וואס רעדט איר פון פאראיבל האבן? איך ווייס, אז איר אלע זענט פארנומענע מענטשן. דארפט איר נאך קומען צו מיר? אז איר האט מיר אינזינען, איז עס זייער שיין פון אייך.

מרס. סיגל און מרס. קאפלאן האבן מיר טעלעפאנירט, איך בין זיי דאנקבאר פֿאַר דער פֿריינטשאַפֿט, — האָט זי שמיכלענדיק פֿאַר-ענדיקט, און גענומען „אַרומשפּרינגען“ אויף דעם איינעם פֿוס מיט די קוליעס, צו דערלאַנגען כיבוד פֿאַרן גאַסט.

סערע האָט געשטוינט. אַנשטאַט טענות, הערט זי גאַר דאַנק-באַרקייט פֿאַר דעם ביסעלע וואָס מען גיט איר.

די ראַדיאָ האָט נאָך אַלץ געשפּילט. די פֿרעכטיקע טענער האָבן פֿאַרקלונגען די שטוב. סערע קוקט זיך אַרום. זי זעט אין די צוויי צימערן שטייען אַלטע אָפּגענוצטע זאַכן, יעדעס שטיקל מעבל גלאַנצט; מען קאָן זיך אין דעם שפּיגלען. פֿון אַלע ווינקעלעך שמעקט אַרויס די ריינקייט. זי דערזעט אויף אַ טישל לעבן שטול, וואו טילי איז געזעסן, ליגט אַן אָפּגעער בוך. זי בויגט זיך אַיַן און לייענט-איבער דעם נאַמען פֿונם בוך און פֿונם שרייבער.

טילי קומט אַריין פֿון צווייטן צימער. זי זעט, אַז סערע קוקט אַריין אין בוך, זאָגט זי שטיל און באַשיידן:

— ביים איבערריס פֿון דער מוזיק, ווען זיי נודיען מיט זייערע אַנאַנסן פֿון אַלערליי גליקן, כאַפּ איך דערווייל אַריין עפעס לייענען. אַ שאַד די צייט. גוטע מוזיק, שיין געזאַנג קאָן איך ניט אַדורכלאַזן. יעדן טאַג מוז איך אַררינקוקן אין צוויי צייטונגען אין אַ אידישער און אין אַן ענגלישער, בלייבט מיר ווייניג צייט, און איך האָב ליב לייענען אַ בוך אויך. נוץ איך אויס יעדע מינוט, — האָט זי געזאָגט מיט אַ טאָן, ווי זי וואָלט זיך פֿאַרענטפּערן.

— איצט אַז איר קאַנט נישט אַרויסגיין אין גאַס, מוז אַיַך מסתמא זיין אומעטיג, — האָט סערע געפרוואוּט אַרויסווייזן איר באַדויערונג, וואָס טילי קאָן נישט אַרויסגיין זען אַ מענטש.

טילי קוקט זי אַן; זי שמיכלט און זאָגט רואיק:

— דער אומעט האָט נישט קיין שליטה איבער מיר. איך הער אַמאַל אַ שיינע אָפּערע, מוזיק, געזאַנג; און אַז איך האָב נאָך אַ בוך צו לייענען, איז מיר נישט לאַנגווייליג.

סערע האָט זיך דערפּילט אומבאַקוועם מיט אירע באַמער-

קונגען. כדי אַרויסצוקריכן פון איר פאַרלוירנקייט, האָט זי גענומען אויפוויקלען דאָס פעקעלע, וואָס זי האָט געבראַכט. זי צענעמט דאָס פאַרטעכל און דערלאַנגט דאָס טילי'ן.

— אוי, געזונט זאַלט איר זײַן! טאַקע זייער אַ שײַן פאַרטעכל. אַ גרויסן דאַנק אײַך! נאָר צו וואָס האָט איר געדאַרפט אויסגעבן געלט? נישט גענוג איר זענט געקומען, האָט איר נאָך געדאַרפט מיטנעמען אַ מתנה? דאָס איז שוין צופיל. זי מעסט דאָס אַן באַקוקט עס און זאַגט: — ס'איז אַ שאַד אַזאַ שײַנע זאַך זאַל ליגן בײַ מיר. נעמט דאָס צום קלוב, אײַך בעט אײַך, מען וועט קאַנען פאַר דעם שאַפן אַ פאַר דאַלאַר פאַר אַ וויכטיקן צוועק.

אַ צופרידענע וויקלט זי אײַן דאָס פאַרטעכל און גיט דאָס צוריק צו סערע'ן. אין דער זעלבער צײַט זאַגט זי:

— דעם אמת זאַגנדיק, האָב אײַך שוין טאַקע אַרויסגעקוקט, געוואַרט, אַז עמיצער פון קלוב זאַל קומען. דעם ווינטער האָב אײַך זיך געוואַלט קויפן אַ מאַנטל. נו, האָב אײַך צעבראַכן דעם פּוס. אַז אײַך וועל קאַנען אַרויסגיין אין גאַס, וועט שוין באַלד זײַן נאַכן ווינטער, וועל אײַך שוין איבערקומען מיטן אַלטן מאַנטל. אויף איבער אַ יאָר בין אײַך ניט מחוייב זיך צו פאַרזאָרגן. וויל אײַך אײַך געבן דאָס געלט. די צײַטונג, וואָס אײַך האָב ליב, מײַן צײַטונג, נויטיגט זיך אין יעדן דאַלאַר, וועט איר אַזוי גוט זײַן זײַ דאָס איבערגעבן.

טילי האָט איר דערלאַנגט דאָס געלט מיט אַזאַ ליבשאַפט, וואָס רופט אַרויס צו זיך באַוואונדערונג.

אויפן מאַמענט איז סערע געוואָרן בײַ זיך געפאַלן, קליין אין פאַרגלייך מיט איר.

טילי איז מיטאַמאַל אויסגעוואַקסן פאַר אירע אויגן. זי איז דער-הויבן געוואָרן. דערנאָך האָט זיך סערע'ן געדאַכט, אַז זי, סערע, ווערט אויך דורך איר דערהויבן.

ווען סערע האָט אין קלוב איבערגעגעבן אירע אײַנדרוקן פון דעם באַזוך בײַ טילי'ן, האָבן אַלע אַנוועזנדע אַנגעהויבן בעטן זי זאַל זײַ געבן טילי'ס אַדרעס.

אידן אין אמאליקע פוילישע דערפער

אמאל פרעג איך זיך: זאל איך שרייבן פון מיינע קינדער-יאָרן? וועמען קען דאָס אינטערעסירן, אַז איך געדענק קוים מיין טאָטן? איך בין נאָר קיין גאַנצע פיר יאָר ניט אַלט געווען, ווען ער איז געשטאַרבן.

מיר דאַכט זיך: איך געדענק אים, צי אפשר זע איך אים בלויז אין מיין פּאַנטאַזיע? ער האָט געהאַט טונקעלע, כמעט שוואַרצע האַר, אַ געדיכטע קורצע באַרד, גוטמוטיקע שיינענדיקע ברוינע אויגן. ער פלעגט מיך נעמען אויפן שויס זיך שפּילן מיט מיר, גלעטן מיין קאַפּ; רעדן ווייך, צאַרט. אַזוי, דאַכט זיך מיר, געדענק איך אים, צי אפשר שטעל איך זיך בלויז פאַר, אַז אַזוי איז ער געווען?

די מאַמע האָט דערציילט, אַז דער טאַטע איז געווען אַ גרויסער למדן, געקענט אויך ליינען און שרייבן רוסיש און פויליש. אויף חשובניצען איז ער געווען גאָר אַ גרויסער קענער. אַ דאַנק זײַן געלערנטקייט האָט ער געקאַנט האָבן אַ שטעלע אין דער וואַסער-מיל אַלס אויפזעער.

די וואַסער-מיל האָט געהערט צו צוויי ברידער-שותפים, שמואל און שמריה יאַבלאָן. זיי האָבן ניט געלאָזט זיך באַנוגענען מיט דעם, וואָס מען האָט צו זיי געבראַכט אויף צעמאַלן, נאָר זיי האָבן געקויפט תבואה, צעמאַלן און דערנאָך פאַרקויפט דאָס מעל צו שטאַטישע געוועלבער. זיי האָבן גע'ש'מ'ט פאַר רייכע אידן, גבירים.

מיין טאַטע — אַזוי האָט די מאַמע דערציילט — האָט אַלס אויפזעער געדאַרפט אַכטונג-געבן, אַז די אַרבעט אין מיל זאל געטאַן ווערן ריכטיק. עס האָבן דאָרט געאַרבעט מער ווי אַ צענדליג מענטשן, האָט ער אויך געפירט די ביכער, פאַרשריבן וויפיל געלט מען צאָלט-אויס די אַרבעטער, פאַר וויפיל די מילנער קויפן תבואה,

פאַר וויפיל זיי פאַרקויפן, וויפיל זיי זינען עמיצן שולדיק. ווער און וויפיל מען קומט זיי. דאָ וואָלט ער געהייסן אַ בוכהאַלטער. מיר האָבן געוואוינט אין אַ פויערשן דאַרף. מיר זינען געווען דאָרט די איינציקע אידישע פאַמיליע. פון דאָרט איז פאַר'ן טאַטן געווען נאָענט צו גיין צו דער וואַסער-מיל. מיר זינען געווען פינף קינדער: דריי מיידלעך און צוויי אינגלעך.

די מאַמע האָט דערציילט, אַז כאַטש דער טאַטע איז געווען אַ גרויסער למדן, איז ער אָבער ניט געווען קיין פאַנאַטיש-פרומער. ווען ער האָט געזען מײַן עלטסטע שוועסטער קעמען שבת די האַר, האָט ער זיך געמאַכט ניט-זעענדיק, און איר קיין וואָרט ניט געזאָגט. האָט קיינמאַל ניט געשאַלטן, קיין קינד ניט געשאַגן. שטענדיק נאָר מיט גוטן, מיט ווייכע רייד.

די ברידער יאַבלאַן, די אייגנטימער פון דער וואַסער-מיל האָבן געוואוינט לעבן דער מיל, אויף אַ גרויסע לאַנקע, אין אַן אייגענעם הויז, געבויט פאַר צוויי פאַמיליעס. יעדערער פון זיי האָט געהאַט אַ סך צימערן מיט באַזונדערע צוויי אַרײַנגאַנגען: איין אַרײַנגאַנג פון פאַרנט, צו די סאַלעס; דער אַנדערער — אין די קיכן.

דאָס הויז איז געווען אַרומגערינגלט מיט ביימער און פאַר-שיידנפאַרביקע בלומען. זומער האָט עס אויסגעזען ווי אַ בלומען-גאַרטן. דאָס איז געווען אַ הויז אַ פאַלאַץ.

דער עלטערער ברודער, שמואל, איז געווען אַ מיטל-וואוקסיקער, מענעריש-ברייטפלייציקער, ענערגישער מאַן, ער האָט געטראָגן אַ קיילעכדיג, שייַן פאַרשירן בערדל; געהאַט טונקעלע, פינקלדיקע אויגן. שטענדיק עלעגאַנט אַנגעטאַן; ווינטער מיט אַ שוואַרצן קאַפעליוש, זומער מיט אַ ווייסן שטרויענעם הוט. ער האָט אויסגעזען ווי אַ גרויס-שטאַטישער סוחר. מיט דער אינעוויי-ניקסטער אַרבעט אין מיל האָט ער זיך ווייניק אָפּגעגעבן; ער האָט געפירט די דרויסנדיקע געשעפטן, געשטאַנען אין פאַרבינדונג מיט סוחרים.

זיין ווייב, ריקל, איז געווען העכער פון אים, זייער א דארע. אויף איר בלאס, קרענקלעך פנים איז געלעגן א שטענדיקע אומצופרידן-קייט, וואָס האָט איר ניט-שיין פנים נאָך מיאוסער געמאַכט.

מענטשן, וואָס האָבן זי געקענט, האָבן געזאָגט: זי איז אייפער-זיכטיג אויפן מאָן, מען שמועסט, אַז ער האָט ליב אַן אַנדערע. ער איז ווייניג-וואָס אין דער היים. זי ווייסט ניט קיינמאָל, וואו ער איז. דאָס קרענקט זי. פאַרביטערט איר לעבן.

זיי האָבן געהאַט פיר קינדער: צוויי מיידלעך און צוויי אינגלעך. די מיידלעך זינען אין שטאַט געגאַנגען אין גימנאַזיע. די אינגלעך האָבן פריער געלערנט ביי די בעסטע מלמדים, שפעטער זיך געגרייט אַרײַנצוגיין אין גימנאַזיע.

דער אינגערער ברודער, שמריה, האָט געהאַט דריי אינגלעך. זיי האָבן אויפן זעלבן שטייגער זיך געלערנט אין שטאַט, וואָס איז געווען ניט ווייט פון דער מיל. שמריה איז געווען אַ קורצער, אַ דיקער, ווי אַ פעסעלע, אַ העל-האַריקער, מיט אַ גלייכער, בלאַנדער באַרד, גרויע, רואיקע אויגן. אַ שטילער מענטש, האָט געטראָגן אַ לאַנגע קאַפּאַטע מיט אַ אידיש היטל.

פון עלטערן ברודער האָט ער געהאַלטן אַ וועלט, אַז ער קאַן זיך אויף אים פאַרלאָזן: ער ווייסט, וואָס ער טוט. איז שמואל טאַקע געווען דער גאַנצער געשעפטס-פירער.

שמריה'ס ווייב, גיטל, איז געווען אַ מיטל-וואוקסיגע, ניט קיין דיקע, מיט אַ שיין, קיילעכדיג פנים, מיט אַ שטענדיקן צופרידענעם אויסזען, אַ שמייכל אַרום מויל.

די שוועגעריןס האָבן צווישן זיך ניט גערעדט. ביי זיי איז געווען אַ שטענדיקער ברוגז. אפילו ערב יום-כפור האָבן זיי זיך ניט איבער-געבעטן.

מיין מאַמע איז קיינמאָל ניט געגאַנגען אין מיל. די מילנערקעס זינען ניט געווען איר גלייכן. זי האָט פּינט געהאַט אַנגעבלאַזענע גבירים. גיין סתם זען וואָס דאַרט טוט זיך, האָט זי ניט געהאַט קיין צייט. זי איז געווען אַ גרויסע בעלת-בית'טע, אַן ענערגישע. זי האָט

שטענדיק געהאַט וואָס צו טאָן. קיין מינוט איז זי נישט געזעסן ליידיק. זי האָט געטאָן שנעל און גוט, אַלץ האָט געמוזט זיין פינקטלעך, אַקוראַטנע, ווי ס'באַדאַרף צו זיין. אויף אַלץ האָט זי געהאַט צייט. דאָס הויז געהאַלטן אין אַרדענונג. עס האָט געבלאַנקט אין יעדן ווינקעלע. די קינדער — שטענדיק ריין, שיין אַנגעטאָן, זי האָט אַליין גענייט יאַקעלעך פאַר די מיידלעך, מייטקעלעך פאַר די אינגלעך, פון העמדער פאַר יעדערן איז שוין אַפּגערעדט. אפילו פאַרן טאַטן האָט זי אַליין גענייט די העמדער; אַמאַל אפילו אַ שטוב-קליידל, אַ פאַרטוך פאַר זיך האָט זי אויך אַליין אויפגענייט. אַלץ איז ביי איר אַרויס-געקומען, נישט צו-לאַנג נישט צו-קורץ, נישט צו-ברייט, נישט צו-שמאַל, נאָר אַקוראַט צו דער מאָס. גענייט האָט זי מיט דער האַנט, געמאַכט קלייניקע שטעכעלעך, ווי פון אַ מאַשין אַרויס.

אַ חוץ נייען, האָט זי געקאַנט העפטן, שטריקן מיט פאַר-שיידענע, דינע און גראַבע שפיזלען. מיט די שפיזלען האָט זי געאַרבעט שנעל, איבערגעוואָרפן דעם באַוול פון איינעם אויפן אַנדערן, ס'איז נישט געווען מיט די אויגן צו דערבליקן, זי האָט אויסגעהאַפּטן טישטעלעך, אַרומגענייט מיט אויסגעשטריקטע שפיצן, נאָר אויפן וואונדער צו זען. אַ פּויערטע, אַ שכנה אירע, האָט געזען, אַז די מאַמע נייט אַזעלכע שיינע זאַכן פאַר זיך, האָט זי געפרעגט: — אפּשר וועט איר אויפנייען פאַר מיר אַ בלוזקע פון קרעטאַן, און עטלעכע העמדער פאַר מיין מאַן און פאַר מיר פון אייגענער אויסגע-אַרבעטער לייזונט?

די מאַמע האָט אַביסל געטראַכט, העמדער פאַר דער פּויערטע איז גרינג: צוויי גלייכע נעט ביי די זייטן, גלייכע אַרבל אַרבינצונייען אַ זויס ביים האַלז, אַ זויס אונטן — און דאָס העמד איז פאַרטיק. אַ מענערש העמד איז אַ סך שווערער: די אַרבל דאַרפן אַרבינגענייט ווערן מיט צוויקלען אונטער די אַרעמס; דער קאַלנער דאַרף פאַסן אויפן האַלז. אַמאַל ווילן זיי פאַרנט אויף דער ברוסט אַרבינשטעלן ווייסע, געקויפטע לייזונט, — דאָס איז שוין אַן אַנדער אַרבעט, וואָס מען דאַרף קענען, און פון אייגענער אויסגעאַרבעטער גראַבע לייזונט

איז אמאל שווער די נאָדל דורכצושטופן. אָבער אַז זי וועט צופאַר-
דינען אַ גילדן, וועט ער צונוץ קומען. האָט די מאַמע נאָך אַ לענגערן
טראַכטן געזאָגט: „ברענגט אַרײַן די לײוונט פאַר די העמדער, מיט
אַײער מאַנס אַ העמד, וועל איך אַראָפּנעמען די מאַס. וועגן דער
בלוזקע, גיט בעסער צו אַ שנײדערקע! איך האָב מורא, איך זאַל בײם
צושנײדן ניט קאַליע מאַכן די סחורה“.

אפילו יאָרן שפּעטער, ווען די מאַמע האָט שוין געהאַט אַ מאַשין
צום נײען, האָט זי אַנגענומען בלוז זאַכן, צו וועלכע מען דאַרף ניט
האַבן קײן ספּעציעלע שנײדערישע קענטעניש, ווי למשל, העמדער,
פאַרטוכער פאַר פּויערטעס, ציכלעך, נאָך אַזעלכע קלייניקייטן.

דער טאַטע האָט אַנגעהויבן קרענקען, אַ לאַנגע צײַט האָט ער
ניט געוואַלט גײן צום דאַקטאָר. ווען ער האָט שוין מער ניט געקאַנט
גײן אין מיל טאַן זײן אַרבעט, איז ער אַוועק צום דאַקטאָר. דער
דאַקטאָר האָט געזאָגט, אַז זײנע לונגען זײנען קראַנק און מיט די נירן
איז גאַר ניט גוט. אין עטלעכע וואָכן אַרום איז מײן טאַטע גע-
שטאַרבן. גענוי פון וואָס — האָט מען ניט געוואוסט.

ניט ווייט פון פּויערשן דאַרף איז געווען אַ פּריציש,
שליאַכעטסקע דאַרף. דאַרט האָבן געוואוינט דער מאַמעס עלטערן
מיטן ברודער שלמה, מיט זײן ווייב רויזע און זײערע זעקס קינדער.
דער זײדע איז געווען אַ סאַדאַווינק. באַלד אין אָנהויב פּרילינג
פלעגט ער אָנהויבן זוכן אַ סאַד צו דינגען. ער איז געווען אַ גרויסער
מבין אויף פּרוכט-ביימער. נאָך פאַרן בליען, לויט די פּאַנקעס האָט ער
געקענט אָפּשאַצן וויפיל פּרוכט אַ בוים וועט אַרויסגעבן.

זײנט די מאַמע איז געבליבן אַן אלמנה, איז זי מיט די קינדער
אַלע זומער געווען אין די סעדער מיט די עלטערן, געשלאָפּן אין אַ
שטרויענער „בוּדע“, געקאַכט אויף אַ דרייפּסיג אײזערנעם אויוועלע.
אין אַ סאַד איז פאַראַן אַ סך אַרבעט. אַלע קינדער, פון קליין ביז
גרויס, האָבן געהאַט וואָס צו טאַן.

אַז די מאַלינעס הויבן אָן רײף ווערן, דאַרף מען זײ באַלד אַראָפּ-
נעמען פון די בײמלעך; אַז ניט, ווערן זײ איבערגעשטאַנען און פּאַלן

אראפ. אלע טאג קומען-צו פריש-דערשטאנענע. די קינדער זינען געקראכן צווישן די שטעכיקע מאלינע-ביימלעך, צעקראצט די הענט און די פיס. אמאל אפילו דאס פנים אויך צעדראפעט, קריכנדיק צווישן די הויכע, געדיכטע ביימלעך צו דערגרייכן אונטער די בלעטער-צו די מאלינעס.

דערנאך ווערן דערשטאנען פירזיטשקעס (ווינפערלעך) און אגרעסן; שפעטער שאקלט מען די עפל, בארנעס און פלוימען. דאָרף מען „א סך הענט“ צו קלייבן פון די גראָזן די אַראָפּגעפּאַלענע פּרוכטן, לייגן אין פעסער, אין שטרויענע קוישן, צוגרייטן אַוועק-צופירן אין שטאַט אַרײַן. אַזוי אַז ס׳איז דאָ גענוג אַרבעט אַ גאַנצן זומער.

נאָכן זומער האָט די גוטע, שטילע באַבע געזען, אַז די מאַמע זאָל האָבן פלייש אויף שבת און מעל אויף חלה, און ניט בלויז אויף חלה, נאָר אויף קיכלעך און אויף קליסקעלעך פאַר מיטן וואָך אויך. דער זיידע האָט אַלעמאַל געהאַט אַ קו. נו, איז געווען גענוג מילכיקס, מער ווי נאָר פאַר זיך. האָט די באַבע אַלעמאַל געבראַכט אַ דיזשקע זויער-מילך, אַ קעזל, אַמאַל אַ שטיקל פּוטער פאַר די קינדער. די מאַמע האָט פאַר די פּויערטעס אין דאָרף גענייט געוויסע זאַכן. זי האָט זיך אַבער מער אָפּגעגעבן מיטן שטריקן, ווי מיט נייען. זי האָט אויסגעשטריקט וואַלענע הענטשקעס, זאַקן, וואַרימע שאַלן פאַר מענער, קינדערשע יאַקעלעך, סוועטערס מיט היטעלעך, לויט פאַרשידענע מוסטערן, וואָס זי האָט אַליין צוגעטראַכט. אייניקע זאַכן האָט זי פאַרקויפט אין דאָרף. זי האָט ניט געהאַט קיין זאַרג צו פאַר-קויפן אירע אויסגעשטריקטע זאַכן. אין שטאַט זינען געווען צוויי געוועלבער, וואָס האָבן גערן ביי איר געקויפט אַלץ, וואָס זי האָט אויסגעשטריקט. זי האָט געאַרבעט פון באַגינען ביז שפּעט ביינאַכט ביי אַ קליין נאַפּט-לעמפל צו פאַרדינען עטלעכע גילדן. אויפן שליאַכעטסקן דאָרף איז ביי די פּריצים אַלעמאַל געווען וואָס צו קויפן. זיי האָבן געפירט זייערע פּראָדוקטן, קעלבער, שעפּסן, תּבואה אין שטאַט אַרײַן אויף מערק און יאַרידן צו פאַרקויפן.

ווען דער פעטער שלמה וואָלט געהאַט געלט און געוואוסט בעסער ווי אזוי צו קויפן, וואָלט ער אויפן דאָרף געקאַנט האָבן פרנסה.

זיין צרה איז געווען, וואָס ער האָט צו-שנעל געקויפט און שטענדיק געמיינט, אז ער „כאַפט אַ מציאה“. איידער וואָס-ווען האָט ער „געלייגט דאָס פאַרדינסט אין קעשענע“. אָפט מאל האָט זיין פאַנ-טאַזיע אים פאַרפירט, און נאָכן פאַרקויפן האָט ער גאָר צוגעלייגט. פון זיין האַנדל האָט ער ניט געהאַט קיין ברויט פאַר די קינדער. ער איז גאַרניט געווען געראַטן אין זיין טאַטן. דער זיידע האָט אויך אמאָל עפעס געקויפט אויפן דאָרף, אָבער ניט געכאַפט — ער האָט גערעכנט און איבערגערעכנט, צי עס לוינט אים צו קויפן. האָט ער טאַקע זעלטן דערלייגט.

שלמה האָט געזען, אז ווען דער זיידע איז געגאַנגען קויפן אַ קעבלל צי אַ שעפּסל, האָט ער דאָס עטלעכע מאל אויפגעהויבן, גע-וואויגן אין די הענט, גערעכנט וויפיל פונט פלייש עס וועט זיין; אָבער ער, דער פעטער שלמה, איז ניט געגאַנגען מיטן וועג פון זיידן. די באַבע-זיידע האָבן פון דעם זון קיין נחת ניט געהאַט. ס'איז געקומען אַ שווערער, קאַלטער ווינטער, דער פּראָסט האָט פאַר-לייגט די שויבן ניט דורכצוזען. די וועגן זינען געווען באַדעקט מיט שניי. עס האָט געסקריפעט אונטער די פיס. ביים שיין פון דער זון האָט דער שניי געבלישטשעט מיט פערלדיקן גלאַנץ. די וויסקייט האָט אַזש געבלענדט די אויגן.

אין אַזא פּראָסטיקער קעלט איז די באַבע פּלוצים פאַרשלאַפט געוואָרן, געקראָגן לונגען-אַנצינדונג. דריי טעג איז זי געלעגן אין הויז. ניט געגעסן, ניט געטרונקען, געברענט פון היץ. דער זיידע האָט געהאַפט: „גאַט וועט העלפן“. דער פּראָסט האָט ניט נאָכגעלאָזט; נאָך מער שניי איז צוגעפאַלן. אַ וואָגן וואָלט אַרײַנגעפאַלן אין טיפן שניי, ניט אַרויסצושלעפן.

אויפן פערטן טאָג האָט דער זיידע געזען, אז ס'איז שלעכט. קוים וואָס די באַבע אַטעמט. זי ברענט נאָך אַלץ פון גרויס היץ. האָט ער

אינגעשפאנט א פערד אין א שליטן, אינגעהילט די באַבען, צוגע-
דעקט די פיס מיט א סך שטרוי; געפירט זי אין שטאָט צו אַ דאָקטאָר.
דער דאָקטאָר האָט זי באַטראַכט — האָט ער אַ בייזן קוק געטאָן
אויפן זיידן, געזאָגט: „איצט ווען זי האַלט ביים שטאַרבן, האָט איר זי
געבראַכט צום דאָקטאָר!“ פונדעסטוועגן האָט ער זי אַרײַנגענומען
אין שפיטאַל, געפרואוּט ראַטעווען זי, נאָר סײַז שוין געווען צו-
שפעט. בינאַכט איז די גוטע באַבע אויסגעגאַנגען.

נאָך דער באַבעס טויט האָט דער זיידע ניט געקאַנט מער זיך
אַינהאַלטן אין דעם דאָרף. זײַן געזונט איז שוין אויך ניט געווען ווי
אַמאַל, דער דאָקטאָר האָט אים אָנגעזאָגט, אַז ער טאָר ניט אַרבעטן
שווער. ער האָט אָנגעהויבן טראַכטן: וואָס זאַל ער טאָן? די גלייכסטע
זאָך, האָט ער געטראַכט, איז, ער זאַל גיין צו חיים מאיר'ן, צו זײַן
עלטסטן זון, וואָס וואוינט אין דאָרף פראַשעווע, לעבן קאַלאַשין.
אַבער ווי אזוי וועט ער איבערלאָזן מײַן מאַמען מיט די קינדער, וואָס
דאָרפן זײַן הילף?

פון איר נייען מיטן שטריקן, ווייסט ער, וועט זי ניט האָבן אפילו
אויפן בלויוזן עסן. וואו וועט זי נעמען דעם רובל מיט אַ האַלב אַ
קוואַרטל צו באַצאלן דיר-הגעלט און קויפן אַ פירל האַלץ אויפן
ווינטער, זי זאַל מיט די קינדער ניט פּרירן? האָט אים וויי-געטאָן דאָס
האַרץ פאַר דער טאַכטער, די אלמנה מיט די פינף יתומים.

וועגן זײַן פאַרלעגנהייט און וואָס ער וואַלט געוואַלט טאָן האָט
ער געלאָזט וויסן זײַן איטען, זײַן אינגסטער טאַכטער, וואָס האָט גע-
אַרבעט אין וואַרשע. איטע איז געווען זייער אַ געטרייע טאַכטער, אַן
איבערגעגעבענע שוועסטער. מײַן מאַמען האָט זי זייער ליב געהאַט.
האַט באַלד געשריבן צו דער מאַמען: — טייערע שוועסטער,
גרייט-צו אַ פאַספאַרט פאַר טשאַרנען (מײַן עלטסטע שוועסטער).
שיק זי צו מיר קיין וואַרשע. איך וועל קריגן פאַר איר אַ שטעלע אַלס
אַ דינסט-מיידל.

מײַן פּופּצן-יאַריקע שוועסטער איז געווען צופרידן צו פאַרן קיין
וואַרשע.

די מומע איטע האָט אויך געלאָזט וויסן דער מאַמען, אַז אויך פאַר מיין עלטערן ברודער, דוד, וואָס לערנט זיך פאַר אַ שניידער, זאָל זי מאַכן אַ פאַספאַרט; זי וועט זען אין עטלעכע חדשים אַרום אים אויך אַריבערצונעמען קיין וואַרשע, ער זאָל ווערן אַ גוטער שניידער, ווילל ביי דעם, וואָס ער לערנט זיך שוין צוויי יאָר, וועט ער קיין גוטער בעל-מלאכה ניט ווערן. . . „איך וועל זען אין וואַרשע אַרבייט צוגעבן אים צו אַ גוטן שניידער. אויב אפילו ער וועט די ערשטע צייט ניט פאַרדינען, זאָלסטו זיך ניט זאַרגן. . . איך וועל זען, ער זאָל האָבן וואו צו שלאָפן און וואָס צו עסן“.

דער בריוו האָט דער מאַמען שטאַרק דערפרייט, און ביים זיידן אַראַפגענומען אַ שטיין פון האַרץ.

כמעט אין דער זעלבער צייט איז געקומען מיין מאַמעס אַנדערע שוועסטער, וואָס האָט געוואוינט אין אַ ווינטן דאָרף. זי וויל — זאָגט זי — נעמען מיין צען-יאַריקע שוועסטער צו זיך. די מומע פריידע האָט געוואַרט ניין יאָר נאָך איר חתונה, ביז זי האָט געהאַט איר אינגעלע, איז דאָס קינד ביי איר געווען זייער ציטעריק. זי האָט געדאַרפט יעדן פרימאַרגן פאַרן אין שטאָט אַרבייט פאַרקויפן דאָס מילכיגס. האָט זי מורא געהאַט מיט אַ פרעמד פויליש מיידל איבער-צולאָזן דאָס קינד; וויל זי נעמען מיין שוועסטער אַכטונג צו געבן אויפן קינד, ביז זי קומט צוריק אַהיים.

דער זיידע האָט געטראַכט: — גאָט פאַרלאָזט ניט. איצט וועט אים זיין גרינגער צו זאָגן דער מאַמען, אַז ער רעכנט גיין צו חיים מאירן קיין פראַשעווע.

אין אַ ליכטיק, וואַרימען פּרילינג-טאָג איז ער געקומען צו דער מאַמען, זיך אַוועקגעזעצט אַן ווערטער; אַ לענגערע צייט געשוויגן, ניט געקאַנט עפענען דאָס מויל.

די מאַמע האָט געטראַכט: — ער טרויערט נאָך דער באַבען, איז זיין האַרץ פאַרקלעמט, קאַן ער ניט רעדן. — זי האָט אויך געשוויגן, ניט געוואַלט אַנרירן די וואונד.

נאָך אַ לענגערן שוויגן, האָט דער זיידע הויך אַפגעזיפצט, זיך

אויפגעהויבן פון בענקל, אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ, פאַרלייגט די הענט אויפן רוקן, אַנגעהויבן שפּאַנען איבער דער שטוב. מיט אַ מאָל האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט: — „איך זוך ניט מער קיין סאַד צו דינגען, שוין ניט פאַר מיר די אַרבעט“, און ווידער געבליבן שטיל, ניט אויפהייבנדיק דעם קאַפּ, ווי ער וואָלט מורא געהאַט צו זען די ווירקונג אויף דער מאַמען. זי האָט אַ וויילע געקוקט אויף זיין אומעטיק, פאַרטרויערט פנים, און שטיל, ווי ניט מיט איר קול, געפרעגט: „וואָס עפעס פּלוצלינג? אויב וועסט אַ גאַנצן זומער אַרומ-דרייען זיך און גאַר ניט טאָן, וועט זיין פאַר דיר ערגער. דינג כאַטש אַ קליין סעדל, איך וועל דיר העלפּן, כּוועל זען, אַז די אַרבעט זאל דיר ניט זיין צו-שווער. ס'וועט זיין בעסער, אַז דו וועסט זיין פאַרנומען.“ דער זיידע האָט אויפגעהויבן דעם קאַפּ, אויסגעגליכן דעם רוקן און געזאָגט: — ס'איז ניט פּלוצלינג. איך טראַכט שוין לאַנג וועגן גיין צו חיים מאיר'ן.

די מאַמע איז אים אַרײַן אין די רייד: — וואָס וועסטו דאַרט טאָן? אין אַ פּרעמד דאַרף אַרומדרייען זיך ליידיק איז ערגער ווי אין היימישן. דאָ ביסטו שוין געוואוינט.

דער זיידע, שוין אַ ביסל מונטערער, האָט זיך אַנגערופן: — דאַרט וועל איך זיך ניט אַרומדרייען ליידיק. חיים-מאיר זוכט אַ מלמד פאַר זיין אינגסטן אינגל. ביי פייגען. זיין פאַרהייראַטער טאַכטער, וואָס וואוינט מיט אים, זינען דאָ צוויי אינגלעך, וואָס דאַרפן אָנהויבן לערנען. וואָס דאַרפן זיי זוכן אַ פּרעמדן מלמד? איך וועל מיט זיי לערנען. כּוועל ניט עסן חלילה אומזיסט. כּוועל פאַרדינען מײַן שטיקל ברויט.

דער זיידע איז געווען אַ שטאַלטער מענטש. ער וואָלט ביי קיין קינד ניט אַנגעריירט. דער פּעטער חיים-מאיר איז געווען גאַנץ פאַר-מעגלעך. ער איז געווען אַ קאָוואַל. זיין שווער איז אויך געווען אַ קאָוואַל, געהאַט אַן אייגן גרויס הויז מיט אַ קוזניע. נאָך זיין חתונה האָט דער שווער אים געגעבן אַ באַזונדער חדר צו שלאָפן, אַרײַן-גענומען אים אין דער קוזניע צו אַרבעטן מיט אים. אין קורצן איז זיין

שווער געשטארבן און חיים-מאיר איז געבליבן ביים הויז מיט דער קוזניע. ארבעט האט ער אלע יארן געהאט איבערן קאפ. ער איז געווען א גוטער בעל-מלאכה און א ווארטסמאן. וואס ער האט צוגע-זאגט, האט ער געמאכט גוט און צו דער צייט, איז מען געקומען צו אים באשטעלן פארשידענע פעלד-מכשירים, ניט נאר פון דעם דארף אליין, נאר פון אנדערע דערפער אויך. ער האט געארבעט שווער, אבער גוט פארדינט.

ער האט געהאט אייגענע פיר קי, און א פערד-און-וואגן, אייניקע דארפסלייט האבן ניט געהאט גענוג מיסט צו באמיטיקן זייערע פעלדער, האבן זיי גענומען ביי חיים-מאיר'ן דאס מיסט פון די בהמות מיטן פערד. דערפאר האט ער געקראגן א שטיקל פעלד צו פארזייען וואס ער האט געוואלט. זיי האבן געהאט א סך הינער און קאט-שקעס, וואס זיינען ארומגעשוואומען אין גרויסן טיך לעבן זייער הויז, עס האט אים ניט געפעלט קיין פרנסה.

אויף די קי מיט די עופות האט אכטונג געגעבן חיים-מאיר'ס ווייב, אסתר-מלכה. זי איז געווען א גרויסע בריה — א מיטל-וואוקסיקע, דיקלעכע פרוי מיט געזונטע הענט. ניט נאר האט זי געארבעט ארום די עופות מיט די קי, געפארן צוויי מאל א וואך קיין קאלאשין פארקויפן דאס מילכיקס, נאר זי האט אויך געארבעט אויפן פעלד, וואס מען האט זיי געגעבן. סיי ביים פארזייען, סיי ביים אראפ-נעמען פון פעלד, האט זי געארבעט מער פון איר מאן.

זי איז געווען א קלוגער און א גוטער מענטש. דער זיידע האט זי ליב געהאט; געוואוסט, זי וועט אים באהאנדלען, ווי אן אייגענעם טאטן.

ביי זיי זיינען געווען זיבן קינדער: פינף טעכטער און צוויי זין. דריי טעכטער מיטן עלטערן זון זיינען שוין געווען פארהייראט; די צוויי מיידלעך האבן צוגעהאלפן אין דער באלעבאטישקייט.

ווען די מאמע האט דערהערט, אז דער זיידע וועט מער ניט האבן קיין סאד, און וועט אוועקגיין קיין פראשעווע, איז זי פאר-ציטערט געווארן. זי האט זיך גארניט פארגעשטעלט, ווי אזוי זי וועט

קאנען לעבן אן אים, זי האט אבער מורא געהאט אים זאגן, אז זיין אוועקגיין איז פאר איר א נייער קלאפ.

דער זיידע האט געזען אויף איר פנים, ווי אזוי זי פילט. ער האט זי פארשטאנען. דאס הארץ האט אים ווייגעטאן זי איבערצולאזן איינע אליין אין דארף.

נאך א לאנגן שווינגן האט דער זיידע אנגעהויבן מורמלען ווי צו זיך: — ווי לאנג לעבט דען אינגאנצן א מענטש?

ער האט געשפאנט נערוועזן איבער דער שטוב און גערעדט אין דער וועלט אריין. ניט קוקנדיק אויף דער מאמען האט ער געזאגט: — איך בין שוין געווארן זעכציק יאר, ארבעטן ווי אמאל קאן איך ניט מער. מײן שוואך הארץ, האב איך מורא, וועט לאנג ניט אויסהאלטן.

זינע רייד האבן געמיינט: — ווי לאנג וועל איך נאך קאנען דיר ארויסהעלפן?

ער האט זיך מיט א מאל אפגעשטעלט אין מיטן שטוב, אויפגע-הויבן דעם קאפ, דערזען דער מאמעס אומעטיק פנים, האט ער גענומען זי טרייסטן: — גאט וועט דיר ניט פארלאזן.

די מינוט איז אים איינגעפאלן א געדאנק: אפשר איז א פלאן דו זאלסט זיך אריבערציען אין מיין דירה. בלויז מיט א האלבן רובל מער א קווארטל. דארט וועל איך דיר איבערלאזן די קו. זי האט שוין דאס שטעלעכע, וואו צו שטיין. פארן מיסט וועט סטעפאן לאזן די קו זאל זיך פאשען אויף זיין לאנקע א גאנצן זומער. ער וועט דיר געבן גענוג שטרוי אויפן ווינטער אונטערצושפרייטן די קו אין שטעלכל, אזוי ווי ער גיט מיר. די קו וועט זיך אפקעלבן, וועסטו פארן קאלב קריגן עטלעכע רובל. מילך פאר זיך וועסטו האבן גענוג. זומער וועסטו א צוויי הינער אוועקזעצן אויף אייער; די הינדעלעך וועלן אויסוואקסן, וועסטו זיי פארקויפן, וועסטו האבן צו קויפן א פורל האלץ אויפן ווינטער. אפשר וועסטו דארט זומער דינגען א סעדל, ניט ווייט פון הויז. אז גאט העלפט, קאן בלייבן עטלעכע רובל צו פארדינען. אמאל איז אין א סעדל פארזייט גרינווארג, קארטאפל, וואס געהערן צום

סעדל, וועט דיר זיין גרינגער. שלמה וואוינט דערלעבן, וועסטו ניט זיין אזוי עלנט. גאט האט געהאלפן: איטע נעמט אריבער טשאַרנען קיין וואַרשע. דוד וועט שפעטער אויך פאַרן אַהין. מרדכי איז שוין באַלד צוועלף יאָר אַלט. אין אַ יאָר אַרום וועט ער אַראָפּ פון דער לער. ער וועט קריגן באַצאַלט ביי אַ שוסטער. פריידע האַט צוגע-
נומען ריקלען. דו וועסט מיט גאַטס הילף דורכקומען צוזאַמען מיטן איינעם מיידל.

דאָס „איינע מיידל“ האַט ער געמיינט מיך: אַז איך אליין בלייב מיט דער מאַמען.

צופרידן מיט זיין אַרויסזאָגן די טרייסט-ווערטער צו דער מאַמען, איז ער אַ באַראַיקטער אַוועק צו זיך אַהיים.

נאָכן זיידנס אַוועקגיין האַט די מאַמע אָנגעהויבן טראַכטן: — אפשר איז דער טאַטע אירער גערעכט; דאָ אויפן פויערישן דאַרף זינען קיין אַנדערע אידן ניטאַ. אמת, זי איז מיט אַלע גוט איינגע-
לעבט. אָבער זיי זינען פאַרט ניט קיין אייגענע. דעם זיידנס רייד זינען איר ניט אַרויס פון קאַפּ. שלמה מיט זיין ווייב רויזע, מיט זייערע זעקס קינדער, זינען טאַקע אייגענע. אַ ברודער מיט אַ שוועגערין זינען ניט קיין פרעמדע. זיי וואוינען אין דעם דריטן הויז פון זיידן. ווי עס מאַכט זיך — איז גוט, אַז ס'איז דאָ וואו אַרײַנצוגיין אַמאָל זיך אויסצורעדן דאָס האַרץ.

רויזע איז אַ הויכע, דאַרע פרוי. ניט קיין גרויסע חכמה, פאַר-
ביטערט פון איר שווערן לעבן. ס'איז קיינמאָל ניט געווען אויפן נויטיקסטן. עס האַט דער מאַמען נאָך עפעס באַוואויגן, זי זאָל וועלן זיך אַריבערציען.

ניט ווייט פון שלאַכעטסקן דאַרף האַט געוואוינט אַ פוילישער ריכטער. דאָרט איז געווען אַ אידישער אַרענדאַר, אַ פאַכטער. די מאַמע איז געווען באַפריינדעט מיט זיין פרוי. זי האַט ליב געהאַט מיט איר צו פאַרברענגען און שמועסן. איינע צו דער אַנדערער זינען געווען ווי גוטע, געטרייע שוועסטער.

נאָר וועגן דעם פאַכטער און זיין פרוי — שפעטער. דאָס איז

זייער אַ טשיקאווע געשיכטע! פריער וועגן דעם ריכטערס גרויסן מאַיאַנטעק. דער ריכטער האָט געהאַט אַ סך פּערד, אפשר הונדערט קי, סטאַדעס שעפּסן. אויפן הויף האָבן אַרומשפּאַצירט אינדיקעס, הינער מיט הענער, ניט איבערצוצייילן; גענו מיט קאַטשקעס זינען געשוואומען אין אַ סאַזשעלקע; קעץ און הינט זינען דאָרט געווען אַ סך: הינט ווי וועלף, ווי בערן און לייבן. אַ פּרעמדער איז ניט געווען זיכער מיטן לעבן ביים אַרײַנקומען אין הויף. באַדינער זינען דאָרט געווען אַן אַ שיעור; הויז-באדינער, באדינער פאַר פּערד-שטאַלן, פאַר קי-שטאַלן און פאַר שעפּסן.

דער ריכטער האָט געוואוינט מיט זײַן ווייב אין אַ געמײערטן הויז — אַ פּאַלאַץ, אַרומגענומען מיט ביימער און פאַרשיידן-פאַרביקע בלומען.

דער פּאַלאַץ איז געשטאַנען ביים אַרײַנגאַנג צו אַ גרויסן סאַד. עס האָט געדאַרפט נעמען אפשר אַ האַלבן טאַג דורכצוגיין די לענג און ברייט פונם סאַד. יעדן זומער איז דער סאַד פאַרדונגען געוואָרן צו אידישע סאַדאָוויקעס. איין מענטש אַליין האָט דעם סאַד ניט געקאַנט דינגען; אי מען האָט געדאַרפט האָבן אַ סך געלט צו באַצאַלן, אי מען האָט געדאַרפט האָבן אַ סך מענטשן צו היטן און באַאַרבעטן. דער זיידע האָט עטלעכע מאַל געהאַט דעם סאַד מיט שותפים. דאָרט זינען געווען עטלעכע שטרויענע בודעס פאַר די סאַדאָוו-ניקעס. בייטאַג און ביינאַכט האָט מען געדאַרפט אַרומגיין היטן, עס זאָלן זיך ניט אַרײַנכאַפּן פאַרשויען, וואָס קומען אַפּשאַקלען אַן עפל בוים אָדער אַ באַרן בוים. וויפיל מען האָט געהיט, איז ניט געווען מעגלעך צו פאַרהיטן. אַלע מאַל האָט מען דערזען אַן אַפּגעשאַקלטן בוים.

אין איין עק סאַד איז געווען אַ גרויסע סאַזשעלקע, וואָס האָט זיך געגרעניצט מיט אַ „זדריי“. אין דער סאַזשעלקע האָט מען געהאַדעוועט פיש. עס זינען אַרומגעשוואומען ריזיקע קאַרפּן, שלייען, לעשטשעס און אַנדערע פיש. אַלע עטלעכע וואָכן זינען געקומען מענער, אַוועקגענומען אַ ברעט די גרויס פּון אַ וואַנט, וואָס

האָט פאַרשטעלט פון „זדרוי“, אַז דאָס וואָסער זאָל אַפּלויפּן אין זדרוי אַרײַן, כדי ס'זאָל זײ זײַן גרײנגער צו כאַפּן די פּיש. מען האָט געלייגט די פּיש אין שטרױענע קױשן. דער זײדע האָט געוואוסט, ווען די פּיש ווערן געכאַפּט, איז ער אַהײן געגאַנגען און געבראַכט אַהײם פּרײשע, צאַפּלדיקע פּיש, און עס איז געווען גענוג צו עסן און אַפּילו אײנצור-מאַרנירן אױך.

אין אַ צווייטן עק סאָד איז געווען אַ גרויסער גאַרטן, פאַרזײט מיט פאַרשײדענע גרײנסן, מיט געוויקסן, וואָס מען זעט זעלטן אױפּן מאַרק. אַפּילו די מאַמע האָט ניט געוואוסט, ווי אַזוי זײ אַנצורופּן און „מיט וואָס מען עסט זײ“. אױפּן גאַרטן האָט אױפּגעפאַסט אַ ספּעציעלער גערטנער. אַן „אַגראַדניק“ האָט מען אים גערופּן. זײַן אַרבעט איז געווען בלױז אַרום גאַרטן: אַכטונג-צור-געבן אױף די געוויקסן, זײ זאָלן וואַקסן אומגעשטערט פון ווילד-גראַזן; ווען נױטיק, באַוואַסערן געוויסע געוויקסן. דער גאַרטן איז אױך געווען אַ טײל פונם סאָד, נאָר אַרומגעצאַמט מיט אַ הױכן פּלױט, פאַרמאַכט ווי אַ קאַסטן. אַרום זײנען געווען די פּרוכט בײמער. אײצט וועל אײך דערצײלן וועגן דעם אײדישן פאַכטער. ווי שױן געזאַגט, זײנען אין דעם פּולוואַרק געווען אַ סך בהמות. דער אײדישער פאַכטער האָט געהאַט אַ קאַנטראַקט מיטן ריכטער אױף עטלעכע יאָר, אַפּצונעמען די גאַנצע מײלך. דאָס איז געווען אַ געבענטשטע פּרנסה. עס איז אַ גרויליקע געשיכטע!

דער פאַכטער האָט געהײסן פּסח-משה. גערופּן האָט מען אים „פּסח-משה דער רױטער“. ער האָט געהאַט געדיכטע, געקרייזטע רױטע האָר, אַ לאַנגע הױט-פּלאַמיקע באַרד, גרױע, קאַלטע אױגן, אַ שטרענגן בײזן קוק. ער איז געווען אַ אײד אין די דרײַסיקער יאָרן, געשטאַמט פון פרומע רײכע עלטערן. ער אַלײן איז אױך געווען זײער פּרום, ניט קײן אַרײמאַן. געהאַט זײנע אײגענע צען קי, וואָס האָבן זײך געפאַשעט אױפּן ריכטערס לאַנקע און געשטאַנען אין די זעלבע שטאַלן מיט אַלע בהמות. ניט געצאַלט קײן גראַשן פאַר פאַשע און אַ פּערד-און-וואַגן צו פירן דאָס מײלכיקס אין שטאַט אַרײַן.

זײַן ווייב, חוה'לע, איז אַרויסגעקומען פון אַ משפּחה פון גרויסע למדנים. זי איז געווען אַ קליין, רירעוודיק ווייבל, מיט אַ חנעוודיק פנים, גוטמוטיקע ליבלעכע ברוינע אויגן. זי איז געווען אַ פריינטלעכע, צוגעלאָזטע צו מענטשן. זי פלעגט אָפט קומען צו מיין מאַמען; קיינמאַל ניט מיט ליידיקע הענט. שטענדיק עפעס געבראַכט פאַר די קינדער: ניסלעך, צוקערקעס און אַנדערע זאַכן. זי האָט פאַר מיר אפילו געבראַכט איינמאַל אַ ליאַלקע. זי איז געוואָרן דער מאַמעס נאַענטסטע, בעסטע פרייַנדין.

געוואוינט האָט פסח-משה מיט חוה'לען לעבן פולוואַרק, אין איינעם פון אַ גאַנצער רײ שטיבער, אויפגעשטעלט דורך דעם „סענדזשע“ (ריכטער) פאַר די באַדינער.

ווען די מאַמע האָט געטראַכט, צי זי זאָל זיך אַריבערציען אויפן שליאַכעטסקן דאָרף, האָט דער געפיל, אַז זי וועט זײַן נענטער צו חוה'לען, אַ סך באַוואויגן איר געדאַנק צו וועלן דאָרט וואוינען. אָבער — „דער מענטש טראַכט און גאָט לאַכט“, אויסגעלאָזט האָט זיך גאַר אַנדערש.

פסח-משה מיט חוה'לען האָבן געהאַט אַ סך אַרבעט בײַ דער מילך פון אַזוי פיל בהמות. אַנשטאַט זוכן פרעמדע העלפער, האָבן זיי גענומען חוה'לעס אַ שוועסטער מיט אַ שוואַגער, זיי זאָלן זיי אַרויס-העלפן אין דער אַרבעט.

די שוועסטער, שאַשע, אַן אומגעלומפערטע, הויכע, דיקע פרוי, מיט גרויסע אַרויסגעטאַרטשעטע העל-גרויע אויגן, האָט געשטאַמלט, קוים וואָס זי האָט אַרויסגערעדט אַ וואָרט. דער שוואַגער יונה, — אַ לאַ-יוצלה, אַ נעבעכל, אַ קליינינקער, אַ דאַרער, מיט אַ גרויסן קאַפּ, מיט אַ שפיציק-שיטער בערדל, ווי בײַ אַ קאַזע.

דער שליםזל'דיקער יונה האָט קיינמאַל ניט פאַרדינט אויף פרנסה. לעבן פסח-משה'ן מיט חוה'לען, וואָס מען האָט זיי געהייסן, האָבן זיי געטאַן. מען האָט זיי געדאַרפט שטויסן און זאַגן, וואָס זיי זאָלן טאָן: אוועקנעמען די מילך פון די מעלקערינס, אַרײַנגיסן אין

ציבערס, וואָס האָבן געהאַט צוויי גרויסע אויערן מיט לעכער. אין די לעכער האָט מען אַרײַנגעשטעלט אַ שטעקן. צוויי מענטשן האָבן אָנגענומען ביידע זײַטן שטעקן און געטראָגן די מילך אין אײַז-קעלער, וואו עס זײַנען אַ גאַנץ יאָר געלעגן גרויסע שטיקער אײַז. שאַשע האָט אויך געוואוינט אין אײַנער פּונ'ם ריכטער'ס שטיבער פאַר באַדינער. קיין דירה-געלט האָט איר און איר מאַן ניט געקאַסט; קיין מילכיקס האָבן זיי ניט געדאַרפט קויפֿן. פּסח-משה האָט זיי געצאָלט עטלעכע רובל אַ וואָך, איז זיי געווען „גוט ווי די וועלט“. חוה'לע איז געווען צופּרידן: איר שוועסטער דאַרף ניט זאָרגן וועגן פּרנסה. זיי האָבן געלעבט רואיק, צופּרידן.

מיט אמאָל איז געקומען דער אומגליק אויף חוה'לען און גאַטס שטראַף אויף פּסח-משה'ן און אויף דער שוועסטער מיטן שוואַגער. צווישן פּסח-משה'ן און חוה'לען איז פאַרגעקומען אַזעלכעס, וואָס מען האָט פּריער ניט געהערט אין יענע מקומות. ס'האַט געקלונגען, ווי אַ מיסטעריעזע, אויסגעטראַכטע מעשה. אין אַלע פאַרוואַרפּנסטע שטעט, שטעטלעך און דערפער האָט מען גערעדט וועגן דער פאַסירונג. דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס לאַזט זיך ניט פאַרגעסן. איך געדענק דאָס, ווי עס וואָלט ערשט נעכטן געשען. איך האָב גוט געקענט די מענטשן. ביז היינט שטייען זיי מיר פאַר די אויגן.

פּסח-משה מיט חוה'לען זײַנען געווען אַריבער צען יאָר נאָך זייער חתונה, און האָבן ניט געהאַט קיין קינדער. ער האָט שטאַרק געוואָלט האָבן אַ קינד; געטרוימט צו האָבן אַ „קדיש“. האָט ער מיט אמאָל אָנגעהויבן רעדן צום ווייב: — חוה, שוין באַלד עלף יאָר, זײַנט מיר האָבן חתונה געהאַט, און קיין קינד האָבן מיר ניט. איך האָלט, אַז מיר דאַרפן זיך גט'ן. גאַט קאַן דיר צושיקן אַ מאַן, דו זאָלסט האָבן מיט אים אַ קינד, און מיר קאַן אויך גאַט העלפן, אַז מיט אַן אַנדער פּרוי זאָל איך באַגליקט ווערן מיט אַ קינד. ס'האַט שוין אַזוינס געטראָפן ביי מענטשן. פאַלג מיך: ס'וועט זײַן בעסער פאַר ביידע. חוה'לע איז געוואָרן אַ פאַרציטערטע. אַ שוידער איז דורך איר

איר גראבער פאטשיילע און אנדערע שמאטעס, איז געזעסן אויפן שוועל. אז ס'איז איר געווארן זייער קאלט, איז זי געלאפן ארום די ווענט, געקלאפט אין לאדן, און געשריגן מיט אלע כוחות:

— פסח-משה, לאז מיד אריין! ס'איז מיר קאלט. איך ווער פאר-פרוירן. וואו ביסטו, פסח-משה? גאט איז מיט דיר! עפן די טיר! איך וויל אריינגיין אין שטוב, זיך לייגן אויפן בעט!

איר שרייען האט ניט נאר געשטערט דעם שלאף פון פסח-משה'ן מיט זיין ווייב, נאר האט אויפגעוועקט שכנים.

אז מען האט איר געזאגט: — „פסח-משה האט שוין חתונה געהאט, ער האט אן אנדער ווייב“, האט זי געשמיכלט און געזאגט: — ניט מעגלעך! פסח-משה וועט דאס ניט טאן, איך בין דאך זיין ווייב.

פסח-משה האט געזען, אז זי טרעט ניט אפ, זי האלט אין איין שרייען און מאכן געוואלדן. שכנים באקלאגן זיך, אז זי לאזט זיי ניט שלאפן, זיי ווילן ניט ליידן. זיי האבן צו אים טענות. ס'איז אים געווארן ביטער, ער האט מער ניט געקאנט דארט בלייבן. זי האט ניט געגעבן אים קיין רו.

ער האט געמוזט איבערלאזן דעם קאנטראקט מיטן ריכטער, אוועקווארפן די גאלדענע פרנסה. ער האט אלץ איבערגעלאזט, און איז מיט זיין יונג ווייבל אוועק אין א ווייטער גרויסער שטאט. דארט האט ער זיך גענומען צום האנדל, געפירט גרויסע געשעפטן. די שוועסטער מיטן לא יוצלח'דיקן מאן זיינען געבליבן אן פרנסה. די ליידיקע שטוב איז געשטאנען מיט אן אויפגעפראלטער טיר, פוסט און קאלט.

חזה'לע האט אנגעהויבן גיין אלע טאג אין שטאט בעטלען, ארומגיין אין די הייזער. פארנאכט איז זי געקומען צו מיין מאמען: געהאט איר ווינקל. זי האט געהאלטן אין איין רעדן פון איר מאן: — איך האב היינט געזען פסח-משה'ן.

זי האט ניט ארויסגעלאזט איר מאן פון קאפ.

צום יאר האָט פסח-משה'ס יונג ווייבל געהאַט אַ מיידל; מיט אַנדערהאַלבען יאר שפּעטער נאָך אַ מיידל.

ער האָט געהאַנדלט מיט בהמות און תבואה. געפאַרן אויף ירידים, געקויפט און פאַרקויפט. איין מאָל אין אַ ווינטער-אָונט איז ער געפאַרן מיט זײַן פּערד-און-וואָגן פון אַ יאַריד, דורך אַ וואַלד. זײַנען אים באַפאַלן גזלנים, צוגערויבט דאָס געלט, אַפּגעהאַקט מיט אַ האַק זײַן קאַפּ, געלאָזט אים ליגן אויף דער ערד אין וואַלד, און אַוועק מיט זײַן פּערד-און-וואָגן. אויף מאַרגן האָט מען געפונען זײַן געפּרוירענעם קערפּער מיטן באַזונדערן קאַפּ אין וואַלד.

וועגן דער געשיכטע האָט מען לאַנג גערעדט, דערציילט און איבערדערציילט איינער דעם אַנדערן. מענטשן האָבן ניט געקאַנט פאַרגעסן די שרעקלעכע פּאַסירונג.

פרומע האָבן געזאָגט: — גאָט האָט געשטראַפט חוה'ס שוועסטער, זי האָט געקראָגן אַ באַצאַלונג; געלאָזט איר יונגע טאַכטער אָן אלמנה מיט צוויי קליינע קינדער, און פסח-משה'ן פאַרקירצט דאָס לעבן מיט אַ שרעקלעכן טויט.

וויפּיל מאָל מען האָט חוה'לען געזאָגט, וואָס מיט איר מאַן האָט געטראָפּן, אַז ער לעבט ניט, — האָט זי אַלץ ניט געגלויבט, זי האָט דערציילט מיין מאַמען, אַז זי האָט אים נאַר-וואָס געזען אין שטאַט; ער זעט גוט אויס.

די מאַמע האָט שוין ניט געהאַט יענע קלוגע, גוטר פּריינדין מיט וועמען זי האָט געקאַנט פון האַרץ צו האַרץ זיך צונויפרעדן. אָן אַנדערע חוה'לע געוואָרן!

ווען חוה'לע האָט אַנגעקליבן שטיקלעך פלייש, שטיקלעך לונג, אויסגעבעטלט אין די יאַטקעס דורך אַ לאַנגן זומערדיקן טאַג, ביז זי איז געקומען פאַרנאַכט אין דאַרף, האָט דאָס בײַם קאַכן פאַר-אומרייניקט די לופט אין שטוב, אַז אונזער וועטשערע איז אונז ניט באַקומען.

אין אַ ליכטיקן, וואַרעמען פּרילינג-טאַג איז דער זיידע געקומען

לייב. זינע רייד האבן איר געטראפן ווי א בליץ, וואס פארבלענדט די אויגן, ווי א דונער-קנאל, וואס פארטויבט און צעמישט דעם קאפ. זי איז צעטומלט געווארן; אויפן מאמענט געבליבן פריטשמעליעט, ניט געקאנט זיך רירן פון ארט; ניט געקאנט עפענען דאס מויל, א ווארט אויסצורעדן. איר פנים איז געווארן וויס ווי קאלך.

שפעטער האט זי אנגעהויבן, ווי ניט מיט איר קול, געוואלט עפעס זאגן, די ליפן האבן זיך געטרייסלט, זי האט געשטאמלט:

— פסח-משה, גאט איז מיט דיר! וואס רעדסטו? וואס היסט, מיר זאלן זיך גט? דאס איז דאך ניט מעגלעך. איך קאן אן דיר ניט לעבן. זי האט זיך יאמערלעך צעוויינט; געכליפעט מיט ביטערע טרערן. נאך לאנג וויינען האט זי נאך אלץ מיט א כליפענדיק קול אנגעהויבן אים בעטן:

— פסח-משה, שלאג זיך ארויס פון געדאנק א גט. מיר האבן דאך א גוט לעבן ביידע, ווי אזוי קאן מען זיך צעשיידן? אפשר וועט גאט רחמנות-האבן אויף אונז, און מיר וועלן נאך האבן א קינד. אנדערע האבן נאך פופצן יאר אנגעהויבן האבן קינדער. מיר קאנען נאך אויך אפשר געהאלפן ווערן.

אירע רייד האבן אויף אים ניט געהאט קיין ווירקונג. ער איז געווען קאלט, הארט ווי א שטיין; ניט געוואלט וויסן פון אירע געפילן. ער האט ניט אפגעלאזט: — נאר א גט. זי האט ניט געוואלט הערן פון קיין גט:

— איך וועל בעסער שטארבן, זיך יעמען דאס לעבן, איידער זיך צעשיידן מיט דיר.

אין איר פארצווייפלונג איז זי געגאנגען צו איר שוועסטער אויסרעדן איר ביטער הארץ. דא איז זי צו איר גרויסן באדויערן אנטוישט געווארן; יענע האט געזאגט: — א איד האט א רעכט צו א גט נאך צען יאר ניט האבן קיין קינדער.

דער שוואגער האט צוגעגעבן: — אז א מאן וויל א גט, דארף א ווייב באשטיין.

והילע האט אויף אזא עצה פון איר שוועסטער מיטן שוואגער

זיך ניט געריכט. זי האט מער מיט זיי ניט גערעדט. פסח-משה האט ניט אפגעלאזט, זיך איינגעשפארט, ניט אנדערש נאר א גט. ער האט געהערט, אז ווען צען רבנים גיבן-ארויס אן היתר, אז ער מעג חתונה האבן, ווערט ער א פרייער מענטש, אן א גט. איז ער אוועק צו רבנים און האט געקראגן אן היתר. דערווייל האט מען זיך דערוואוסט, אז שאשע, חוה'לעס שוועסטער, גיט איר זיבעצן-יאריקע מיידל פסח-משה'ן פאר א ווייב. מענטשן האבן דאס דערהערט און געשטיינט: ניט געקאנט באנעמען: ווי אזוי קאן אן אייגענע שוועסטער אזעלכעס טאן?

דעמאלט האט חוה'לע פארשטאנען, פארוואס איר שוועסטער מיטן שוואגער, דעם שוטה האבן זי צוגערעדט צו גטן איר מאן. פסח-משה האט באלד חתונה געהאט מיטן זיבעצן-יאריקן מיידל. חוה'לע האט זיך אזוי שטארק גענומען צום הארצן, אז זי איז געווארן צעמישט, — אראפ פון זינען. זי איז ניט אפגעטראטן פון הויז, אויף דער טיר איז געהאנגען א נייער שלאס, אז זי זאל ניט קאנען אריינקומען. איז זי געגאנגען אין דרויסן ארום די ווענט און גערעדט צו אים:

— פסח-משה, לאז מיר אריין אין שטוב, אין מיין היים. ביינאכט האט זי געקלאפט אין לאדן, און געשריגן מיט באנומענע קולות:

— פסח-משה, ווען וועסטו עפענען די טיר מיך אריינלאזן אין שטוב. עפן שוין די טיר.

אז זי איז געווארן שטארק מיד איז זי געזעסן אויפן שוועל. פסח-משה האט זי געזען אין דער פרי ארויסגייענדיק פון שטוב, און ביים קומען אהיים פון שטאט נאכן פארקויפן די מילך. געדארפט זי אמאל אריבערשפרייזן, ווען זי האט אויפן שוועל פארשטעלט דעם אריינגאנג. זי איז ניט אפגעטראטן.

די פוילישע שכנים האבן אויף איר רחמנות געהאט. זי אמאל אריינגערופן, געגעבן איר צו עסן.

עס האט זיך אנגערוקט דער ווינטער. חוה'לע, איינגעהילט אין

העלפן דער מאמען אינפאקן די זאכן, אַריבערצוציען זיך אויפן שליאכעטסקן דאַרף.

איך בין שוין אַלט געווען אַכט יאָר. מיר איז געווען אַ שאַד אַוועקצוגיין פונ'ם פויערישן דאַרף, וואו איך האָב געהאַט אַ סך קינדער-פריינט צו שפילן זיך: זומער באַרוועס אין זאַמד אין מיטן וועג, און ווינטער מיט קרייטשיקעס אויף די פיס אין שניי. (קרייטשיקעס זינען געווען אויסגעפלאַכטענע שיכלעך פון שטיקלעך געוואַנט). אַז די קרייטשיקעס זינען דורכגענעצט געוואָרן פון שניי, האָט די מאַמע איבערנאַכט זיי געטריקנט ביים אויוון. מיט פויערישע קינדער איז מיר פריילעך געווען. מיט זיי בין איך געווען היימיש. איך בין געגאַנגען צו זיי אין די שטיבער; זיי זינען געקומען צו מיר, זיך געשפילט און געשטיפט.

ווען איך פלעג מיט דער מאמען קומען צו באַבע-זידע אויפן שליאכעטסקן דאַרף, האָב איך דאָרט ניט געזען, אַז קינדער זאָלן זיך אויפן מיטן וועג זומער שפילן אין זאַמד.

ביי די פריצים זינען געווען גרויסע הויפן. ביי יעדן הויז פון הינטן, סעדער, בלומען פון פאַרנט. אפילו לעבן די פלויטן ביים וועג זינען געוואַקסן עפל-און באַרן-ביימער. זומער האָבן זייערע צעשפרייטע צווינגן ערטערווייז פאַרדעקט דעם וועג ווי אַ דאַך. אויפן וועג האָבן זיך געוואַלגערט אין זאַמד אַראַפגעפאַלענע עפל און באַרנעס. אַ גאַנצן טאַג איז דאָרט שטיל. מען הערט ניט קיין גערויש פון קינדער. זעלטן זעט מען גיין אַ מענטש. איך האָב ליב געהאַט דעם גערויש פון די קינדער אויפן פויערישן דאַרף.

דאָרט אויפן שליאכעטסקן דאַרף ווערט היימלעכער ערשט פאַרנאַכט, ווען די „פאַראַבקעס“ (באַדינער) קומען פון פעלדער, און די פאַסטעכער טרייבן פון לאַנקעס די בהמות מיט די שעפסן צו די שטאַלן. דעמאַלט הערן זיך דאָס מוקען פון קי, מעקען פון שעפסן, הירזשען פון פערד, קלאַפן מיט עמערס ביים ציען דאָס וואַסער פון ברונעמער, געלעכטער פון די אַרבעטנדיקע פויערשע בחורים און מוידן.

אפילו איך זאל דארט אין א הויז זען קינדער, וועל איך זיך שעמען, ניט וואגן צוגיין צו א פריציש קינד. אזוי האב איך געטראכט, ווען די מאמע מיטן זיידן האבן אינגעפאקט די זאכן, און מיר איז געווען אומעטיק. ס'האט זיך מיר געוואלט וויינען. אין די טראכטונגען האט די מאמע מיך א רוף געטאן. מיר זינען אלע ארויפגעקראכן אויפן וואגן, אנגעלייגט מיט זאכן. דאס פערד האט פאמעלעך געשלעפט זיך אין די טיפע, טרוקענע זאמדן.

אויפן שליאכעטסקו דארף זינען מיר אנגעקומען מיטאג-צייט: „ארויפגעפארן אויפן לאנגן „פאדוויר“, וואו דער זיידע האט געוואוינט. דאס פערד האט זיך אפגעשטעלט. מיר זינען אראפ פון וואגן.

די מאמע מיטן זיידן האבן אראפגענומען די זאכן, געטראגן אין שטוב אריין. איך בין אן אומעטיקע ארויסגעגאנגען אויפן וועג. ווייט האב איך ניט געקאנט גיין. איך האב מורא געהאט, אז די הינט זאלן מיך ניט באפאלן. ביי יעדן הויז זינען געווען צו צוויי און דריי הינט. פונם שכנישן גארטן ביים פלויט האט געבליט דער בעז. איך האב געגעבן א שפרונג אין דער הויך, דערלאנגט א צווייג בעז, אפגעבראכן עטלעכע שטיקלעך, געהאלטן ביי דער נאז און געשמעקט. אין דעם דריטן הויז פון זיידן האט געוואוינט דער פעטער שלמה מיט דער מומע רייזען און זייערע זעקס קינדער: די עלטסטע פון די קינדער, א פערצן-יאריקע מיידל מרים, און פינף אינגלעך. די עלטערע דריי אינגלעך זינען געגאנגען אין נאענטן אידישן דארף אין חדר; געבליבן זינען אין הויז דאס פערצן-יאריקע מיידל און צוויי קליינע קינדער; הערשל, דריי יאר אלט, און יאנקע, איין יאר אלט.

אמאל, אז מיר איז געווארן שטארק אומעטיק אליין זיך ארומ-צודרייען, בין איך געלאפן שפילן זיך מיט די קליינע קינדער, מיט הערשלען און יאנקעלען, נאר די קינדער האבן א סך געוויינט. זיי זינען שטענדיק געווען הונגעריק.

איינמאל בין איך אהין אריינגעקומען, ווען די קינדער האבן געוויינט, איך האב פרובירט זיי פארשפילן, קלאפן מיט די הענט, זינגען: „פאטשע, פאטשע קיכעלעך“, נאר עס האט ניט געהאלפן. די מומע רויזע, א הויכע, דארע פרוי, האט געשטאפט יאנקעלען די ליידיקע ברוסט אין מיילעכל. ער האט געגעבן א צי, ארויסגעלאזט די ליידיקע ברוסט און ווידער געוויינט. הערשל האט געשריגן: „ברויט! איך וויל ברויט!“

די מומע רויזע האט מיט א וויינענדיק קול גערעדט: — „איך האב ניט קיין ברויט, באַלד וועלן זיך אַפּקאַכן די קאַרטאַפּל וועל איך דיר געבן אַ קאַרטאַפּליע“. ווי אויף צו להכעיס, האט דאָס נאַסע האַלץ ניט געוואַלט ברענען. די מומע איז געשטאַנען ביים קווימען מיט אַ פאַרפלאַמט פנים, געדרייט דאָס האַלץ, אַרײַנגעבלאַזן, און דאָס האַלץ האט מער גערויכערט, ווי געברענגט. די קאַרטאַפּליעס האַבן זיך ניט געקאַכט. די קינדער האַבן געהאַלטן אין איין וויינען.

בין איך אַוועקגעלאַפן צו דער מאַמען און מיט אימפעט געזאַגט: — מאַמע, גיב מיר אַ שטיקל ברויט מיט מאַנטשקע!
די מאַמע האט אויפגעהויבן די אויגן פון געניי, מיך מאַדנע אַנגעקוקט און געזאַגט:

— וואָס פאַראַ גוט יאָר אויף דיר? האַסט דאָך ערשט ניט לאַנג אַפּגעגעסן?

— איך בין הונגעריק! — האַב איך געשריגן, אונטער-געשפרונגען אויף איין פּוס און געשריגן: — גיב מיר גיכער אַ שטיקל ברויט מיט מאַנטשקע! איך בין הונגעריק, איך וויל גיין זיך שפּילן מיט די קינדער.

זי האט זיך אויפגעהויבן פון בענקל, אַפּגעשניטן אַ פענעצל ראַזעווע ברויט, באַשאַטן מיט אַ ביסעלע מאַנטשקע (דינעם צוקער) און מיר געגעבן. איך האב געכאַפט דאָס שטיקל ברויט, שנעל אין איין אַטעם געלאַפן צו די קינדער, אַפּגעבראַכן אַ שטיקל, געגעבן הערשלען, וואָס איז געזעסן אויף דער ליימענער פּאַדלאַגע פאַר-וויינט, און אַ שטיקל — דעם איין-יאַריקן יאַנקעלען. יאַנקעלע האט

מיט איין מאָל אַרײַנגעפאַקט דאָס גאַנצע שטיקל ברויט אין מיילעכל, און זיך גענומען קרעקן, נאָר דערשטיקט צו ווערן. די מומע רויזע האָט אים געקלאַפט אין פלייצע; עס האָט ניט געהאַלפֿן. זי האָט אַנגעהויבן שרײַען: געוואָלד, דאָס קינד ווערט דערשטיקט!

אַ פאַרשולדיקטע, מיט גרויס שרעק, בין איך געלאָפֿן צו דער מאַמען מיט אַ געשרײַ: — מאַמע, יאַנקעלע ווערט דערשטיקט! — די מאַמע האָט אַ וואָרף געטאָן די אַרבעט, געלאָפֿן צו דער מומע רויזען. דערזען, אַז דאָס קינד איז בלאַ, ס'ווערט דערשטיקט, האָט זי געגעבן אַ רוק אַרײַן איר פינגער אין זײַן מײלעכל, ער האָט אַנגעהויבן ברעכן. זי האָט געראַטעוועט דאָס קינד.

בײַ דעם פעטער שלמה איז אָפט ניט געווען קיין ברויט אין שטוב. ניט איין מאָל האָט די מומע רויזע געמוזט מיטגעבן אויף אַ גאַנצן טאַג די קינדער אין חדר אַרײַן עטלעכע אָפּגעקאַכטע קאַר-טאַפּליעס צו עסן.

דער פעטער שלמה איז געווען אַ קאַוואַל, זײַנע געזונטע הענט האָבן גראַד געקאַנט בלאַזן אַ „מיער“, שמידן אײַזן, אַבער ער האָט ניט געקענט זיך דערשלאָגן צו אַן אײַגענער קוזניע. קריגן אַרבעט בײַ אַן אַנדערן קאַוואַל איז ניט געווען גרינג. בלויז ווען יענער איז געווען איבערגעלאָדן מיט אַרבעט, האָט מען אים גערופֿן אויף עטלעכע טעג אַרויסצוהעלפֿן. זעלטן-ווען האָט ער געהאַט עטלעכע וואַכן כסדר צו אַרבעטן.

אין זײַן לײדיקער צײַט האָט שלמה געפרוּאוּוט אויפֿן דאַרף עפעס קויפֿן.

לויט זײַן אויסזען האָט אים בעסער געפאַסט צו זײַן אַ סוחר, ווי אַ קאַוואַל. ער איז געווען אַ הויכער ברייט-פלייציקער מאַן, מיט אַ קורץ-ברוין בערדל, טונקל-פינקליקע אויגן, מיט דינע זאַפּטיקע ליפֿן. ווען ער וואַלט געווען אַ מער אויסגערעכנטער בײַם קויפֿן, וואַלט ער בײַ אַ סך זאַכן געקאַנט פאַרדינען און האָבן פרנסה. איז ער אַבער געווען מער פּאַנטאַזיאַר ווי אַ מבין, און האָט אָפט איבער-געצאַלט אויף סחורות.

די באַבע פלעגט זאָגן: — ער האָט ניט קיין מזל. דער זיידע האָט געזאָגט: ער טויג ניט צום האַנדל. ער האָט אַ ווינט אין קאָפּ; קויפט אומגעלומפערט, באַרעכנט ניט, צי עס לוינט אים.

אַז דער זיידע איז געווען אין דאָרף, האָט שלמה אַלע מאָל ביי אים „געכאַפּט“, ס'הייסט, געבאַרגט עטלעכע רובל עפעס צו קויפן, מיטן געדאַנק, אַז ווי גיך ער וועט דאָס פאַרקויפן, אַפּנעמען דאָס געלט מיטן פאַרדינסט, אַזוי ווי ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, וועט ער „באַלד“ צוריקגעבן. ער האָט אַבער קיינמאָל ניט געהאַט אַפּצוגעבן. אַז ער האָט אַריינגעקראָגן אַ רובל אין האַנט, האָט ער ניט געוואוסט וואָס פּריער: צו קויפן אַ לעבל ראַזעווע ברויט אין שטוב אַריין, צי אַ פונט זאַלץ, אַ קווערטל נאַפט דעם לאַמפּ אַנצינדן, און ניט בלייבן אין אַוונט אין דער פינצטער. ניט אַלעמאָל האָט ער פאַרדינט. אַמאָל האָט ער גאָר צוגעצאָלט צום פאַרקויפטן אַרטיקל.

זיין צרה איז געווען, וואָס ער האָט שטענדיק זיך אַינגערעדט, אַז וואָס ער קויפט, „כאַפט ער אַ מציאה“. איידער וואָס-ווען האָט ער געלייגט דאָס פאַרדינסט אין קעשענע. זיין פּאַנטאַזיע האָט אים אַבער אַפט פאַרפירט, און דער דלות איז ניט אַפּגעטראָטן פון אים.

אַז דער זיידע איז שוין ניט געווען אויפן דאָרף, האָט ער ניט געהאַט ביי וועמען צו לייען. די ערשטע צייט פלעגט ער באַרגן ביי פּרייץ, מיטן זעלבן געדאַנק און ווילן, אַז מאַרגן-איבערמאַרגן, ווי גיך ער וועט פאַרקויפן דאָס אַרטיקל, וועט ער באַצאָלן דעם חוב — אַבער אַז ער האָט ניט געהאַט, ניט געקאַנט באַצאָלן, האָבן די דאַרפּס-לייט אים מער ניט געטרויט. איז ער געווען אויף גרויסע צרות. דאָס איינציקע, וואָס מען האָט אים געגעבן אַן געלט, איז געווען הינער און אייער.

מער-ווייניקער האָט ער געוואוסט, וויפיל מען צאָלט אויפן מאַרק פאַר אַ שאַק אייער. מיט אַ הון האָט ער אויך ניט געקאַנט צופיל זיך אַפּנאַרן. אַבער פון דעם וואַזשנעם האַנדל איז אַפט ניט געווען קיין ברויט אין שטוב.

ניט ווייט פון שליאַכעטסקו דאָרף איז געווען אַ אידיש דאָרף.

דארט האבן געוואוינט בלויז אידן. זיי האבן געהאט א בית-מדרש מיט א „ווייבערישער“ שול. די באבע-זיידע זינען שבתים און יום-טובים געגאנגען אהין צום דאווענען. שפעטער איז די מאמע אויך אהין געגאנגען דאווענען.

די מאמע האט געקענט קלאר ארויסזאגן די ווערטער פון סידור, איז זי געווען דארט „די זאגערין“. די ווייבער האבן ניט געקענט דאווענען, האבן זיי זי ארומגערינגלט. זי האט הויך ארויסגעזאגט די ווערטער און זיי האבן נאכגעזאגט.

איך האב שטענדיק געטראגן איר סידור און כ'האב זייער ליב געהאט צו גיין אין אידישן דארף. דארט זינען געווען: דריי שפיניז-געוועלבו, צוויי בעקערייען, עטלעכע שוסטער און שניידער, באלע-גאלעס, א שניט-קראם, א „אליארניע“. פון די ארומיקע ניט-אידישע דערפער האבן פויערים געבראכט אהין „סימניע“ אויסצושלאגן אויל. דער אויל האט געשמעקט איבערן גאנצן דארף. ס'איז אויך געווען דארט א קאוואל. א טאטע מיט א זון האבן שטענדיק געארבעט אין קוזניע, א פארבער איז אויך געווען. פויערטעס האבן צו אים געבראכט: באוול מיט אליין-אויסגעארבעטער ליווענט צו פארבן אויף פארשיידענע קאלירן, פון וועלכע זיי האבן שפעטער געמאכט קליידער, אין פארשיידענע מוסטערן.

ווי עס האט געפאסט פאר א אידיש דארף, זינען דארט אויך געווען צוויי חדרים: איינער פאר אנהויבער, קליינע קינדער, דער צווייטער פאר גרעסערע מיט א מלמד, וועלכן מ'האט גערופן דער „גמרא-מלמד“.

דאס אידישע דארף איז געלעגן לעבן סאמע שאסעי. די מערסטע אידן האבן דארט געצויגן זייער פרנסה פון פארביי-פארער און ניט איינוואוינער פון ארומיקע, ניט-אידישע דערפער.

נאך א מעלה איז געווען פאר דעם אידישן דארף: דארט איז געווען א טרוקענער, סאסנאווער וואלד. אז די זון האט זומער אנגע-היצט די נאדל-ביימער, האט דורך דער קארע ארויסגערונוען א פעטע קלעפיקייט, וואס רופט זיך „זשוויצע“, און איז ענלעך צו האניק. די

זשוויצע האט געשמעקט צוזאמען מיט די נאָדל-ביימער, אַרויס-געגעבן אַ מחיה'דיקן ריח.

צוליב דעם טרוקענעם סאַסנאַווען וואַלד, זינען אַהין אַלע זומער געקומען מענטשן פון שטאָט „אויף דאַטשע“. קיין גרויסע גבירים זינען אַהין ניט געפאַרן. געקומען זינען ניט קיין ריכע און ניט קיין אַרימע, מערסטנס ניט קיין געזונטע, וועמען אַ דאַקטאָר האָט געזאַגט, אַז זיי מוזן זיין אויף פרישע לופט. אַזוי צי אַזוי, אַבי מען איז געקומען. זומער איז דאָס דאָרף געווען פול מיט „לעטניקעס“.

ווער ס'האַט אָפּגעטיילט פון אייגענער וואוינונג אַ צימער צו פאַרדינגען. אַנדערע האָבן פאַרדונגען די גאַנצע דירה, אַליין איז מען איבערן זומער געשלאָפן אין אַ קאַמער צי אויף אַ בוידעם. די עטלעכע רובל פון אַ „דאַטשניק“ זינען געווען אַ שטיקל הילף צו אַן אַרימער פּרנסה.

מיט די „דאַטשניקעס“ איז געווען פריילעך. דאָס דאָרף האָט אויפגעלעבט, פאַרוואַנדלט געוואָרן כמעט ווי אין אַ שטעטל. אין זוניקע טעג האָבן זיך געטראָגן פון וואַלד פאַרשיידענע קלאַנגען, געלעכטער, געשרייען, געוויינען פון קינדער, געזאַנגען פון פאַר-שיידענע מעלאָדיעס, מוזיק-קלאַנגען פון פאַרשיידענע אינסטרומענטן: מאַנדאָלינען, טרובעס, פּיפלעך, האַרמאַשקעס, אַ קלאַפּעריי פון טאַצן; אַמאַל טענער פון אַ פידעלע אויך. אַלץ האָט זיך אויס-געמישט, אָפּגעהילכט אין וואַלד מיט אַן עכאַ.

פאַרנאַכט איז מען געגאַנגען מאַסנווייז פון פעלד מיט רעש. מידע קינדער האָבן געוויינט; מאַמעס האָבן גערעדט הויך, געשריגן אויף זיי. מען האָט געטראָגן שטולן, איינגעלייגטע בעטלעך, קינדערשע שפּילצייג, מוזיק-אינסטרומענטן. ס'איז געווען אַ גערודער. ס'האַבן זיך געצויגן מענטשן פון פאַרשיידענעם עלטער, געגאַנגען ווי אויף אַ פּראַצעסיע.

נאָך וועטשערע איז געווען שטיל. קליינע קינדער זינען געשלאָפן; דערוואַקסענע זינען געזעסן אויף די גאַניקעס; אייניקע לעבן די היזער, אַריינגעאַטעמט פרישע לופט פון די אַרומיקע

פעלדער. זומער וואלט איך אלע טאג געלאפן אין אידישן דארף, ווען די מאמע זאל מיר לאזן. איך האב געהאלטן אין איין פרעגן: — מאמע, אפשר דארפסטו עפעס קויפן אין אידישן דארף? אז זי האט מיך געשיקט נאך עפעס, בין איך ניט געגאנגען, נאר געלאפן.

איך האב דארט געהאט מינע באקאנטע קינדער, מיט וועמען צו פארברענגען. האב איך זיך פארזאמט אויף א לענגערער צייט. אמאל האבן זייערע מאמעס מיך גערופן צו עסן מיט זיי. ווען איך בין אהין געגאנגען, איז פאר מיר געווען א פריידיקער יום-טוב.

איך האב זיך ביסלעכווייז צוגעוואוינט צום נייעם דארף. עס זינען געווען ליכטיקע, ווארעמע זומער-טעג. אויף העל בלויע לויטערע הימלען האט גאלד-גלאנציק געלויכטן, געווארעמט די זון, אנגעהיצט די ערד. דאס זאמד איז געווען שטארק הייס, אז איך האב געוואלט גיין אויפן וועג, האב איך געמוזט שארן, אז דאס זאמד זאל ניט בריען מינע בארוועסע פיס. אפילו פאר די הינט האב איך זיך ווייניקער געשראקן. איך האב זיי אלע געקענט, געוואוסט די נעמען פון יעדן הונט. אז א הונט איז מיר אנטקעגן געקומען, האב איך אנגע-רופן ביים נאמען, גערופן כלומרשט צו זיך, געזאגט: — פיטשטא, פיטשטא! סוואי! דאס האט געמיינט: קום, קום, אן אייגענער. דאס הארץ האט געטיאקעט, אז דער הונט זאל אויף מיר ניט אנפאלן. דעם שכן'ס גרויסער סאד האט זיך געצויגן לענגער פון אונזער „פאדוויר“, א שטיק ביז נאכן שייער. ביים סאמע פלויט זינען געוואקסן געדיכטע מאלינע-ביימלעך. אז די מאלינעס האבן אנגע-הויבן רויט ווערן, בין איך ניט אפגעטראטן פון פלויט, גאנצע טעג געשטופט מינע דארע הענטלעך אין די פלויטיקע שפאלטן; געשלעפט צו זיך די שטעכיקע מאלינע-צווינגלעך, צעדראפעט זיך די הענט. אבער איך האב ניט געפילט קיין ווייטיק, אבי איך האב דער-לאנגט אראפצונעמען די „דערשטאנענע“ מאלינעס.

די מאמע האט מיר געגעבן א בלעכן קווערטל אנצוקלייבן מאלינעס. איך האב געלייגט מער אין מויל, ווי אין קווערטל, ס'האט מיר גענומען לאנג, ביז איך האב אנגעפילט דאס קווערטל. אלע טאג

זינען צוגעקומען פריש-דערשטאנענע מאלינעס. איך בין געגאנגען פון איין ביימל צום אנדערן; געהאלטן אין איין קלייבן. מיר האבן געגעסן מאלינעס מיט סמעטענע. אז ס'איז ניט געווען קיין סמעטענע איז זויער מילך אויך געווען גוט.

חוץ דעם וואס מיר האבן געגעסן, האט די מאמע געהאט צו מאכן מאלינע-סאק, מאלינע-אינגעמאכטס, צו באהאלטן אויפן ווינטער. מען האט געזאגט, און שטארק דערפון געהאלטן, אז „מאלינע-סאק איז גוט צו א הוסט“, האט די מאמע, אוועקגעשטעלט אויף „הלוואי מען זאל ניט דארפן“.

איך האב אפילו געקראגן א חברטע אין דעם נייעם דארף. אויפן הויף ביים צווייטן הויז פון אונז איז געווען א הוידעלקע. איך האב געזען ווי א מיידעלע פון מיין גרויס הוידלט זיך. געהערט אז איר מאמושע רופט זי: יאנינקא. איך האב געקוקט מיט קנאה, ווי יאנינקא הוידעט זיך. כ'בין געשטאנען ביים נידעריקן פלויטעל, וואס האט אפגעטיילט אונזער הויף פון יענעם, און דאס חיות איז מיר שיעור ניט אויסגעגאנגען צו געבן זיך א הוידע.

איינמאל האב איך זיך ניט געקאנט מער איינהאלטן. כ'האב זיך אנגענומען מיט מוט, בין אריבערגעקראכן דאס נידעריקע פלויטל, צוגעגאנגען צום מיידעלע און זי געפרעגט: — יאנינקא, וועסט מיר לאזן זיך א הוידע טאן אויף דיין הוידעלע? זי איז באלד אראפ פון דער הוידעלע און געזאגט גאר היימיש, — גלייך זי וואלט מיך געקענט פון לאנג: — גיי ארויף איך וועל דיר געבן א שטויס, וועט דיר זיין גרינגער אןצוהויבן.

א צופרידענע האב איך זיך אריינגעזעצט אויפן ברעטל, אןגע-נומען מיט ביידע הענט די זיטיקע שטריק, יאנינקא האט געגעבן אזא שטויס די הוידעלע, אז איך האב געגעבן א פלי, שיעור ניט צום הימל. איך האב זיך אפילו א ביסל דערשראקן, איך זאל פון דער הויך ניט אראפפאלן.

פון דעמאלט-אן האב איך כמעט אלע טאג געהוידעט זיך. איך

האָב זיך געשפילט מיט זייערע הינט און קאָץ. מיר זײַנען געוואָרן
חבר'טעס מיט יאַנינאַן.

אונטער אונזער פענצטער, פּאַרנט צום וועג, איז געווען אַ
גרויסער, ברייט-צעצווינגטער קאַרשן-בוים. יענעם זומער איז דער
בוים געווען אָפּגעשאַטן מיט קאַרשן. ווען איך האָב נאָר דערזען די
ערשטע, האַלב-רויטע קאַרשען, האָב איך באַלד, ווי אַ וועווערקע,
אַרויפּגעדראַפּעט זיך אויפן בוים, געריסן די קאַרשן און געגעסן. די
מאַמע האָט מיר דערזען אויפן בוים עסן די רויע קאַרשן, האָט זי
אַנגעהויבן שרײַען: — גיי שוין אַראָפּ פון בוים! וועסט קראַנק ווערן,
קריגן אַ בויך-ווייטיק פון די גרינע קאַרשן.

איך בין ווי אַ נעבעכל פאַמעלעך אַראָפּגעקראַכן פון בוים,
געמוזט וואַרטן עטלעכע טעג ביז די קאַרשן זײַנען געוואָרן גוט-רויט,
כמעט שוואַרץ, בין איך ווידער עטלעכע מאל אַ טאָג אַרויף און אַראָפּ
פון בוים.

די מאַמע האָט מיר געגעבן אַ זעקעלע אַנצורײַסן קאַרשן. איך
האָב געטאָן דאָס זעלבע, וואָס מיט די מאַלינעס: געלייגט מער אין
מויל ווי אין זעקל. אָבער אַנגעריסן גענוג פאַר דער מאַמען, אויך זי
זאל האָבן אַינצולייגן פלעשער ווישניאַק.

ווען מײַן קווינקע מרים איז געגאַנגען רײַסן שטשאַוו בין איך
מיט איר מיטגעגאַנגען אַנצורײַסן שטשאַוו פאַר דער מאַמע, זי זאל
האָבן צו קאַכן אַ באַרשטש. מרים האָט מיר געוויזן, וועלכע עס זײַנען
די שטשאַוו בלעטער, איך זאל אַמאַל ניט רײַסן די באַבקע-בלעטער,
וואָס זײַנען ענלעך צו שטשאַוו.

אַז מיר זײַנען צוגעקומען נאָענט לעבן וועלדל, וואו ס'איז
געוואָקסן געדיכט דער שטשאַוו, האָב איך דערזען וואַקסן רויטע און
שוואַרצע יאַגדעס. איך האָב זיך צוגעכאַפט צו די יאַגדעס, זיי
געשלונגען איינס נאָכן אַנדערן: פאַרגעסן, אַז איך דאַרף אַנרײַסן
שטשאַוו פאַר דער מאַמען צו קאַכן אַ באַרשטש. מרים האָט מיר
דערמאַנט, אַז זי גייט באַלד אַהיים. האָב איך ערשט גענומען זיך יאַגן
אַנצורײַסן אַ ביסל שטשאַוו. זי האָט מיר צוגעהאַלפן, מיר זאלן גיכער

אָהיימגיין. דערנאָך האָט זי מיך אַלע מאָל גערופֿן, איך זאָל גיין מיט איר.

וויזט אויס, איר איז געווען היימלעכער, ווען איך בין מיטגע-
גאַנגען, עס האָט זי נאָר געצויגן, צו גיין לעבן וועלדל, וואו עס
וואַקסן די רויטע און שוואַרצע יאַגדעס. איך פלעג אַמאָל אַליין אַהין
אַ לויף טאָן, קלייבן די יאַגדעס עסן און אַביסל ברענגען דער מאַמען.
אַז דער קאַרן איז געוואָרן הויך, האָב איך ליב געהאַט גיין זוכן
די בלימלעך דאָרט. אַמאָל איז יאַניקאַ אויך מיט מיר געגאַנגען רייסן
הימל-בלויע, צאַרטע בלימעלעך. „כאַבער“ האָבן זיי געהייסן. דער
„כאַבער“ שמעקט אַ מחיה!

די זאַנגען זיינען געווען איבער מײַן קאַפּ. קיינער האָט מיך ניט
געקאַנט אַרויסזען, שרייען אויף מיר, אַז איך ברעך מיט די פּיס דעם
קאַרן. בין איך געמיטלעך, פּאַוואַליע אַרומגעקראַכן צווישן קאַרן,
געריסן „כאַבער“. אַז איך האָב געהאַט פּולע הענט מיט כאַבער, בין
איך אַרויסגעקראַכן, געגאַנגען אַ היים איבער אַ לאַנקע, ס'איז געווען
ווייך און גוט צו טרעטן מיט באַרוועסע פּיס איבער הויכע גראַזן.
אין די שבתים איז מיר געווען אומעטיק; איך האָב גאַרניט
געטאַרט רייסן, ניט גיין אין קאַרן אפילו שמעקן צום כאַבער. איינמאָל
בין איך געזעסן אויף דער ליימענער פּאַדלאַגע, געדרייט אַ האַנטערך,
געוואַלט מאַכן אַ ליאַלקע. די מאַמע איז געזעסן ביים טיש, געלייענט
דעם טײַטש-חומש הויך אויפן קול. וואָס זי האָט געזאַגט, האָב איך ניט
געוואוסט; בלויז אויפגעכאַפט געוויסע ווערטער. איך האָב אַבער
געוואַלט וויסן, וואָס זי זאָגט, בין איך צוגעלאַפן צו איר און נײַגעריק
געפרעגט:

— מאַמע, וואָס זאָסטו אין סידור?

די מאַמע, ניט אַוועקנעמענדיק די אויגן פון טײַטש-חומש, האָט
געזאַגט: דאָס איז ניט קיין סידור. ס'איז אַ טײַטש-חומש.

— וואָס מיינט אַ טײַטש-חומש? האָב איך געפרעגט. זי האָט
אויפגעהויבן דעם טײַטש-חומש און מיר געוויזן: אַט דאָס איז אַ
טײַטש-חומש.

— וואס זאגסטו פון דארט? איך וויל הערן.
די מאמע האט ווייטער געלייענט, אבער איך האב ניט אנגע-
הויבן פארשטיין, האב איך געהאלטן אין איין פרעגן זי — זאג מיר,
איך וויל וויסן.

די מאמע האט פרובירט מיר דערקלערן. אמאל האט זי פאר-
לירן דעם געדולד און געשריגן: — הער מיך אויף נודיען! — אבער
איך האב ניט אויפגעהערט. ניט אפגעטשעפעט זיך פון איר. געוואלט
פארשטיין יעדעס ווארט; וויסן וואס סימיינט.

די מאמע האט געזען, ווי שטארק איך בין נייגעריק, ווי שטארק
עס איז מיין חשק צו וויסן. האט זי מיר דערקלערט; אמאל צוויי און
דריי מאל איבערגעלייענט דאס זעלבע, ביז איך האב אנגעהויבן
ביסלעכווייז צו פארשטיין. פון דעמאלט-אן האב איך מיט גרויס
נייגעריקייט, אומגעדולדיק געווארט אויפן שבת. באלד נאכן עסן
האב איך אנגעהויבן פרעגן מיין מאמען:

— נו, מאמע, ווען וועסטו זאגן פון סידור? מיר איז געווען
גרינגער צו זאגן סידור, איידער טייטש-חומש. די מאמע האט פאר-
מיר געלייענט, דערקלערט יעדעס ווארט, וואס איך האב ניט פאר-
שטאנען, און איך האב געשלונגען די ווערטער, מיט גרויס אפעטיט,
בעסער נאך ווי די מאלינעס, קארשן, אפילו די יאגדעס וואלט איך
אויפגעגעבן, אבי צו הערן ווי די מאמע לייענט דעם טייטש-חומש.
ווען זי האט געוואלט אויפהערן לייענען, האב איך זיך געבעטן: —
מאמע, לייען נאך א ביסל, איך האב זייער ליב צו הערן וואס דו
לייענסט.

דאס זיינען געווען פאר מיר די בעסטע שעה'ן פון דער גאנצער
וואך.

צום סוף פון זומער, ווען פון די מערסטע פעלדער זיינען שוין
געווען אראפגענומען די געוויקסן פון דער פריש צעגראבענער ערד
האט געווייעט א פוסטקייט, א מאדנע לידיקייט האט זיך געפילט אין
דעם ארום, האט מיך אן אומעט ארומגענומען. געל-געווארענע
בלעטער אויף בויער האבן אנגעוויזן: עס לעשט זיך דער זומער!

דער דרויסן האָט געאַטעמט מיטן אַנקומענדיקן האַרבסט, אויפן הימל האָבן זיך געצויגן שטיקער גרויע וואַלקנס. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז דער הימל לאַזט זיך אַראָפּ נידעריקער צו דער ערד. אַז די זון האָט ערטערווייזן, צווישן די וואַלקנס, דורכגעריסן זיך, דורכגעשטופט, האָט זי מיט אַ מאַטער בלאַסקייט, לעבלעך געוואַרעמט. ס'האָט זיך געדאַכט, דער זון איז אויך אומעטיק. פוילע, קילע ווינטן האָבן געבלאַזן, אַרײַנגעיאַגט אַן אומעט אין מײַן נשמה. מיר האָט זיך נאָך עפעס געבענקט.

נאָכן אויסגראַבן די קאַרטאַפּל, בין איך מיט מרימ'ן געגאַנגען אַלע טאַג אויף די פעלדער מיט אַ זאַק זוכן אין זאַמד פאַרבליבענע קאַרטאַפּל פון פריצים-געדונגענע קאַרטאַפּליע-גראַבער. מיר האָבן מיט באַרוועסע פיס געשאַרט דאָס זאַמד; מיט פינגער געגראַבן די ערד, געזוכט פאַרבליבענע קאַרטאַפּליעס.

מרים איז געווען געניטער פון מיר. זי האָט געוואוסט בעסער, ווי אַזוי צו זוכן. האָט זי שנעלער געפונען. איך האָב זיך געסטאַרעט צו דעריאַגן זי; געוואַלט ווייזן, אַז איך קאַן גלייך מיט איר געפינען. איך בין געלאָפן פאַראויס פון איר, געשאַרט דאָס זאַמד, געגראַבן גיך-גיך מיט די פינגער די ערד. אַלע ווילע געקוקט איה איר זאַק, געמאַסטן מיט די אויגן, ווער עס האָט מער. ווען איך האָב געזען, אַז זי האָט מער, איר זאַק איז העכער, האָבן איך נאָך מער זיך גענומען יאַגן, געוואַלט כאַטש דעריאַגן זי, אַבער עס האָט ניט געהאַלפן. זי האָט אַנגעפילט דעם זאַק פריער פון מיר.

דערנאָך איז די מומע רויזע מיט מײַן מאַמען געקומען העלפן אַהיימעמען די קאַרטאַפּליעס. מרים איז געווען אַ גרויסע, געזונטע מויד. זי האָט געקאַנט נעמען אַ האַלבן זאַק, און איר מאַמע — דעם אַנדערן האַלבן.

איך האָב געקאַנט נעמען בלויז אַ קליין ביסל, האָט מײַן מאַמע געדאַרפט קומען צוויי מאַל אין טאַג אַהיימצונעמען די קאַרטאַפּליעס.

דער אַלטער האָט געוואונען

מיט די ערשטע מאַרשירער איבער די גאַסן, האָט אויפן טראַטואַר אָנגעהויבן שפּאַנען אַן אַלטיטשקער מאַן מיט אַ שטעקן אין האַנט.

מיט אַ געבויענעם רוקן שטופט ער זיך אַדורך דעם געפּאַקטן עולם, וואָס שטייט בײַ די זײַטן צו באַקוקן דעם פּאַראַד.

אין די רײען וויל ער נישט אַרײַנגיין, ער האָט מורא ער וועט ניט קאַנען נאַכקומען דעם גאַנג פון די מאַרשירער. גײט ער מיטן טראַט-טואַר. וואו עס איז לויזער פרובירט ער שפּאַנען מיט אימפעט און קלאַפט הויך מיט זײַן גראַבן שטעקן אין טראַטואַר, ווי ער וואַלט וועלן אַלעמען לאַזן וויסן, אַז דאָ גײט נאָך אײַנער, וואָס איז מיטן גאַנצן האַרץ אײַנשטימיק מיט די גײענדיקע, וואָס טראַגן פּאַראַויס די פּאַנען מיט די אויפשריפטן פאַר שלום, פּרײַהייט און שײַנקייט. קײן הוט טראַגט ער ניט דער אַלטער. די לאַנגע גרויע האַר אויף זײַן שווערן, עטוואָס קרומלעכן קאַפּ וואַרפן זיך אויף אַלע זײַטן, ווי זײ וואַלטן אָנגעפירט אַ קאַמף מיטן ווינט.

אַז דער אַטעם ווערט אים שווער, פאַרהאַלט ער זיך אויף אַ ווײַלע, קוקט צופּרידן אויף די גײענדיקע און לײענט די אויפשריפטן פון די פּאַרביי געטראַגענע פּאַנען.

ער זעט אַן אויפשריפט — „באַפּרײַט ווילי מעקגי“; אויף אַן אַנדער פּלאַקאַט גלאַנצן ווערטער אויף וויסן טאַוול — „קלענערע פּרײַזן אויף לעבנסמיטלען“; אויף נאָך אַ פּלאַקאַט איז געשריבן — „קלענערע פּראַפּיטן פאַר מיליאַנערן, גרעסערע לויזן פאַר אַרבעטער“.

אַ גרופע יוגנטלעכע קומען אַן מיט געזאַנג: „מיר ווילן נישט קײן נײַע מלחמה“, זינגען זײ.

ער קוקט אויף זיי מיט פריידיקע בליקן, אזוי ווי זיי וואלטן געזונגען זיין ליד. ער טראגט דעם יקות אויף זינע ביינער. פון דער קליינער עלטער-פענסיע, וואס ער קריגט, איז אים ביי די יקות-פרייזן זייער שווער דורכצולעבן.

דעם מלחמה-ווייטאג פילט ער שטארק. ער האט פארלארן צוויי אייניקלעך אין דער צווייטער וועלט מלחמה, איינער וואלגערט זיך איצט אויף די קארייער פראנטן, בלוטיקט דעם אלטנס הארץ פאר די יונגע לעבנס וואס קומען אום.

ער גייט אפ עטלעכע גאסן און דערזעט, פון ערגעץ א פענצטער צי גאר פון א דאך געווארפן פליט מיט אימפעט א פאפירענער בייטל און פאלט אויף א פרויס אקסל. דער בייטל פלאצט און די פרוי ווערט אפגעגאסן מיט טינט. א מאן, וואס גייט לעבן איר, ווערט אויך באשפריצט מיטן טינט.

א פאר טריט ווייטער זעט ער, ווי פון דער הויך פאלן אויף די מארשירנדיקע פארשטונקענע אייער, פארפילטע פאמידארן און אנדערע שמוצן. א גאס ווייטער איז איינער אראפ פון טראטואר, גייט צו נאענט צו די גייענדיקע און שפייט אויף זיי. זיין פנים איז אנגע-צונדן רויט ווי א פלאם פייער. און איינע א פרוי — לויט אירע קליידער, האט דער אלטער געטראכט, דארף זי אריינגיין אין די רייען מארשירן, — שטייט נאך א טריט נעענטער צו די גייענדיקע און העלפט ארויס דעם שפייער, זי בלאזט מיט א באלון די מאר-שירער אין די אויגן אריין. זי וויל זיי מיט דעם באלון פארצאמען דעם וועג. זי איז צעיאכמערט, צעקאכט און ווי א משוגענע שרייט זי זיי נאך שמוציקע זידל-ווערטער מיט קללות.

די מארשירנדיקע קערן אפ די קעפ און גייען זייער גאנג. דער אלטיטשקער פארהאלט זיך, בלייבט דארט שטיין. עס טרייסלען אין אים אויף אלע גלידער. ער ציטערט פון אויפרעקונג, פון צארן און אין דער אויפטרייסלונג דערפילט ער מיטאמאל א רחמנות צו די שטערער. ער קלאפט אן אויפהער מיטן שטעקן, שטופט זיך צו נעענטער, שטייט שוין גאר נאענט צו די אויפגע-

רייצטע, וואָס זעען אויס ווי צעשויערטע קריגערישע הענער, וועלכע זינען גרייט איינער דעם אַנדערן די אויגן אויסצופיקן.

דער אלטער פרובירט זיך באַרואיקן, אָבער דער שטעקן טרייסלט זיך נאָך אין זײַן ציטערדיקער האַנט. ער קוקט מיט שאַרפע בליקן אין זייערע האַרטע פנימער און ער הויבט ווידער אָן קלאַפן מיטן שטעקן, ווי ער וואַלט מיט דעם אַפּקלאַנג פון זײַן שטעקן וועלן זיי אויפקלערן.

ער קוקט און קוקט אויף זיי און זינע ציטערדיקע ליפן שעפטשען שטיל מער אין זיך ווי אויפן קול: „וויי איז צו אייך און צו אייך פאַרשטאַנד, זיי מאַרשירן דאָך כדי צו ראַטעווען די וועלט פון אַ נייער מלחמה, כדי איר אַליין זאָלט קאַנען לעבן רואיק.“

אַן אויפגערודערטער פון זײַן אייגענער מורמלערײַ, איז דער אלטער אַוועק אַהין וואו אַלע מאַרשירנדיקע זינען אַנגעקומען. זינע פיס זינען שוין געווען מיד און דער מאַרש האָט זיך נאָך אַלץ געצויגן און געצויגן, אָבער דער אלטער איז ניט אַפּגעטראָטן ביז צום סוף.

אַ גאַנצן פרימאַרגן האָט ער מורא געהאַט אַז ס'וועט גאַרניט זײַן. אַ קלייניקייט — היינטיקע צייטן! און איצט שטייט ער און זײַן האַרץ וואַקסט פון פרייד, וואָס עס קומען אָן רייען נאָך רייען. זיי האָבן זיך נישט געלאָזט אַפּשרעקן, — דאָס איז מוט, טראַכט דער אלטער. אַט אַזוי דאַרף זײַן. אַ מאַרטש דאַרף זײַן אַ מאַרטש.

אַ צעשטראַלטער איז דער אלטער אַוועק אַהיים, עפעס ווי ער אַליין וואַלט געוואונען דאָס גרויסע געווינס, אי דער וועטער האָט צוגעשפילט, אי אַזוי פיל מענטשן האָבן מאַרשירט מיט געהויבענע קעפּ, זיך ניט געלאָזט אַפּשרעקן. אויף דערויף האָט ער געהאַפּט, וועגן דעם האָט ער זיך געשראַקן אַ גאַנצן פרימאַרגן. איצט קאָן ער אַהיים גיין רואיק. ער האָט געוואונען.

אן אנדער געפיל

קלארע גרינפעלד איז נאך עטלעכע מאנאטן ארבעט ארום א קראנקן געפארן אפרוען זיך אין די בערג. נאך איר מאנס טויט האט זי אנגעהויבן ארבעטן אלס א קראנקן-שוועסטער.

דעם טאג, ווען זי איז געפארן, האט א גאנצן פרימארגן גערעגנט. דער הימל איז געווען פארפאנצערט מיט א געדיכטן וואלקן. ס'האט אויסגעזען, אז דער רעגן וועט קיינמאל נישט אויפהערן גיסן.

נאך מיטאג האט דער הימל אנגעהויבן זיך אויסלייטערן. צווישן די צעריסענע וואלקנס האבן זיך געזען שטיקער הימל-בלויקייט. די זון איז פון אונטער א געדיכטן וואלקן ארויסגעקראכן, מיט שארפע שטראלן געווארעמט, באגלייט דעם אויטאבוס אויפן וועג צו די בערג.

די בלעטער אויף די ביימער זינען נאך געווען גריין, אבער זיי האבן שוין געהאט פארלוירן דעם פרישן זומער-גלאנץ; זיי זינען בלייבער און מאטער געווארן; וואו-נישט-וואו האט זיך שוין באוויזן א געל בלעטל. אין דער לופט האט זיך געפילט, אז דער פריילעכער זומער צאנקט און וועט אין גיכן זיך אויסלעשן. א שטיל ווינטל האט קוים-קוים געוויגט די ביימער-שפיצן.

אין דעם קלארן טייך האבן זיך די זון-שטראלן געשפיגלט. דער גאנצער ארום האט מיט גינגאלד געשטראלט. די נידריקע קוסטעס האבן זיך אין פורפור-רויטן פלאם אנגעצונדן, געמיניעט פאר די אויגן.

ביים אריינקומען אין האטעל האט קלארע דערזען איר אמאליקן פריינט, דוד פינקלשטיין, וועמען זי האט שוין אריבער צוואנציק יאר

נישט געזען. די ערשטע יארן פון זייער וואוינען אין ניו-יאָרק איז ער נאָך אַלס בחור זייער אָפט געקומען צו איר אין הויז. יאָסל, איר מאַן, האָט אים געקענט נאָך אין זייער פּוילישן שטעטל.

אין דער „אַלטער היים“ איז דוד געווען אַ ייִדישער לערער. ער האָט אַ סך געלייענט, געווען באַקאַנט מיט דער ייִדישער, פּוילישער און רוסישער ליטעראַטור. חוץ דעם איז ער געווען אַ גרויסער ליב-האַבער פון קונסט. דאָ אין לאַנד האָט ער געאַרבעט ביי דאַמען-טאַשן.

קלאַרע האָט געהאַט אַ נייגונג צו מאַלן. אין איר הויז זינען די ווענט געווען-באַהאַנגען מיט בילדער, וואָס זי האָט אַליין געמאַלן. דוד האָט געלויבט איר מאַלן; ער האָט זי געבעטן, זי זאָל זיך מער אָפגעבן מיט מאַלן.

צו קלאַרען מיט יאָסלען זינען אָפט געקומען געסט. זיי זינען ביידע געווען גאַסטפּריינטלעכע. ביידע האָבן ליב געהאַט אויפצו-נעמען מענטשן. דוד איז געקומען אָפטער פון אַנדערע. ער האָט געהאַט צו קלאַרען אַ באַזונדערן גוטן געפיל. ער האָט אַלע מאַל געזוכט אַ געלעגנהייט צו גיין ערגעץ מיט איר. וואו ער האָט נאָר געוואוסט פון אַן אויסשטעלונג, האָט ער אַהין גענומען קלאַרען. ער האָט זי געפירט אין פאַרשידענע מוזייען.

יאָסל איז געווען אַ סך עלטער פון איר. אַ שווערער לעדער-אַרבעטער, נישט קיין גרויסער „גייער“, איז ער געווען צופרידן, אַז קלאַרע האָט מיט וועמען צו גיין, וואו זי האָט אַן אינטערעס.

קלאַרע איז געווען אַ צוגעלאָזענע פרוי, האָבן מענטשן זי ליב געהאַט. זי איז נישט געווען קיין שיינהייט. מער ווי אירע טונקל-ברוינע, פינקלדיקע וואַרימע אויגן און שיינע ברוינע געלאַקטע האַר, האָט זי נישט געהאַט; אַבער עפעס אַ שיינקייט האָט פון איר אַרויס-געשטראַלט. זי איז געווען צאַרט און האַרציק צו מענטשן. וואָס לענגער מען האָט זי געקענט, אַלץ-ליבער האָט מען זי געקראַגן. זי איז נישט געווען זשענדע צו הערן אַ קאַמפּלימענט, אַבער אַ קאַמפּ-לימענט פון דוד'ן האָט איר געגעבן אַ באַזונדער פאַרגעניגן. זי האָט

זיך גערעכנט מיט זיין אינטעליגענץ, מיט זיין שיינער איידעלער באַנעמונג צו מענטשן. ווען דוד האָט חתונה געהאַט, איז ער אָפט געקומען מיט זיין פרוי צו קלאַרען מיט יאַסלען. זיי האָבן אָנגע-האַלטן אַ נאַענטע פּרײַנטשאַפּט, ביז מען האָט דוד'ן גענומען צום מיליטער אין דער צווייטער וועלט-מלחמה. אַ קנאַפּ יאַר איז ער געווען אין לאַנד; שפּעטער האָט מען אים געשיקט קיין אייראָפּע אויפן שלאַכט-פּראַנט. עלף מאָנאַטן האָט ער זיך געוואַלגערט אין טראַנשייען.

נאָך דער מלחמה איז ער אַהיים געקומען „נישט דער זעלבער“. ס'האַט נישט גענומען לאַנג, האָט ער געקראָגן אַ נערוון-צוזאַמען-בראַך. ער האָט זיך אָנגעהויבן שרעקן פאַר מענטשן. מען האָט אים געמוזט אַרײַנגעבן אין אַ שפּיטאַל. שפּעטער איז ער געווען אין אַן אַנשטאַלט פאַר גײַסטיק-קראַנקע.

אין דער צײַט איז יאַסל קראַנק געוואָרן אויפן אַרץ. קלאַרע האָט געהאַט אירע צרות. זי האָט פאַרלוירן דעם קאַנטאַקט מיט דוד'ן. דאָ האָט זיי דער צופאַל צונויפגעבראַכט. זיי האָבן ביידע זיך שטאַרק דערפּרײַט, זיך אַרומגעכאַפּט און האַרציק זיך געקושט. דוד האָט לאַנג געהאַלטן זי צוגעדריקט צום האַרצן. ווען זי האָט זיך ענדלעך באַפּרײַט פון זײַנע הענט, האָבן אין ביידנס אויגן געפּינקלט פּרײַדיקע טרערן. זי האָט צאַרט אַ גלעט געטאַן זײַנע געדיכטע גרויע האַר און ליבלעך געזאַגט:

— איך בין זייער צופרידן אייך צו זען.

— און איך, איך בין גליקלעך, וואָס מיר האָבן זיך געטראָפּן. איך האָב קיינמאַל נישט אויפגעהערט טראַכטן וועגן אייך. און דאָ אַזאַ גליקלעכער צופאַל. אין צוויי טעג אַרום האָב איך שוין געזאַלט אַהיימפאַרן, איז גוט וואָס איר זענט געקומען אין צײַט. איצט וועל איך בלייבן אַזוי לאַנג, ווי איר וועט דאָ זײַן.

זי האָט געוואוסט, אַז זײַן פרוי האָט אים אין דער קראַנקהײַט פאַרלאָזט. דאָס האָט זיכער נאָך ערגער געווירקט אויף זײַנע נערוון, האָט זי געטראַכט. עס זעט אויס, ער פילט איצט בעסער. אַ געפּיל פון

צופרידנקייט האָט אַנגעפילט איר האַרץ, וואָס ער איז געזונט געוואָרן.

וויסנדיק זײַן קראַנקהײַט, דאַרף זי זײַן פאַרזיכטיק מיט אים: נישט וויי-צו-טאָן אים מיט אַ וואָרט. זי האָט פאַרשטאַנען, אַז ער נייטיקט זיך אין אַ גוט וואָרט, אין פריינטלעכער אויפמערקזאַמקייט, אין אַ ליבן שמייכל פון אַ פרוי, אין וואַרימער צוגעלאַזנקייט, כדי אים צו שטאַרקן, אויפהויבן פון זײַן דערשלאַגנקייט.

— שוין אַריבער צוואַנציק יאָר, אַז מיר האָבן זיך נישט געזען, — האָט ער מיט אַ באַדויער-געפיל געזאָגט, בעת זי האָט געוואָרט אויפן שליסל פון איר צימער. זי האָט אַ גלעט געטאָן זײַן מאַט, חנ'עוודיק פנים און געזאָגט:

— איר קוקט אויס זייער גוט.

אין האָטעל האָט מען אים דערווייל גערופן צום עסן. דוד האָט געבעטן מען זאל קלאַרען זעצן בײַ זײַן טיש.

ער האָט נישט אַראָפגענומען זײַנע אויגן פון איר. זײַן פנים האָט פריידיק געשטראַלט. יענעם אָונט האָט ער ווייניק געגעסן. ער איז געווען אַנגעפילט מיט פרייד פונעם גליקלעכן צופאַל, וואָס האָט זיי צונויפגעבראַכט, און וואָס זי האָט אים אַזוי וואַרים אויפגענומען.

בײַם טיש האָט קלאַרע אַלץ געטראַכט פון דוד'ס קראַנק-זײַן. זי ווייסט: ער האָט נישט דאָ קיין אייגענע; ער איז עלנט. ער מוז זיך שטאַרק נייטיקן אין אַ פריינט. איז גוט וואָס זי וועט אים געבן איר פריינטשאַפט. אפשר וועט דאָס זײַן אַ היילונג פאַר זײַן געזונט.

נאָכן עסן זײַנען זיי געגאַנגען שפאַצירן. אַ מחנה פייגל איז מיט אַ פריילעך סוויטשעריי פאַרבייגעפלויגן. די ביימער האָבן שטיל גערוישט. דער דרויסן האָט מיט פּיכטקייט געאַטעמט.

זײַן ערשטע פראַגע צו איר איז געווען: — האָט איר עפעס געמאַלן שײַנע בילדער דורך די יאָרן?

— זייער ווייניק. יאָסל'ס קראַנקהײַט און שפעטער זײַן אַוועקגיין אין דער אייביקייט האָבן בײַ מיר אַוועקגענומען דעם מוט. די הענט האָבן זיך נישט געלייגט צו מאַלן.

— א שאד! איר האט טאלאנט און איר פארנאכלעסיקט אים.
מיטאמאל האט דער הימל זיך פארוואלקנט. א געדיכטער נעפל
האט אנגעפילט דעם ארום. ס'האט אנגעהויבן שפריצן א דין רעגנדל.
קיין שארף פון קיין פויגל האט מען נישט געהערט.

דוד האט דעם רעגן נישט געפילט. ער האט אינמיטן גיין זיך
אפגעשטעלט. זי אויסגעדרייט מיטן פנים צו זיך, א ווייל געקוקט איר
אין די אויגן אריין און געזאגט: — איר האט זיך גארנישט געביטן.
נישט פארעלטערט געווארן. די זעלבע דינע פיגור. קיין קנייטשעלע
אויפן פנים. קיין גרויע האר. די זעלבע קלארע! מיר דאכט זיך, איר
זענט נאך שענער געווארן. די אויגן פינקלען נאך ביי אונדז מיט
יוגנטלעכן גלאנץ.

זי האט צופרידן געשמייכלט, א שאר-געטאן אירע האר ביי דער
זייט און געזאגט: — איר זעט, איך האב שוין גענוג גרויע האר.
ער האט צארט א שאר געטאן אירע האר אין דער אנדער זייט
און געזאגט:

— אז מען דארף זיי זוכן, הייסט עס, איר זענט נישט גרוי. זעט:
איך בין שוין אינגאנצן גרוי, כמעט ווייס.

א וויילע זינען זיי געגאנגען שווינגנדיק. דוד האט זיך ווידער
אפגעשטעלט און געזאגט: — דו ווייסט, קלארע, איך האב דיך שוין
לאנג געזוכט. איך האב נישט געוואוסט, וואו דיך צו געפינען. ביזטו
אליין געקומען, ווי פון הימל צוגעשיקט. איך וויל דו זאלסט וויסן, אז
איך האב דיך ליב געהאט נאך ווען איך פלעג צו דיר קומען, אין די
„גרינע יארן“. איך האב קיינמאל נישט אויפגעהערט בענקען נאך דיר.
פון די רייד איז קלארען באפאלן אן אומרו. זי האט אזש א ציטער
געטאן. „ס'איז שלעכט“ — האט זי געטראכט — „איך האב דאך נישט
אינזינען צו ווערן זיין פרוי. לויט ווי ער רעדט, איז ער שוין גרייט
מיט מיר חתונה-האבן. איך האב נישט געדארפט אים ווייזן מײן
פריינטשאפט; נישט געדארפט אים אזוי ווארים באגריסן ביים
באגעגענען. איך האב דאס געטאן צוליב אים, ער זאל פילן גוט, און
דאס קאן גאר אפשר פירן צו זיין אנטוישונג. זאל איך אים זאגן, איך

האַלט נישט דערביי מיט אים זיך צו פאַרבינדן? קאָן דאָס אפּשר ווירקן שלעכט אויף זײַן געזונט. ער קאָן חלילה אויף דאָס נײַ קראַנק ווערן. זי איז צעטומלט; זי גיט ראַפּטאַם אַ זאַג:

— עס הויבט אָן שטאַרקער צו רעגענען. מיר וועלן אַרײַנגיין אין „לאַבי“.

— איך האָב פּײַנט זיצן אין לאַבי. מיר וועלן בעסער זיך זעצן אויפן גאַניק.

אויפן גאַניק איז קיינער נישט געווען. אַלע פון האַטעל האָבן געשפּילט „בינגאַ“. ער האָט זיך געזעצט נאָענט לעבן איר; צוגע־לייגט זײַן פנים צו אירן. זי האָט געפּילט זײַן אַטעם אויף איר באַק. ס'האַט זיך איר געדאַכט, זי הערט דאָס קלאַפן פון זײַן האַרץ. אויך איר האַרץ האָט האַסטיק געקלאַפּט. אין דעם מאַמענט האָט זי אים מקנא געווען, וואָס ער פּילט דעם וואונדערלעכן גענוס פון זײַן פאַר־ליבט. זי האָט נישט געהאַט דאָס גליק צו פּילן דעם טעם פון זײַן שטאַרק פאַרליבט. זי האָט יאָסלען נישט פּײַנט געהאַט, אָבער זי איז נישט געווען אין אים מיט אַזאַ ברען פאַרליבט, ווי דוד ווייזט אַרויס צו איר. זי געדענקט: נאָך ווען ער פּלעגט קומען צו איר אין הויז האָט זי געפּילט, אַז ער איז אין איר פאַרליבט.

נישט איין מאָל טראַכט זי: ווען עס קומט איר אפּילו איצט אונטער אין אירע זעכציקער יאָרן אַ מאָן, וואָס זאַל מאַכן אויף איר אַ גוטן איינדרוק, וואָלט זי נאָך איצט געקאַנט זיך פאַרליבן. דוד'ס צערטלעכקייט וועקט אירע פּרויאישע געפּילן, אָבער זי איז נישט פאַרליבט אין אים. זי וואונדערט זיך אַליין, וואָס בײַ די יאָרן האָט זי נאָך דעם רײַז פאַר אַ מאָן און זי האָט נאָך דעם באַגער פאַר אַ מענלעכער באַרירונג — צו וועלן ליבן און זײַן געליבט.

אַלע געסט פון האַטעל זײַנען שוין אַוועק אין זייערע צימערן שלאָפן. זי גיט אַ קוק אויף איר האַנט־זייגערל, גיט זיך האַסטיק אַ הויב־אויף פון שטול און זאַגט:

— שוין באַלד איינס אַזיגער. צײַט צו גיין שלאָפן.

ער האלט איר האנט, קוקט אויף איר ליבלעך און רירט זיך נישט פון ארט.

— זיך נאך א ווילל, — האט ער זיך ביי איר געבעטן. זי האט ארויסגעריסן איר האנט פון זינע הענט, ווי זי וואלט זיך פלוצלונג פאר עפעס דערשראקן און געזאגט: — א גוטע נאכט! איך גיי שלאפן.

ער האט פאמעלעך זיך אויפגעשטעלט, גענומען זי אונטערן ארעם, צוגעפירט זי צו איר צימער. זי האט שטיל געעפנט די טיר, נישט אויפצואוועקן איר מיט-שלאפערין און זיך געלייגט. ס'האט זי נישט גענומען קיין שלאף. אין איר געדאנק זינען אויפגעשוואומען יענע יארן, ווען דוד פלעגט צו איר אריינקומען. זי האט דאך נישט אינזינען צו פארבינדן זיך מיט אים. ער האט זיך תמיד געהאלטן אנטשענדיק, וויסנדיק, אז זי וועט זיך מיט יאסלען נישט צעשיידן. ער איז איר געווען אנגענעם און אינטערעסאנט בלויז ווי א גוטער פריינט. איצט ווייסט זי נישט, ווי אזוי זי זאל זיך פירן מיט אים. זי האט דאך נישט אינזינען צו פארבינדן זיך מיט אים. ווידער, זאגן אים דאס אפן, ער זאל זיך נישט איינרעדן, אז זי וועט זיין זיין פרוי, האט זי מורא. ער איז דאך אן אנגעגריפענער מענטש. פון אזא זאג קאן ער חלילה אויף דאס ניי קראנק ווערן. דאס טאר זי נישט טאן.

פארשידענע געדאנקען זינען איר געקראכן אין קאפ, זיך געפלאנטערט איינער אין אנדערן, געעקבויערט איר מוח. די בעסטע זאך וואלט געווען, ווען זי קאן אפשוואכן זינע געפילן צו איר. אבער זי ווייסט נישט, ווי אזוי זי זאל דאס טאן.

אויף מארגן נאכן פרישטיק גייען זיי ווידער שפאצירן. דער דרויסן האט געאטעמט מיט פניכטיקייט נאכן בנינאכטיקן רעגן. פון בלוי-ריינעם הימל האט די זון פריילעך געשפרייט אירע ווארימע שטראלן. א שטיל ווינטל האט געגלעט, געוויגט די שפיצן ביימער. די קוסטעס און גראזן, נאך מיט טוי באדעקטע, האבן אונטערן בליאסק פון דער זון מיט גינגאלד געפינקלט.

א שטיק וועג זינען זיי געגאנגען שווינגנדיק. דוד האט איבער-
געריסן דאָס שווינגן:

— די נאכט האב איך פון פיר אזייגער פארטאָג נישט געקאָנט
שלאָפן. אז ס'האָט נאָר אָנגעהויבן טאָגן, בין איך געגאָנגען שפּאַצירן.
דאָס ערשטע מאָל האָב איך אין דער דרויסנדיקער בלויקייט געזען,
ווי אזוי עס קומט-אויף אַ ניי-געבוירענער טאָג. איבערן שפיץ באַרג
האָט דער הימל זיך פלאַמיק אָנגעצונדן. דער פלאַם האָט זיך אויס-
געצויגן לענג-אויס, דערנאָך זיך אַרויפגעהויבן, אָנגעצונדן אַ שטיק
האַריזאָנט. ווי פון אונטער דער ערד איז די זון אַרויסגעקראָכן. אין
דעם פלאַם-פּייער איז זי געבוירן געוואָרן, פאַמעלעך זיך גערוקט
אויפן בלאַס-בלויען הימל. די שטראַלן, ווי גאַלד-בלישטשענדע
בענדער איבער דער ערד געשפּרייט. אונטערן בליאַסק פון דער זון
האָט דער גאַנצער אַרום אויסגעזען ווי אַליץ וואַלט אין גאַלד זיך
געבאַדן, געפּרייט זיך מיטן ניי-געבוירענעם ליכטיקן טאָג. איך האָב
געפילט ווי אַרײַנצונעמען די זון-שטראַלן אין מײַן האַרצן, זיך קוויקן
מיט דער ליבער וואַרימקייט, מיטן לויטערן הימל-בלוי, מיטן ניי-
אויפגעקומענעם פּרימאַרגן. די שפּעטע זומער-בלומען האָבן פון
נאַכטיקן דרימל אויפגעוואַכט און געשפּרייט אַ זיסן און אָנגענעמען
ריח. ווען דו זעסט אַזאַ פּרימאַרגן, וואַלסטו ווידער זיך אַ נעם געטאָן
צום מאַלן.

— איר שילדערט די נאַטור, ווי אַן אמתער פּאַעט, — האָט זי
געזאָגט.

— איך ווייס נישט, ווי ווייט איך בין אַ פּאַעט, אָבער לידער
שרייב איך. איך האָב שוין אפילו עטלעכע אָפּגעדרוקטע לידער —
האָט ער באַשיידן, מיט אַינגעהאַלטענעם שטאַלין, געזאָגט.

— דאָס פּרייט מיר צו הערן — האָט זי איבערראַשט זיך אָנגע-
רופן. ער נעמט אַרויס פון בוזים-קעשענע אַ פעקל נישט-געדרוקטע
לידער און גיט איר צו לייענען.

דאָ פאַלט איר אײַן מיטאַמאַל צו זאָגן:

— ס'טוט מיר לנד, מניע אויגן זינען מיר קאליע געווארן, איז מיר שווער צו לייענען.

זי איז געווען צופרידן מיטן ארויסגעזאגטן געדאנק, אז דאס וועט אפשר אים דערווייטערן פון איר.
ער שטעלט זיך אָפּ און זאָגט:

— אַ שאַד, אַזעלכע שיינע אויגן זאלן קאליע ווערן. מנין טייערע, איך וועל זיין דינע אויגן! איך וועל פאר דיר לייענען, וואס דו וועסט נאר וועלן.

ער האָט מיט געפיל אַנגעהויבן לייענען זינע לידער. ביי יעדן פערז געקוקט איר אין פנים צו זען, וואס פאר אַ איינדרוק עס מאכט אויף איר. ער זעט: איר פנים איז געווארן ערנסט, זי הערט מיט אינטערעס. לייענט ער איין ליד נאכן אַנדערן: לידער פון אַנטווישונג, פון צער, פון איינזאַמקייט און פון אויסגעלאָשענער האַפענונג.

זי איז ווי פאַרגליווערט געוואָרן. נישט געקאַנט קיין וואָרט אַרויסזאָגן. זי האָט נישט געוואוסט, פאַרוואָס. צי די לידער האָבן אויף איר אַזוי שטאַרק געווירקט, צי זי האָט פּלוּצלונג געקראָגן אויף אים גרויס רחמנות; צי ווילל זי זעט, אַז דער ליגן, וואָס זי האָט אים געזאָגט וועגן אירע אויגן, האָט אויף אים קיין ווירקונג נישט; צי עס האָט אַן אומבאַשטימטער געפיל זי באַהערשט?

ער האָט געזען, ווי אַזוי זי האָט אויפגענומען זינע לידער. זינע אויגן האָבן זיך אַנגעפילט מיט פריידיקע טרערן. צו זיין גליק איז קיין גלייכן נישט געווען.

זיי האָבן ווידער אַנגעהויבן גיין פאַמעלעך, שווינגנדיק. מיטאַמאַל האָט אַן אומרואיקער געפיל זי באַפאַלן. ס'איז איר איינ-געפאַלן: ס'איז שלעכט, אַנשטאַט ער זאל זיך דערווייטערן, ווערט ער גאַר נענטער, מער צוגעבונדן צו איר, פונקט דאָס פאַרקערטע וואָס זי וויל. זי איז אין אַ פאַרלעגנהייט. זי וויל אים שטאַרקן, דערהויבן זיין געמיט, און אין דער זעלבער צייט דערווייטערן אים פון זיך.

עס שטיסן זיך צונויף אירע געדאַנקען מיט די געפילן. זי קאַן זיך קיין עצה נישט געבן. זיי גייען שווינגנדיק, זי טראַכט:

— איך טאר נישט ארויסווייזן אים וועלכן ס'איז וואַרימען געפיל.
דאָס וועט אים נאָך שטאַרקער צובינדן צו מיר. באלד זאָגט איר
אונטער אן אַנדער געדאַנק: ער נייטיקט זיך אָבער שטאַרק אין
פריינטשאַפט. ער איז דאָך אַ שרעקלעך-געליטענער, אַ קרבן פון דער
וויסטער היטלער-מלחמה, ער דאַרף אַ טרייסט. איך מוז אים אַרויס-
ווייזן אַ פריינטשאַפט, עס זאל אים געבן מוט צו לעבן.

די וואַקאַציע גייט איר שוין נישט אַיין. זי טראַכט אַלץ ווי אַזוי
אַפצושוואַכן זײנע געפילן צו איר; ער זאל נישט דאַרפן ליידן. זי
פרואווט איבעררייסן דאָס שטילשוויגן. גיט זי מיטאַמאָל אַ זאָג:

— איר זעט, דער הימל איז שוין נישט דערזעלבער וואָס פריער.
איך האָב מורא, עס וועט נאָך היינט רעגענען.

ער רופט זיך אָן: — איך בעט דיך, זאַלסט מיך מער נישט אירצן.
דו מעגסט מיר שוין זאָגן „דו“.

— איך האָב דאָך אַלעמאָל אַיך געאירצט; וואָס עפעס פלוצלונג
איבערגיין אויף דו? — מאַכט זי זיך נאַאיוו, אַז זי פאַרשטייט נישט זײַן
מײַן.

— פאַרגעס פון אַ מאָל. אַ מאָל האָסטו געהאַט אַ מאָן, און איר
האָב געהאַט אַ פרוי. איצט זײנען מיר ביידע פרייע מענטשן. מער ווי
בלויז פריינט. דו וועסט זײַן מײַן ווייב.

ביי די ווערטער גיט ער איר אַ צאַרטן גלעט איבערן קאַפּ.
עס גיט איר אַ שלאָג אַ געדאַנק:

— איך בין שלעכט אַרײַנגעפאַלן. ווי אַזוי זאל איך אים זאָגן, אַז
איך האָב נישט אינזינען מיט אים זיך צו פאַרבינדן; אַז איך גיב אים
מײַן אויפּמערקזאַמקײט בלויז כדי אים צו שטאַרקן? אָבער דאָס טאַר
איך נישט. איך טאַר דאָס אים נישט זאָגן. ער טאַר נישט וויסן, אַז איך
האָב אויף אים רחמנות. זאָגן אים אָפּן, איך האָב נישט בדעה מיט אים
חתונה צו האָבן, איז אויך שלעכט, ער קאַן נאָך אויפדאַסנײַ צוזאַמען-
ברעכן. מײַן געוויסן וועט מיך פלאָגן. איך וועל זיך נישט מוחל זײַן.
איז אַ שלאָפלאַזער נאַכט האָט זי זיך דערטראַכט: — איך וועל
אים זאָגן, אַז איך לייד פון אַ סך קראַנקהייטן. דאָס וועט אים זיכער

אָפּהאַלטן פֿון וועלן זיך פֿאַרבינדן מיט מיר. צו וואָס טויג אים אַ קראַנקע ווייב?

אויף מאַרגן שפּאַצירן זיי אויפֿן וועג, זאָגט זי:

— איך לינד אויף די פּיס, איך קאָן נישט קיין סך גיין, די פּיס ווערן מיר געשוואַלן.

— ס'טוט מיר לינד, קום שוין צוריק אין האַטעל, וועלן מיר זיך אוועקזעצן. זאָרג נישט, מײַן טײַערע, איך וועל זײַן דײַנע פּיס, איך וועל גיין אַלע וועגן פֿאַר דיר.

אויפֿן פינפטן טאָג פֿון איר זײַן אין די בערג, זאָגט זי אים: — איך מוז שוין אַהיימפֿאַרן. די נאַכט האָב איך נישט געקאַנט כאַפֿן דעם אַטעם. איך האָב אַ קראַנק האַרץ. איך מוז פֿאַרן זען דעם דאַקטאָר. — זאַלסט זיך נאָר נישט זאָרגן. מענטשן לעבן מיט קראַנקע הערצער. איך וועל מיט מײַן ליבשאַפט היילן דײַן האַרץ. דו וועסט זײַן געזונט, דו מוזסט זײַן געזונט! — האָט ער צאָרט צו איר גערעדט און געטרייסט זי.

זי ווערט פֿאַרצווייפֿלט. קיין שום קראַנקהייט האַלט אים נישט אָפּ פֿון איר. אויף מאַרגן זײַנען זיי אוועקגעפֿאַרן פֿון די בערג. זי האָט בײַ זיך אָפּגעמאַכט, זי וועט פֿרובירן עטלעכע וואָכן נישט זען אים — אפּשר וועט ער דערפֿילן, אַז זי איז נישט פֿאַראינטערעסירט צו ווערן זײַן פֿרוי, און ער וועט אַליין זיך דערווייטערן.

זי האָט נישט אויפֿגעהערט טראַכטן וועגן אים. דוד האָט זי אויף טריט-און-שריט פֿאַרפֿאַלגט. זי האָט געטראַכט: צי טוט זי גוט, וואָס זי וויל אים דערווייטערן? נישט יעדע פֿרוי האָט דאָך דאָס מזל צו זײַן אַזוי שטאַרק געליבט, ווי זי. אַנדערע וואַלטן זיך געפֿילט גליקלעך צו זײַן אַזוי געליבט. זי וויל פֿאַרשטויסן אַ מענטש, וואָס שטויסט זי צו שעפּערישקייט. ער רעספּעקטירט זי; זעט אין איר שייַנקייט. ווי מעג זי אים אוועקשטויסן? וויפֿיל פֿאַרפֿאַלק זײַנען דאָס שטאַרק פֿאַרליבט איינער אין אַנדערן? און דאָך לעבן זיי צופֿרידן. אַזעלכע געדאַנקען האָבן זי געמאַטערט.

דוד האָט אַלע טאָג צו איר געקלונגען אין טעלעפֿאָן, זיך נאַכ-

געפרעגט אויף איר געזונט. זי האָט אַליץ אַנגעגעבן פאַרשידענע תירוצים, פאַרוואָס זי קאָן אים נישט זען.

מיטאַמאָל פאַלט איר אַיַן: זי וועט אים זאָגן, אַז דער דאַקטאָר הייסט איר אַוועקפאַרן אין אַ וואַרימען קלימאַט; אַז ער זאָגט, די קעלטן זיינען שעדלעך פאַר איר. . . עס פאַרדריסט זי, וואָס זי מוז זאָגן ליגן, אויסטראַכטן קראַנקהייטן. אין דער זעלבער צייט אַרט איר, וואָס זי גייט זיך דערווייטערן פון אים — פון אַ מענטש, וואָס האָט זי אַזוי שטאַרק ליב. פון איר דערווייטערונג וועט ער ליידן, בענקען נאָך איר מיט אַ בענקשאַפט, וואָס קאָן פירן צו קראַנק ווערן. אַבער דער געדאַנק איז איר געפעלן, און זי האָט אים נישט געוואַלט אויפגעבן. זי וועט זען, ווי אַזוי ער וועט אויף דעם רעאַגירן.

זי האָט אים געלאָזט וויסן, אַז אין צוויי טעג אַרום פאַרט זי אַוועק. ער קומט זיך געזעגענען מיט איר.

זי דערזעט, אַז זיין פנים איז שטאַרק אָפגעצערט, פאַר'חשוכ'ט. שוואַרצע רינגען האָבן זיך פאַרצויגן אַרום זיינע אויגן, ס'איז איר פינצטער געוואָרן אין די אויגן, וואָס פון אים איז געוואָרן אין דער קורצער צייט, וואָס זיי האָבן זיך נישט געזען.

נאָך זיין אַוועקגיין, האָט זי אַ גאַנצע נאַכט ניט געקאַנט אַיַנ-שלאָפן. אַן אַנדער געפיל האָט זי באַהערשט; זי האָט זיך פאַרגע-וואָרפן: — פאַרוואָס נאָר איך אים מיט מיינע קראַנקהייטן, פאַרוואָס וויל איך אים אָפּשטויסן? איך האָב צו אים אַ גוטן געפיל, איך האָב אים ליב.

רבקה צוקער, דער שיינער מענטש

איך וויל פֿאַרצייכענען דאָ בלויז עטלעכע זכרונות פֿון אַ מענטשן וואָס האָט געהאַט אַ גרויסע השפעה אויף מײַן לעבן. כאָטש אונדזערע לעבנס האָבן זיך איבערגעקרייצט אין משך פֿון אַ סך יאָרן שפּעטער. וויל איך דאָ פֿאַרשרייבן אונדזערע סאַמע ערשטע באַגעגענישן, פֿאַקטיש — פֿון מײַנע קינדעריַאַרן. איך האָף, אַז איך וועל האָבן די מעגלעכקייט פֿאַרצוזעצן מײַנע זכרונות גאָר אין גיכן. זאָלן די איצטיקע שורות זײַן ווי אַן אַנדענק־ליכט צו אַ שיינעם, איידעלן מענטשן.

*

איך האָב געהאַט די זכיה זי צו האָבן פֿאַר מײַן פֿריינדין. אירע מענטשלעכע טאַטן זײַנען אַינגעקרייצט אין מײַן האַרץ און אין מײַן זפֿרון, און זיי מאַנען בײַ מיר איך זאָל זיי כאָטש טיילווייז פֿאַר־צייכענען צו איר 25סטן יאַרצײַט.

נישט מעגלעך איבערצוגעבן אַלץ וואָס זי האָט געטאָן סײַ פֿאַר מיר, סײַ פֿאַר אַנדערע אַרעמע דערשלאַגענע מענטשן, פֿאַרלאַזענע קינדער אויף וועמען קיינער האָט זיך נישט אומגעקוקט, און מיט וועמען קיינער האָט זיך נישט אינטערעסירט.

*

רבקה צוקער איז געווען אַ טאַכטער פֿון רײַכע עלטערן. איר פֿאַטער שמואל צוקער איז געווען אַ מיטל־וואַוקסיקער, דאַרער איד, זײַן די־לענגלעך פנים מיטן קורצן צוויי־שפיציק בערדל, אין זײַנע גוטמוטיקע קליינע ברוינע אויגן איז געלעגן אַ רואיקע גוטסקייט. ער איז געווען אַ שיינער אַנגעזעענער איד אין שעדלעץ. הינטער דער שטאַט האָט ער געהאַט אַ ציגעלניע, די איינציקע

ציגעלניע אין געגנט, ביי אים האבן געארבעט צענדליקער פויערים, דארט האבן זיך אויך געפאשעט זינע עטלעכע קי, פערד און שעפסן. אין שטאט האט ער מיט זיין ווייב, מיכליע, און זייערע פערצן קינדער, זיבן זין און זיבן טעכטער, געוואוינט אין זיין אייגענעם גרויסן פיר-שטאקיקן מויער אין אכט צימערן. אין הויף האט ער געהאט א קלענערן מויער, וואו מ'זיך מאמע האט געדונגען א קליין שטיבל, ווען זי האט פון דארף אריינגעצויגן קיין שעדלעץ. איבער מ'זיך מאמעס וואנט האבן געוואוינט זינע עלטערן.

מיכליע, רבקה'ס מוטער, איז געווען א הויכע, זייער א דיקע פרוי מיט א היפשן, שווערן גוידער אונטער איר ברייט, פעט פנים. אין אירע גרויע, קאלטע אויגן איז געלעגן א גלייכגילטיקייט צו אלץ און אלעמען.

רבקה האט איין מאל מיר געזאגט: „איך האב נישט ליב מ'זיך מאמען.“ — פארוואס? האב איך געפרעגט. — ווייל זי לאזט צו לאנג שטיין די ארעמעלייט ביי דער טיר, ביז זי גיט זיי די בידנע נדבה.“ די מערסטע זייערע קינדער זינען געווען זייער אינטערע-סאנטע טיפן. יעדערער פון זיי א באזונדערע וועלט פאר זיך, אבער פון זיי אלע האט באזונדערס ארויסגעשיינט רבקה.

רבקה האט שטארק ליב געהאט איר באבע, וואס האט געוואוינט איבער דער וואנט פון מ'זיך מאמעס שטיבל.

ווען מען האט צו זיי אויף שבת צי אויף יום-טוב געבראכט פאר-שיידענע טייערע פרוכטן, אָנגעבאקן אַלערליי געבעקסן, האט רבקה קומענדיק פון „שקאלע“ ארויסגעכאפט עפעס פון די פרוכטן און קוכנס און געטראָגן צו דער באַבען. גייענדיק צו דער באַבען, האט זי געמוזט פארבייגיין מ'זיך מאמעס טיר און פענצטער.

איך בין דעמאלט אַלט געווען צוועלף יאָר. זי איז געווען צוויי יאָר עלטער. אין שטאָט האב איך דערזען קינדער גייען מיט ביכער אין „שקאלעס“ לערנען זיך שרייבן און לייענען. איך האב געקראָגן אַ שטאַרקן פאַרלאַנג צו קאַנען כאַטש אַ ביסל לייענען און שרייבן. מ'זיך אַרעמע מאַמע, אַן אַלמנה, האט נישט געקאָנט צאָלן פאַר לעקציעס,

זי האט געדאנקט גאט פאר אירע מאגערע פארדינסטן פון נייען פויערישע העמדער און קליידער, אז זי קאן מיר געבן א שטיקל טרוקן ראזעווע ברויט מיט א פאסנע קארטאפליע צו עסן.
איין מאל, ווען רבקה איז געגאנגען צו איר באבען, האב איך זיך אנגענומען מיט קוראזש, זיך אפגעשטעלט און מיט א בעטנדיקן טאן געפרעגט:

— אפשר וועט איר זיין אזוי גוט פאר מיר אויסשרייבן דעם אידישן אלף-בית.

זי איז גלייך אריינגעקומען אין אונזער שטיבל און אויף מיין אנגעגרייטן בויגן פאפיר אויסגעשריבן דעם גאנצן פוילישן אלף-בית. דעם אידישן האט זי נישט געדענקט, צי נישט געקאנט. מיט דעם איז זי אבער נישט אפגעקומען. פון דעמאלט אן איז זי אפט אריינגעקומען זען, ווי אזוי איך שרייב איבער, מיר געוויזן ווי אזוי ריכטיק נאכצושרייבן יעדן אות, מיר געהייסן אנרופן די אותיות, און אז זי האט געזען איך געדענק, האט זי אנגעקוואלן.
זי האט געהערט, אז מיין ברודערס חתונה וועט זיין אין ווארשע, פרגט זי מיר, צי איך פאר אויף דער חתונה.

— ניין, זאג איך, איך האב נישט קיין קלייד. איר מאמע האט פאר איר געלאזט מאכן א ניי, שיין קלייד אויף יום-טוב, פון וויסן באטיסט מיט גרינע ארבעסלעך. רבקה האט שוין דאס נייע קלייד דעם גאנצן יום-טוב נישט אנגעטאן, זי זאל דאס חלילה נישט פארפלעקן. דעם לעצטן אונט נאך יום-טוב, האט זי ארויסגעכאפט פון שראנק איר ניי קלייד, די מאמע אירע זאל נישט זען. מיט פרייד געקומען צולויפן צו מיר, א זאג געטאן: „נא, דא האסטו א קלייד. וועסט קאנען פארן אויף דיין ברודער'ס חתונה.“

*

אין שטאט איז געווען א יונגער מענטש, א קאליקע. זיין פנים איז געווען אויסגעדרייט אין א זינט, מיט ארויסגעסטארטשעטע אויגן, א הארב אויף דער פלייצע און ברוסט. געגאנגען איז ער מיט צוויי

קוליעס. ער האט אליין זיך אַרומגעבלאַנקעט איבער די גאַסן. קיינער האָט זיך מיט אים נישט אָפּגעגעבן, אפילו זיך נישט אומגעקוקט אויף אים.

רבקה האָט געפונען צײַט פאַר אים. זי האָט שעה'ען מיט אים גערעדט וועגן ביכער, וועגן שרײַבער, געפירט מיט אים פאַר-שיידענע דיסקוסיעס, ער זאַל נישט פילן איינזאַם, אליין. ער זאַל וויסן, אַז עמעצער האָט אין אים אַן אינטערעס.

אין שקאַלע איז זי נישט געווען פון די בעסטע שילערינס. זי האָט נישט געהאַט קיין געדולד לאַנג זיצן איבער די ביכער. פאַר יעדן עקזאַמען האָט מען געמוזט נעמען פאַר איר אַ פּריוואַטן לערער, ער זאַל איר העלפן אַריבערגיין אין אַ העכערן קלאַס.

אויף דער גאַס אַנטקעגן איר הויז האָט געוואוינט אַן אַרעמע פאַמיליע מיט דרײַ קינדער — צוויי קליינע מיידלעך פון פיר און זעקס יאָר און אַ אינגל, אַריבער זיבן יאָר. זייער מאַמע איז געלעגן אַ פאַראַליזירטע. די דרײַ קינדער האָבן זיך אַרומגעוואַלגערט אין דרויסן, ברודיקע, פאַרלייזיקטע. האָט רבקה, יעדן פּרײַטיק, קומענדיק פון שקאַלע, גענומען אַלע דרײַ קינדער צו מיין עלטסטער, פאַרהייראַטער שוועסטער, וואָס האָט געוואוינט נישט ווייט. צו איר מאַמען האָט זי די קינדער נישט געקאַנט אַרײַננעמען — די מאַמע וואַלט זי אַרויסגעוואַפן מיט די קינדער.

בײַ מיין שוועסטער האָט זי אַנגעוואַרעמט וואַסער, אויס-געוואַשן זייערע קעפלעך, אויסגעקעמט די מיידלעך, פאַרפלאַכטן זייערע צעפלעך. זי האָט זיי געגעבן שטיקלעך ברויט, אַמאַל שטיקלעך חלה אַנגעשמירט מיט פאַוידלע, צי באַשיטן מיט צוקער, וואָס זי האָט נאָר געקאַנט אַרויסנעמען פון איר מאַמעס הויז. און אַנגעקוואַלן: די קינדער גייען אַרויס אָפּגעוואַשענע, אויסגעקעמטע, ריינע אויף שבת.

אין צווייטן געסל לעבן זיי האָט אין אַ צעבראַכענעם בוידעם-שטיבל געוואוינט אַ צעדרייטע אַרעמע פרוי, וואָס האָט געבוירן אַ צווילינג. אין אַ פּראַסטיקן ווינטער טאַג האָט רבקה זי געזען אין

צערסענע שמאַטעס, האַלטן די צוויי פיצלעך קינדער בײַ אירע אַפענע דאַרע בריסטן. האָט זי רבקה אַפגעשטעלט, אַ קוק געטאַן אויפן פאַרמאַרעטן צווילינג און געפרעגט: „ווי אַלט זײנען זיי, די מיידעלעך“.

„דאָס איז אַ מיידל מיט אַ אינגל. זיי זײנען נײַן, צי אפשר שוין צען וואָכן אַלט“.

„וואוהיין גייט איר מיט זיי אין דעם קעלט?“, האָט רבקה ווידער געפרעגט.

„איך גיי אין געוועלבער בעטן, אפשר וועט מען מיר געבן אַ ביסל קאַשע אָדער אַ פאַר גראַשן צו קויפן אַ שטיקל האַלץ, אַפצור-קאַכן פאַר זיי עפעס צו עסן“.

פון דעמאָלט אָן האָט רבקה אַנגעהייבן נעמען פון זייער ריכטער שטוב וואָס זי האָט נאָר געקאַנט, די מאַמע זאָל נישט זען. — פאַר-שיידענע שפּיזן, צוקער, מילך, קאַרטאָפּליעס, ברויט, בעבלעך... שבת, ווען די מאַמע מיטן טאַטן זײנען אַוועק אין שול, האָט זי גע-כאַפט דעם שליסל פון שפּיכלער, פון קעלער; געשלעפט פון דאָרט פאַרשידענע זאַכן צום עסן, אויך קוילן און האַלץ. אַלץ געטראָגן אין דעם צעבראַכענעם בוידעם-שטיבל. אַפט האָט זי אַליין געמאַכט פּייער אין האַלב צעפאַלענעם קוימען; געוואַרעמט וואַסער, געבאַדן דעם צווילינג, געקאַכט פאַר זיי קאַשעס מיט מילך, זיי אַנגע-קאַרמעט, און אַ פּריילעכע, צופרידענע, אַראַפּגעלאָפן די צעבראַכענע טרעפּ.

וואָס זי האָט גענומען פון שטוב האָט נאָר געוואוסט דאָס דינסט-מיידל. זי האָט טייל מאָל נאָך צוגעגרייט זאַכן פאַר רבקה'ן צו נעמען. די מאַדאָם מיכליע צוקער האָט זיך אַפט געוואונדערט: זי האָט באַמערקט עס פעלן זאַכן פון שטוב; וואו איז אַהינגעקומען די מילך? ווער האָט אויסגעטרונקען? דאָס זעלבע מיט אַנדערע שפּיזן. כאַטש דאָס דינסטמיידל האָט מורא געהאַט די מאַדאָם זאָל זי נישט חושד זײַן אין אַרויסטראָגן זאַכן, דאָך האָט זי נישט אויסגעזאַגט, אַז רבקה נעמט און וואָס זי טוט אין בוידעם שטיבל.

ווען איך האב יארן שפעטער געלייענט פרצ'ס „אויב נישט נאך העכער“, האב איך געטראכט, אז רבקה האט געטאן עפעס ענלעכס צו דעם נעמיראווער רבי'ן.

אין שטוב האט מען רבקה'ן נישט ליב געהאט. זיי איז נישט אנגעשטאנען וואס זי גיט זיך אפ מיט קאליקעס, מיט ארעמע, פאר-וואגלטע קינדער. אפילו וואס זי האט זיך מיט מיר אפגעגעבן איז זיי נישט געפעלן, אבער רבקה'ן האט נישט געארט, וואס מען האט זי נישט ליב אין הויז, וואס זיי טראכטן וועגן איר, ווארפן איר פאר, אז זי גיט זיך אפ מיט שלעפערס. זי האט ס'ווי ס'ווי געטאן וואס זי האט געפילט און געוואלט טאן.

אין דער ערשטער וועלט-מלחמה, ווען די דייטשן האבן אקופירט שעדלעך, האט זיך אנגעהויבן א לעבעדיק געזעלשאפטלעכער לעבן אין שטאט. עס האבן זיך געעפנט לאקאלן פון ציוניסטן, מזרחיסטן, בונדיסטן און פועלי-ציון. צווישן דער יוגנט האט זיך אנגעהייבן א ברויזנדיקע אקטיוויטעט. רבקה איז פון אנהייב געלאפן אומעטום הערן לעקציעס, רעדעס, דיסקוסיעס. שפעטער האט זי זיך אפגע-שטעלט ב' די ארבעטער-פארטייען. געגאנגען צום „בונד“ און נאך אפטער אין דער ארבעטער-היים פון די פועלי-ציון.

איך בין אוועק ארבעטן, טאן הויזארבעט, כדי צו פארדינען און זיך קאנען לערנען.

אבער ארבעטנדיק אין דער פרעמד, האב איך נישט געהאט קיין סך צייט זיך אפצוגעבן מיטן לערנען. ווען איך האב זיך אנדער-געזעצט טאן מ'ן היימארבעט, אריינקוקן אין ביכל, האט די באלע-באסטע מיר געגעבן ארבעט, אלע מאל האט זי געפונען עפעס פאר מיר צו טאן. זי איז נישט געווען געוואוינט, אז א דינסטמיידל זאל זיך לערנען, ז'ן פארנומען מיט לייענען און שרייבן.

נאך דריי יאר ארבעטן ב' יענעם, האב איך זיך נישט פארגונען אויסצוגעבן א גראשן, אפילו נישט אויף צו קויפן זיך א פאר שיד. איך בין געגאנגען אנגעטאן מיט וואס מען האט מיר געשענקט פון די ריכע קינדער, געשפארט יעדן גראשן. ווען איך האב אנגעקליבן א

ביסל געלט, האב איך פארלאזט די ארבעט וואו איך האב געהאט גוט עסן, און בין געקומען צו מיין מאמען, וואס האט מיר געקאנט געבן קוים א שטיקל טרוקן ראזעווע ברויט מיט פאסנע קארטאפליע צו עסן, אבי איך זאל קאנען זיך מער אפגעבן מיטן לערנען. איך האב געטראכט, אז ווען מיין אפגעשפארט געלט וועט זיך אויסלאזן, וועל איך ווידער גיין ארבעטן.

איך האב געהערט פון איינער, וואס האט געהאט א שם פאר א גוטער לערערקע, בין איך צו איר געגאנגען זי זאל מיך לערנען. וויפל זי האט מיך געהייסן לייענען און שרייבן, האב איך צוויי מאל — און אמאל דריי מאל — אזוי פיל געטאן. געוואלט אלץ מער און מער אריינכאפן. איך בין צוגעפאלן צו דער ארבעט ווי א הונגעריקע צו א גוטן טייערן מאכל.

מיין לערערקע האט געזען, אז איך קאן פארנעמען מער ווי בלויז איבערשרייבן א צוויי בלעטלעך, וואס זי דיקטירט מיר און א ביסל לייענען, האט זי מיר געזאגט: „קריג ערגעץ אן אלגעמיינע און א פוילישע געשיכטע, אויך א געאגראפיע און אן אריטמעטיק-ביכל, וועסטו קאנען לערנען מער ווי איך קאן דיר איצט געבן, וועסטו קאנען גיין א סך ווייטער.“

אויסגעבן געלט אויף קויפן ביכער האב איך נישט געקאנט, בין איך אוועק צו מיין גוט באקאנטער רבקה צוקער, אפשר וועט זי מיר לייען די ביכער,

ווען איך האב מיט א געפאלענעם, בעטנדיקן טאן ביי איר געבעטן די ביכער, האט זי ברייט צעעפנט אירע גרויסע גוטמוטיקע ברוינע אויגן, לאנג מיט א פארוואונדערטן בליק מיך אנגעקוקט, ווי זי וואלט מיך צום ערשטן מאל געזען, מיך באטראכט פון קאפ ביז די פיס, געקוקט אויף מייןע נישט צוגעפאסטע קליידער, אויף די געלאטעטע שיד. נאך א לאנגן שווינגן, נישט אראפנעמענדיק פון מיר אירע בליקן, האט זי פאמעלעך געפרעגט:

— פאר וועמען דארפסטו די ביכער?

— פאר מיר. מיין לערערקע זאגט, זי וויל מיך לערנען פון די

ביכער, אבער איך האב נישט קיין געלט צו קויפן. בין איך געקומען
דיך בעטן, אפשר קאנסטו זיי מיר ליען. איך וועל זיי אפהיטן, האלטן
ריין און דיר צוריק אוועקגעבן.

רבקה האט נאך אלץ מיך שטיל אנגעקוקט, דערנאך געזאגט:
— איך וועל זען קריגן די ביכער פאר דיר.

איך בין פון איר אוועק מיט א מאדנער דערלייכטערונג.
אין דריי טעג ארום, רבקה גיט האסטיק א פראל אויף די טיר פון
מיין מאמעס קליינעם שטיבל און שטעלט זיך אריין מיט נאך דריי
גימנאזיסטקעס, מיט א פאק ביכער מער ווי איך האב געבעטן. רבקה
האט האסטיק אוועקגעלייגט דעם פאק ביכער אויפן טיש, א
פריידיקע, מיט א צעפלאמטן פנים, א זאג געטאן צו מיר:
— זאג אפ דיין לערערקע! מיר אלע וועלן דיר לערנען אן געלט.
כאטש זי האט די ווערטער געזאגט אויך מיט ברען, איז אין איר טאן
געלעגן אן א שיעור ליבלעכע ווייכקייט.

פון דער גרויסער פריידיקער איבערראשונג האבן טרערן
גענומען רינען איבער מינע באקן. א פארשטומטע בין איך
געשטאנען, געקוקט אויף די גימנאזיסטקעס, געקוקט אויף דעם פאק
ביכער, נישט געקאנט ארויסזאגן קיין ווארט, אפילו נישט קיין דאנק
צו רבקה'ן.

דאס איז געווען דער גליקלעכסטער טאג אין מיין לעבן.
מיין מאמע האט אפגעשטעלט דאס נייען אויף דער מאשין. זי
האט שווינגנדיק געקוקט אויף די מיידלעך, נישט געוואוסט וואס צו
זאגן. זי האט נאר געפילט, אז עפעס האט א שיין געטאן אין איר
שווערן לעבן.

רבקה האט נישט לאנג געלאזט אנהאלטן די שטילקייט. זי האט
באלד מיט איר ברען צו מיר געזאגט: „מלכה וועט דך לערנען אריט-
מעטיק, פאליע אלגעמיינע און פוילישע געשיכטע, רוזשקע — געא-
גראפיע, און איך — פוילישע גראמאטיק. אויף דייטש וועסטו האבן א
לערער, מינעם א באקאנטן.“

רבקה האט געטראגן דעם גאנצן עול פון מיין לערנען. זי האט

איבערגעקוקט, קאנטראלירט יעדן געגנשטאנד פון אלע לערער באזונדער. ווען זי האט אויסגעפונען, אז דער לערער פון דיטש באציט זיך נישט ערנסט צו מײן לערנען, האט נישט לאנג גענומען, און זי האט באלד געפונען א בחור, וואס קאן גוט דיטש און קאן נישט קיין פויליש. האט זי זיך אונטערגענומען אים לערנען פויליש און ער זאל מיד לערנען דיטש. איך האב מײן גאנצע פרייע צייט אוועקגעגעבן צום לערנען. פון באגינען ביז שפעט בינאכט. מיט לייב-און-לעבן בין איך געווען אריינגעטאן אין די ביכער. שטודירט, געלייענט פיל מאל, יעדע שורה זאל זיך איינקריצן אין מײן זכרון. יעדן גרייז אומגעציילטע מאל איבערגעשריבן, כדי מער דעם זעלבן גרייז קיין מאל נישט מאכן. אלץ געוואלט ארייננעמען אין קאפ אויף נישט צו פארגעסן. און די לערערקעס זײנען געווען צופרידן מיט מײן ארבעט.

אז רבקה האט מיד געהייסן שרייבן איין קאמפאזיציע, האב איך אלע מאל אנגעשריבן צוויי, א מאל אפילו דריי, קאמפאזיציעס, צוגעגרייט פאר איר איבערצוקוקן.

אין הייסע זומערטעג פלעגט רבקה מיד אפט אוועקרייסן פון די ביכער, איך זאל זיך אפרוען פון דער ארבעט. מיד נעמען אונטערן ארעם גיין אין גארטן אטעמען אביסל פרישע לופט און פארגעסן די אנגעשטרענגטע ארבעט פון כסדרדיקן לערנען.

אין גארטן האט זי פאר מיר געלייענט מעשהלעך, פאעמעס, דערציילט אנעקדאטן, וואס זײנען ביז היינט פארבליבן אין מײן זכרון.

איך בין נישט פעאיק איבערצוגעבן רבקה'ס באציאונג צו מיר, וואס זי האט אריינגעטראגן אין מײן ארעם, שווערן לעבן.

נאך קנאפע צוויי יאר פון לערנען, איז רבקה'ן איינגעפאלן, אז זי מיט די אנדערע גימנאזיסטקעס וועלן קאנען מיד צוגרייטן אין גיכן באלייגן עקזאמען פארן פינפטן קלאס גימנאזיע. זי איז נאר נישט געווען זיכער, צי זי איז גענוג גוט אויפן פוילישן געגנשטאנד מיד צוצוגרייטן, איך זאל אויסהאלטן דעם עקזאמען. האט זי זיך דורכ-

גערעדט מיט די אנדערע מיידלעך, מען זאל צונעמען א גוטע פוילישע לערערין מיך צוצוגרייטן צום עקזאמען, און אז יעדע פון זיי זאל געבן צוויי רובל א חודש די קומענדיקע זעקס חדשים צו באצאלן דער פוילישער לערערקע.

מיר האט מען אינגערעדט, אז די פוילישע לערערקע נעמט נישט קיין געלט. רבקה האט מורא געהאט, אז איך וועל נישט באשטיין: נישט גענוג וואס זיי לערנען מיך אומזיסט, זאלן זיי נאך פאר מיר צאלן אזויפיל געלט. איך וואלט גראד יא באשטאנען. מין רייסן זיך צום לערנען איז געווען אזוי גרויס, אז איך וואלט גענומען. איך בין דא נישט אויסן צו דערציילן וועגן זיך, איך וויל נאר ארויס-ברענגען רבקה'ן, וואס פאר א מענטש זי איז געווען. איר גרויסע פרייד, ווען זי האט זיך דערוואוסט אז איך האב אויסגעהאלטן דעם עקזאמען איז נישט איבערצוגעבן.

[איך וועל זיך נאך צוריקערן צו רבקה'ן].

א דערהויבנקייט

דאבע סיגל האט פון קינדווייז-אן געפילט, אז זי איז אן אומ-
גליקלעכע, „אן איבעריק באשעפעניש“ אויף דער וועלט.
פון אכט קינדער, פיר שוועסטער און דריי ברידער, איז זי
געווען די אינגסטע.

די עלטערע קינדער האבן געהאלטן דאבען פאר א נאר, א
טויגעניכטס. זיי האבן זיך ווייניק אפגעגעבן מיט איר; אפט מיט
פיינטשאפט זי אפגעשטויסן, זי גערופן מיט פארשיידענע
צונעמענישן; דאס האט פארביטערט איר לעבן.

די עלטערע קינדער זיינען גראד געווען איינע צו די אנדערע
איבערגעגעבן, נאר זי איינע האבן זיי פיינט געהאט.
צו דעם האט זי אלס קינד א סך געקרענקט. קיין קינדער-
קראנקהייט האט זי נישט אויסגעמיטן. זי איז געווען דאר — הויט און
ביין.

זי האט געבענקט נאך א צארט ווארט, נאך א גלעט, נאך א קוש,
נאר זי האט דאס זעלטן פון עמיצן געקראגן.

איר קיילעכדיק, אנגענעם פנימל איז שטענדיק געווען פאר-
אומערט, אירע קליינע ברוינע אייגעלעך זיינען געווען פול מיט
טרויער. זיי האבן געקוקט מיט בענקשאפט, ווי זיי וואלטן געבעטן,
מען זאל זי אמאל אנעמען פאר א הענטל איר געבן א קוש.

ווען זי איז אלט געווען פינף יאר, איז איר פאטער געשטארבן. די
מאמע האט געהאט א שפייז-געוועלבל. זי האט קיינמאל נישט געהאט
גענוג געלט אנצופילן די פאליצעס מיט שפייז; איז דאס געוועלבל
געווען האלב-ליידיק. די ארימקייט אין שטוב איז געווען גרויס. די
מאמע איז שטענדיק געווען פארהארעוועט, פאר'דאגה'ט; נישט געהאט
די מעגלעכקייט אפצוגעבן זיך מיט די קינדער.

די עלטערע האָבן שוין איינע אויף די אַנדערע אַכטונג געגעבן.
 דאָבע האָט איינע אַליין אַרומגעבלאַנקעט, ווי אַ פאַרלאָרענע.
 ווען די מאַמע האָט באַמערקט, אַז די עלטערע קינדער טשעפען
 זיך צו דאָבען, האָט זי אויף זיי געשריגן. ס'האָט זיך געטאַן חושך.
 דאָבע איז זייער אָפט געלאָפֿן צו דער מאַמען מיט אַ יאָמער געוויין:
 — מאַמע! באַשע האָט מיך געשלאָגן!

איין מאָל לויפט זי אַריין אין געוועלבל צו דער מאַמען מיט אַ
 געוואַלד, האַלט זיך ביים קאַפּ, יאָמערט, שרייט מיט באַנומענע
 קולות: — מיין קאַפּ! אוי, מיין קאַפּ! נאָטע האָט מיר געגעבן אַ שטויס,
 בין איך מיטן קאַפּ געפּאלן אויפֿן עק פֿון טיש. עס טוט מיר שטאַרק
 וויי דער קאַפּ.

די מאַמע גייט צו איר צו, שאַרט אירע האָר, זוכט אַ צייכן פֿון
 קלאַפּ, נאָר זי זעט גאַרניט. פֿונדעסטוועגן לויפט די מאַמע אַריין אין
 שטוב און שרייט:

— וואָס פאַר אַ קינדער זענט איר! איר זענט דאָך גזלנים,
 מערדער זענט איר!

זי כאַפט דעם בעזים, וויל אויסלאָזן איר ביטער האַרץ צו נאָטען,
 נאָר ער כאַפט זיך אַרויס און פאַרשווינדט.

די מאַמע בלייבט שטיין אינמיטן שטוב מיטן בעזים אין האַנט; זי
 לאַזט אויס דעם כעס צו העניען, די עלטסטע פֿון די מיידלעך; שרייט
 מיט גרויס אויפֿרעקונג:

— וואו ביסטו געווען, ווען דער מערדער האָט איר געגעבן אַזאַ
 שטויס? זי האָט דאָך געקאַנט חלילה צעברעכן זיך דעם קאַפּ. ס'איז
 וויי-און-ווינד, אַז די מאַמע איז פאַריאַגט, און זי קאַן ניט אַכטונג געבן
 אויף אירע קינדער. אַבער אַזאַ מויד, ווי דו, וואַלט געמעגט אַכטונג-
 געבן אויף די קלענערע, זיי זאַלן זיך ניט שלאָגן. ווינציק האָט דאָס
 קינד נעבעך געקערנקט? וויפיל מאָל, ניט היינט געדאַכט, האָט עס
 געהאַלטן, אַז אַט-אַט, די שעה זאַל ניט זיין, און זי גייט אַוועק פֿון דער
 וועלט, ווי האָט מען דאָס ניט קיין רחמנות אויף אַ קינד, וואָס איז
 נעבעך אויסגעדאַרט, אויסגעטריקנט? וויי איז צו מיר, איר קאַנט דאָך

זי חלילה מאַכן פאַר אַ קאַליקע! נאָך דאָס פעלט מיר צו מײַנע צרות. ניט גענוג, מײַן קאַפּ ווערט מיר צעבראַכן, איר זאַלט האַבן אַ שטיקל ברויט, דאַרף איך נאָך אַ צולאַג, דאָס קינד זאַל מיר פאַרוויינען דעם קאַפּ, אַז איר טוט איר אין טויט אַרײַן! העניע האָט געשוויגן. נאָך דער מאַמעס רייד האָט זי רואיק געזאַגט:

— ווי לאַנג וועט זי אַלץ זײַן בײַ דיר אַ קינד? אַ מויד פון אַכט יאָר איז ניט קײן קינד. דו נעמסט זיך אַלע מאָל אָן פאַר איר, און זעסט ניט וואָס זי טוט. זי איז ניט קײן מלאַך! וויל ניט פאַלגן פון דאַנען אַהײן.

די מיטלסטע, ציפע, איז געקומען העניען צו הילף, זיך אַרײַבן געריסן און געשריגן:

— זי איז אַ ליגנערין; זי טראַכט-אויס זאַכן, מאַכט פון אַלץ אַ וועזן. אַז מען גיט איר אַ ריר, לויפט זי באַלד צו דיר מיט אַ יאַמער, גלייך מען וואַלט זי געקוילעט. נעכטן האָט שעפּסל פאַר אַ גע- לעכטער איר געגעבן בלויז אַ טרייסל דאָס צעפּל, איז זי געלאַפּן מיט אַ געוויין, אַז ער האָט איר געריסן די האַר.

די מאַמע האָט טרויעריק געשאַקלט מיטן קאַפּ: מיט די בליקן געווענדט צו העניען און געזאַגט:

— בײַ דיר איז זי שוין אַכט יאָר אַלט. אַזוי פיל קרענק אויף מײַנע שונאים, וויפיל וואַכן עס פעלט איר צו אַכט יאָר.

ציפען האָט זי אויך געענטפּערט:

— בײַ אײַך, איז זי אַ ליגנערין, אַן אויסוואורף, דאָס ערגסטע אין דער וועלט. בײַ מיר איז זי אַ קינד ווי אַלע קינדער. ווער האָט שעפּסלען געהייסן, ער זאַל טרייסלען איר קאַפּ? בעסער טשעפעט זי ניט; לאַזט זי צורו.

דאַבע איז בײַ די רייד געשטאַנען לעבן די מאַמען, געקוקט די שוועסטער אין די מײַלער, וואָס זיי האַבן גערעדט, און צום סוף אַרויסגעשריגן:

— מאַמע! גלויב זיי ניט!

ווען דאַבע איז עלטער געוואָרן און געוואַלט עפעס טאָן אין

שטוב, האבן די עלטערע שוועסטער געשריגן צו איר: — שלימזל, רוק זיך אָפּ! דו וועסט דאָך דאָס ניט טאָן, ווי מען דאַרף. דו טויגסט דאָך צו גאָר ניט.

אַז זי האָט אַ מאָל גענומען עפעס טאָן, האָט זי מורא געהאַט: אפשר וועט טאַקע ניט טויגן. איז איר שוין אַלץ געפאַלן פון די הענט. זי האָט אַליין שוין אויך געגלויבט, אַז זי איז אַ טויגעניכטס, אַ נאַר, אַז אירע שוועסטער זינען טאַקע בריה'דיקער און קליגער פון איר.

זי האָט געטראַכט, אַז זי איז אַן אומגליקלעכע, אַז קיינער וועט זיך אויף איר ניט אומקוקן:

מענטשן וועלן פון איר לאַכן, חזק-מאַכן. ניט איין מאָל האָט זי גערעדט צו זיך:

— צו וואָס דאַרף איך לעבן? איך האָב ניט געדאַרפט געבוירן ווערן!

זי האָט געגלויבט, אַז זי איז טאַקע אַ נאַר, און זי האָט אויס-געמיטן געזעלשאַפט; מורא געהאַט צו עפענען דאָס מויל.

ווען צו די עלטערע שוועסטער זינען געקומען חבר'טעס, פריינט, איז זי געזעסן אין אַ ווינקל געשוויגן מען זאל זי ניט הערן און ניט זען. קיינער האָט זיך טאַקע אויף איר ניט אומגעקוקט.

אַז זי האָט אַ מאָל יאָ עפעס געזאָגט, האָבן די שוועסטער שפעטער געשריגן אויף איר: — אַז מען ווייסט ניט וואָס צו רעדן שווייגט מען. דו דאַרפסט זיך ניט אַנרופן ווען עס קומען מענטשן.

דאָבע האָט שוין באַדויערט, וואָס זי האָט גערעדט. זי איז געווען זיכער, אַז די שוועסטער זינען גערעכט. — איך האָב טאַקע געדאַרפט שווייגן — האָט זי זיך אַליין פאַרגעוואַרפן.

זי איז געווען דערשלאָגן און פאַראומערט, דאָס לעבן איז איר ניט געווען ליב.

זי האָט אָפט שטיל געוויינט, געהאַט אַ טענה צו גאָט: — גאָט, פאַרוואָס האָסטו מיך ניט באַשאַפן אַזוי קלוג, אַזוי געראַטן, ווי מײַנע שוועסטער און ברידער זינען?

זי האט געהאט א שטארקן פארלאנג צו זיין א מענטש מיט מענטשן גלייך, זי האט געטראכט:
— ווען איך זאל קענען שרייבן און לייענען וואלט איך געווען גליקלעך.

אירע שוועסטער און ברידער זיינען אויך ניט געלערנטע. אייניקע פון זיי קענען בלויז קוים אביסל לייענען, אבער זיי לייענען גאר ניט. זי וויל זייער קענען לייענען, כאטש אביסל אידיש. אבער איר ארימע מאמע אין אמאליקן פוילן, האט ניט געקענט צאלן פאר איר צו לערנען.

ווען צו איר עלטסטע שוועסטער ציפע, איז געקומען אירע א פריינדין זי לערנען שרייבן און לייענען אידיש האט דאבע זיך געשטעלט ביי דער זיט, מיט גרויס נייגעריקייט זיך צוגעקוקט און צוגעהערט.

ציפע האט ניט געקענט ליידן, וואס דאבע שטייט ביי דער זיט קוקט וואס זי שרייבט און וואס זי לייענט, האט זי געזאגט:

— וואס שטייטו דא, גיי שייל אן קארטאפליעס אויף וועטשערע — נאר דאבע איז ניט געגאנגען, זי האט זיך ניט גערירט פון ארט. עטליכע מינוט שפעטער גיט ציפע מיט בייזקייט א זאג:

— אוועק פון דאנען, גיי שייל קארטאפליעס!

דא האט די פריינדינע זיך אנגערופן:

— וואס ארט דיך, אז זי שטייט, אפשר וועט זי אויך זיך עפעס אויסלערנען פון קוקן.

דאבע האט געוואלט ארומנעמען די פריינדינע און זי קושן פאר די ווערטער, און ציפען האט שוין ניט געפאסט זי אוועקצויאגן.

דאבע האט אנגעהויבן קלייבן פאפיר, וואו זי האט געפונען א שטיקל ווייסע, ברוינע צי א שטיקל געלע פאפיר האט זי דאס באהאלטן.

ווען ציפע פלעגט ארויסגיין פון שטוב, האט דאבע געכאפט דאס העפט מיטן אויסגעשריבענעם אלף-בית און נאכגעשריבן.

אין א צייט אַרום האָט דאָבע געשריבן און געלייענט בעסער פון ציפּען.

אין א זומער טאָג, ווען ציפּע איז אַוועק עפּעס קויפּן, האָט דאָבע גענומען דעם בריוונשטעלער, וואָס די פּריינדינע האָט איבער-געלאָזט ציפּע זאָל לייען, זי האָט זיך געזעצט פאַרן הויז און געלייענט.

די באַקאַנטע פּאַלאַ, וועמענס פאַרמעגלעכע עלטערן וואוינען אין צווייטן הויז, איז אַנגעקומען, דערזען דאָבע זיצט און לייענט איז זי צוגעקומען צו איר און ליבלעך געזאָגט:

— גוט מאַרגן דאָבעלע, וואָס לייענסטו, עפּעס אַ גוטער בוך?
דאָבען איז דאָס בלוט געקומען אין פנים. זי האָט אַ וויילע געשוויגן,
דערנאָך אַביסל פאַרשעמט געזאָגט:

— ס'איז ניט קיין בוך, איך לייען אַ בריוונשטעלער.

— אַבי דו לייענסט עפּעס, דאָבעלע, איז גוט.

דאָבע האָט דאָס ערשטע מאָל אין אירע זעכצן יאָר געהערט פאַרציען איר נאָמען, אַנרופן זי „דאָבעלע“. פּאַלאַ, וואָס האָט געקענט ניט נאָר אידיש, נאָר אויך גוט פּויליש שרייבן און לייענען, האָט גענומען פון דאָבעס הענט דעם בריוונשטעלער אַרײַנגעקוקט און געזאָגט:

— אַז דו קענסט שוין לייענען קום מיט מיר, איך וועל דיר געבן אַ גוטן בוך צו לייענען.

דאָבע האָט זיך שטאַרק דערפּרייט פון פּאַלאַס פּריינטשאַפּט. ווען זי האָט איר אַוועקגעגעבן דעם בוך האָט פּאַלאַ איר געגעבן אַנדערע ביכער. פּאַלאַ האָט זיך אַ סך אָפּגעגעבן מיט דאָבען. יעדן בוך, וואָס דאָבע האָט איבערגעלייענט, האָט זי געהאַט חשק צו רעדן מיט פּאַלאַן, איר זאָגן וואָס זי האָט פון אים אַרויסגענומען, זי האָט געוואָלט וויסן, הערן פון פּאַלאַן צי זי האָט ריכטיק פאַרשטאַנען וואָס זי האָט געלייענט. פּאַלאַן איז אַלע מאָל געפּעלן דאָבעס מיינונג, און זי געלויבט, ווי גוט זי פאַרשטייט יעדן בוך.

דאָבע איז שוין אַליין געגאַנגען אין ביבליאָטעק און גענומען

ביכער, אז א בוך האט זי פאראינטערעסירט האט זי פארגעסן אין עסן און אין שלאפן, זי האט יעדעס ווארט געוואלט אריינזאפן און פאר- געדענקען.

זי האט זיך אריינגעטראכט אין די שילדערונגען, אין די טיפן. געוואלט פארשטיין די העלדן, זייער כאראקטער, זייערע סיטואציעס און די סיבות וואס האבן געפירט צו די האנדלונגען. זי האט געפילט זייערע איבערלעבונגען, זייערע ליידן און זייערע שטימונגען.

אין טייל ביכער האט זי דערזען זיך, אירע געפילן, אירע טראכ- טונגען און שטרעבונגען, ווי א מענטש זעט זיך אין א שפיגל, זעט זי דעם געראנגל פון איר לעבן. זי וואלט געשוואוירן אז דער שרייבער האט טאקע געמיינט זי צו שילדערן.

פאלא האט באוואונדערט דאבע'ס זכרון, איר האט אויסגעפעלט ווערטער צו לויבן דאבע'ן פאר איר באנעמען, פאר איר אנאליזירן און דעם אופן, ווי אזוי זי ברענגט ארויס אלץ וואס זי לייענט.

אבער די דערשלאגנקייט מיט די פאראומערטקייט איז פון דאבע'ן אלץ ניט פארשוואונדן; ווי א ווארעם זי גענאגט, געפרעסט איר הארץ. זי האט זעלטן געלאכט, אויף איר רונדן, ערנסטן, מאטן פנים איז שטענדיק געלעגן אן אומעט.

פאלא איז אפט געגאנגען אין געזעלשאפטלעכע קרייזן, זי האט ליב געהאט צו הערן לעקציעס, פארלעזונגען און אפשצונגען איבער ביכער. אלע מאל האט זיך איר געדאכט, אז דאבע פארשטייט בעסער ווי די רעדנער וועמען זי הערט. א סך מענטשן האט זי דער- ציילט ווי גוט דאבע פארשטייט ליטעראטור.

פאלא האט געמאכט איר אזא שם אז מענטשן האבן געוואלט מיט איר זיך באקאנען.

פאלא האט אנגעהויבן בעטן דאבע'ן זי זאל מיט איר גיין וואו זי גייט. דאבע האט ניט געוואלט, זי האט געזאגט: — אין דינע קרייזן קומט דאך די אינטעליגענץ פון שטאט, וואו קום איר אהין?

אבער פאלא האט זי ניט אפגעלאזט ביז ס'איז איר געלונגען זי מיטצונעמען.

איין מאָל בײַ אַן אָפּשאַצונג און דיסקוסיע איבער אַ וויכטיק ווערק, וואָס דאַבע האָט שוין פריער מיט פּאַלאָ'ן וועגן דעם גערעדט, האָט פּאַלאָ געהאַלטן אין איין רעדן צו דאַבע'ן:
— נו, דאַבעלע, זאָג דיין מיינונג, שעם זיך ניט. זאָל מען הערן פון דיר אַ וואָרט.

דאַבע איז געוואָרן רויט, ווי אַ בוראַק, נאָר פּאַלאָ האָט זי ניט אָפּגעלאָזט. דאַבע'ן האָבן הענט און פיס זיך געטרייסלט, מיט אַ קלאַפּעדיק האַרץ האָט זי אין קורצן געזאָגט איר מיינונג.
פון אַלע רעדנער האָט זי געקראָגן די גרעסטע אָפּלאַדיסמענטן.
פון דעמאָלט אָן איז דאַבע אָפט געגאַנגען צו לעקציעס, און פּאַרלעזונגען, ספּעציעל האָט זי ליב געהאַט צו הערן אָפּשאַצונגען וועגן שרייבער און ביכער. זי האָט אַלץ געוואָלט מער וויסן, און בעסער פּאַרשטיין.

פאַר דאַבע'ן האָט זיך געעפנט אַ נײַע וועלט, אַ קוואַל פון שעפן וויסן, און זי האָט שוין אָפט גענומען אַנטייל אין דיסקוסיעס.
איין מאָל בײַ אַ דיסקוסיע וועגן אַ באַרימטן שרייבער און זיינס אַ ווערק, וואו צווישן אַ גרויסן עולם זײַנען געווען אויך שרייבער און אַ רעדאַקטאָר פון אַ זשורנאַל, האָט דאַבע זיך אָנגענומען מיט מוט און אַרויסגעזאָגט איר מיינונג, אַלע אין זאַל זײַנען איבעראַשט געוואָרן, ווי זאַכלעך, טיף און ריכטיק זי האָט באַנומען און אָפּגעשאַצט דעם שרייבער און זײַן ווערק. זייער אַ סך האָבן געדריקט איר האַנט, זי געלויבט.

בײַ די ענדע איז צו איר צוגעקומען דער רעדאַקטאָר, געדריקט איר האַנט און געזאָגט:

— אייער אָפּשאַצונג איז אַן אויסגעצייכנטע, איר האָט זייער אַ גוטן חוש פאַר ליטעראַטור, אַז איר וועט אַנשרייבן דאָס, וואָס איר האָט דאָ געזאָגט וועל איך זײַן צופרידן אַזאַ גוטע רעצענזיע צו דרוקן אין מײַן זשורנאַל. טוט דאָס, איך בעט אייך.
דאַבע האָט אים אָנגעקוקט מיט ברייט-צעפענטע אויגן, ניט געגלויבט, אַז ער מײַנט טאַקע אויף אַן אמת וואָס ער זאָגט, איר האַרץ

האט אָנגעהויבן שטאַרקער צו קלאַפּן, זי האָט ניט געוואוסט צי פון פרייד, וואָס זי האָט אויסגענומען מיט איר רעדן, צי אפשר פון צווייפל, מיינענדיק, אַז דער רעדאַקטאָר חוזק'ט גאָר פון איר. באַלד זײַנען צוגעקומען אויך די שרײַבער און אויסגעדריקט זייער באַגײסטערונג פאַר איר אויסשטייטשונג. אויפן וועג אַהיים האָט זי געטראַכט:

— ווי איז מעגלעך פאַר מיר צוצוטראַען צו אַזאַ וויכטיקער, אַזאַ פאַראַנטוואָרטלעכער אַרבעט, אַ רעצענזיע איבער אַ גרויס ווערק? פונדעסטוועגן איז דער פאַרשלאַג פונם רעדאַקטאָר ניט אַרויס פון איר געדאַנק, די ווערטער זײַנען איר געלעגן אין קאַפּ. אויף מאַרגן האָט זי געקראַגן דעם בוך, נאָך אַ מאַל געלייענט, פאַרשריבן געוויסע שטעלן. זי האָט אויסגעברייטערט איר אַפּשאַץ ביים שרײַבן, און דאַס אַרײַנגעשיקט דעם רעדאַקטאָר. ניט לאַנג וואַרטנדיק, איז איר אַרבעט אַפּגעדרוקט געוואָרן. זי האָט געהאַט זייער גוטע אַפרופן.

פון דעמאָלט-אַן האָט דער רעדאַקטאָר זי ניט אַפּגעלאָזט. ווען ער האָט געוואַלט האָבן אַ רעצענזיע איבער אַ נײַ-דערשינענעם בוך, האָט ער די אויפגאַבע געגעבן דאַבע'ן.

זי האָט דאַס גערן, מיט ליבשאַפט אַנגענומען דאַס צו טאָן. אירע אַפּשאַצונגען איבער ביכער זײַנען מיט אַ סך לויב אויפגע-
נומען געוואָרן.

זי איז באַרימט געוואָרן אַלס אַ גוטע ליטעראַטור-קריטיקערין. זי האָט געדענקט, ווי אַזוי אירע שוועסטער און ברידער האָבן געהאַלטן פון איר, אַז זי איז אַ גרויסער נאַר און אַ טויגעניכטס. די אַנערקענונג, וואָס זי האָט געקראַגן אַלס אַ ליטעראַטור קריטיקערין, האָט אַפּגעשטויסן איר דערשלאַנגקייט. זי איז אינגאַנצן אַרויס פון איר פאַראַומערטקייט. זי האָט גאָר דערפילט אַ דערהויבנקייט.

אין א פענסיאָנערן-קלוב

דער שרייבער פיניע בורשטיין איז געקומען אין פענסיאָנערן-קלוב צו זען זינעם א באקאנטן.

ביים אריינקומען אין גרויסן, גראמען צימער, זעט ער: אין א ווינקל ביי א טישל שפילן מענטשן אין קארטן; ארום זיי זיצן עטלעכע אנדערע און קוקן. אין אן אנדער ווינקל שפילט מען אין דאמינע; דריי מענער קוקן זיך צו. אין מיטן צימער ביי א וואנט שפילן צוויי מענער אין שאך, און צוויי קוקן זיך צו.

פון א צווייטן צימער האט דער פארוואלטער פון קלוב דערזען פיניען און אויסגערופן אויף א קול:

— מיר האבן א חשובן גאסט.

ער איז צוגעקומען צום שרייבער, אים געגעבן די האנט און געזאגט:

— איך בין צופרידן צו זען אייך. וואס האט אייך געבראכט צו אונדז?

— איך בין געקומען זען מיין לאנדסמאן, בערל פינקלשטיין, — האט פיניע געלאסן געזאגט און ארומגעקוקט זיך איבערן זאל.

— א שאד! פונקט היינט איז בערל נישט אריינגעקומען. אבער ס'איז גוט וואס איר זענט געקומען. איר מעגט זיך באקענען מיט אונדזער קלוב. עס קאן אייך אמאל צונוצקומען אין אייער שרייבן. באלד זינען צוגעקומען פרויען און מענער, ארומגערינגלט דעם גאסט, געוואלט זיך באקענען מיטן שרייבער.

דער פארוואלטער האט באמערקט, ווי פיניע באטראכט די וואס זיצן ביי די טישלעך. זיי זינען אזוי אריינגעטאן אין שפילן, אז זיי זעען נישט, וואס עס טוט זיך אין זאל. זאגט ער צו פיניען.

— מיינט נישט, אז אלע ביי אונדז שפילן קארטן. מיר האבן דא קולטור-געזעלשאפטלעכע אקטיוויטעטן אויך. עס קומען-פאר ביי

אונדז פארשידענע פארוויילונגען. מיר האבן פארלעזונגען און דיסקוסיעס איבער פארשידענע פראגן.

א היכער, דארער מאן מיט א בלאס פנים, מיט ווייכע גוט-מוטיקע גרויע אויגן, רופט זיך אן:

— פארוואס דערציילט איר נישט דעם חשובן גאסט, אז מיר האבן א כאר, א דראמאטישע סעקציע, אז ס'ווערן ביי אונדז דורכ-געפירט פינע פארשטעלונגען מיט געזאנג.

א פרוי מיט א פארב-פארשמירטן פארטוך, שייך-פארקאמט די גרויע געלאקטע האר, האט זיך מיט שטאלץ אנגערופן: — איר האט פארגעסן צו זאגן דעם גאסט, אז מען מאלט אויך ביי אונדז. ער מעג זען, — האט זי מיט שיינענדיקע ברוינע אויגן געווענדט דעם בליק צום שרייבער — אייניקע פון די בילדער, וואס ווערן דא געמאלן פון אונדזערע מענטשן, וואלט מען געמעגט אריינשטעלן אין שענסטן מוזיי.

א מיטל-וואוקסיקער מאן מיט א פולן קאפ ווייסע האר שטייט א שמיכלדיקער. זיינע בלויע אויגן פינקלען מיט פרישן גלאנץ. ער האט געמאכט א טריט נענטער צום גאסט און געזאגט צופרידן:

— מיין גאנץ לעבן האב איך געהאט א פארלאנג צו מאלן בילדער, ארויסברענגען אויף קאנווע די לאנדשאפט פון מיין קליין שטעטל אין דער אלטער היים מיט די היימישע טיפן, וואס זיינען פון דער יוגנט און געבליבן איינגעקריצט אין מיין זכרון, נאר דאגות-פרנסה האבן נישט דערלאזט צו טאן וואס איך האב געוואלט. מיין שטרעבונגען האב איך אבער נישט אויפגעגעבן. איצט, אז איך האב דערלעבט אוועקצושטעלן דאס שווערע פרעס-אייזן, מיט וועלכן איך האב אלע מיין יארן געפרעסט קליידער, האב איך זיך גענומען צום גרינגן פינזל — ביי די רייד לויפט ער אריין אין א צווייטן צימער, און ברענגט ארויס א מאלעריי: א פעלד מיט יונגע אויפגיינדיקע שפרא-צונגען; אין מיטן פעלד א שמאלע סטעזשקע; ביי דער זייט — א נידעריק, ברייט-צעוואקסן ביימל, באשאטן מיט ווייס-ראזלעכער בליאונג.

דער גאסט נעמט דאָס בילד אין זײַנע הענט, באַטראַכט אַלע דעטאַלן, און זאָגט:

— זײַער שײַן געמאַלן.

— אַט דאָס בילד, וואָס איר זעט — זאָגט דער מאַן צופרידן פון פֿיניעס מײַנונג — דאָס איז דער וועג, וואוּ מיר, יונגע חברה, אינגלעך מיט מײַדלעך, פלעגן גײַן הינטערן שטעטל אויף „מאַיאָוּקע“. מיר פלעגן זיך אַרויסלאָזן גאַנץ פֿרי מיטן טאַג צוגלייך, אַמאַל פֿאַרגײַן אין אַ נאַענטן דאָרף טרינקען וואַרעמע מילך גלייך פון דער קו געמאַלקן; אַמאַל איז מען אַוועק אין וואַלד. אונדזער וואַלד האָט געהאַט אַ טראַג־גישע געשיכטע. איר קענט האָבן אַ גוטע טעמע פֿאַר אַ דערציילונג. בײַ דעם מאַן האָט מיטאַמאַל אויפגעוואַכט דער „אַמאַל“, און ער האָט מיט געפיל אַנגעהויבן דערציילן:

— אין 1905, ווען איך בין נאָך געווען גאָר אַ יונגער יאָט, אין אַ זומערדיקן שבת בײַטאַג, זײַנען זיך צונויפגעקומען אין וואַלד אַרום הונדערט יונגע אַרבעטער אַפצוהאַלטן דאָרט אַ געהיימע פֿאַר־זאַמלונג. זײַנען אַנגעריסן צעווילדעוועטע קאַזאַקן און מיט די הוילע שווערדן אַנגעהויבן מערדערלעך צו סאַבליעווען איבער די מענטשן. זײ זײַנען מיט די פֿערד אַרויף אויף די מענטשן, זײ געטראַטן און געהאַקט מיט די שווערדן, ווי אין האַלץ אַרײַן. ס׳איז געווען אַן אמתע בלוט־באַד. מיר מיט נאָך צוויי איז געלונגען צו אַנטלויפֿן. מיר זײַנען אַרײַן אין דעם קאַרן און דאָרט געלעגן בײַז בײַנאַכט. אויף מאַרגן איז מען געקומען צונויפקלייבן אַפּגעהאַקטע אויערן, מענטשלעכע הענט מיט באַזונדערע פינגער, וואָס האָבן זיך געוואַלגערט אין וואַלד.

אַ פֿרוי מיט אַ קײלעכדיקער פֿלייצע, ווי עס וואַלט געלעגן אויף איר אַ לאַבן ברויט, האָט זיך אַרײַנגערוקט אין רעדל אַרום דעם שרײַבער, איבערגעריסן יענעם רײד און געזאָגט: — דאָס האָב איך געמאַכט אַ פיגור פון מײַן טאַטן. — זי שטופט דעם גאָסט פֿאַר די אויגן אַן אויסגעקלעפטע פיגור פון אַן אַלטן אײַנגעבוֹיגענעם יײַד מיט אַ קורץ בערדל און גרויסן פֿאַק אויף דער פֿלייצע. זי האָט אויך געוואַלט דערציילן איר לעבנס־געשיכטע, געבן פֿיניען „אַ טעמע פֿאַר

א ווערק, נאר א הויכער, דיקער מאן מיט א האלב-נאקעטן קאפ, מיט א קיילעכדיק פנים, האט זי אפגעשטופט אין א זיט און באוויזן דעם גאסט זינס א בילד און געזאגט: — איר זעט? אט דאס מיידל אויפן בילד מאל איך שוין צום זעקסטן מאל. איך האב אמאל אין דער אלטער היים ליב געהאט א מיידל, א מיידל א גאלד — שיין, גוט, קלוג, מיט אלע מעלות. זי האט מיך אויך ליב געהאט. פאר מײן גיין צום „פריזיוו“, בין איך אוועקגעפארן. איך האב נישט געוואלט דינען פאניען. איך האב געמיינט, אז איך וועל זי קאנען באלד אריבער-נעמען קיין אמעריקע, נאר, אזוי ווי איך בין אהער געקומען, האט אויסגעבראכן די ערשטע וועלט-מלחמה. אוי, די מלחמות, זאלן נישט געדאכט זיין. חוץ דעם, וואס עס ווערן אויסגעהרגעט מענטשן, ווערן די לעבן-געבליבענע אויך אומגליקלעך. אין דער מלחמה-ציט איז זי קראנק געווארן אויף טיפוס און אוועקגעשטארבן. איך קען זי נישט פארגעסן. זי שטייט מיר פאר די אויגן. פרוביר איך זי אויסמאלן, אבער זי קומט נישט ארויס בײַ מיר אזוי ווי איך געדענק זי.

א פרוי מיט א שטארק-צעקניטשטן פנים שטופט זיך מיט אירס א בילד. זי האט אויסגעמאלן אן הארבסטיקן בוים מיט טרוקענע צוויגן: אויפן סאמע שפיץ בוים הענגען עטלעכע פארוויאנעטע, געל-ברוינע בלעטער. זי הייבט דאס בילד איבער די קעפ, שטופט זיך צווישן די מענטשן, קומט-אריין אין מיטן ראד און באוויזט דעם שרייבער. איידער פיניע האט געהאט א געלעגנהייט צו באטראכטן דאס בילד, זאגט זי שטיל מיט א שוואך קול:

— מענטשן אויף דער עלטער וועלקן אמאל אזוי ווי א הארבס-טיקער בוים. ווען איך דערצייל אייך מײן לעבנסגעשיכטע, וואלט איר געקאנט אַנשרייבן א גאנצן בוך.

אן אנדער פרוי, וואס איז געשטאנען לעבן איר, מיט א גלייכער שיין-פארמירטער פיגור, מיט מאט-ברוינע אויסגעלאשענע אויגן, ריין אנגעטאן, אפגעצויגן אירע לאנגע גליכע האלב-גרויע, האלב-שווארצע האר, רוקט זיך צו נענטער לעבן שרייבער און הויבט-אן מיט א הויכער שטים: — ווען איך וואלט געקענט שרייבן, אזוי ווי

איר, וואָלט איך אָנגעשריבן מער ווי איין בוך פון מינע איבער־לעבונגען, פון מיין אייגענער דערפאַרונג. מיין געשיכטע קאָן זיך צו קיינעם נישט פאַרגלייכן. איך זוך אַזאַ מענטשן, ווי איר, וואָס זאָל מיך אויסהערן.

זי האָט מיט דער האַנט אַ וויש געטאָן אירע פּיכטע ליפּן און זיך פאַרנומען צו דערציילן, נאָר אַן אַלטע פּרוי, מיט אַ שטאַרק־אַנגע־בויגענער פּלייצע, האָט זיך אַרײַנגעריסן אין אירע רײד און געזאָגט: — ווען איך דערצייל אײך, וויפיל צרות איך האָב געהאַט אין מיין לעבן, וואָלט איר אָנגעשריבן דרײַ ביכער.

דער שרײַבער האָט זיי געוואָלט טרײַסטן. זאָגט ער: — קײנער פון אונדזערע מענשן האָט נישט געהאַט קײן גרײנג לעבן. אַבי מיר האָבן איבערגעלעבט די שוועריקײטן, און מען קאָן איצט פּרײער אָפֿ־אַטעמען. אַזאַ קלוב ווי בײַ אײך, מיט אַזױפיל אַקטיוויטעטן, איז אַ ברכה פאַר די מענטשן.

אַ מאַן מיט אַ שמײכלדיקן פנים און אַ מונטערן בליק אין זײנע אויגן גיט צופּרידן אַ זאָג צו די, וואָס דערמאַנען זײערע צרות: — וואָס טױגן אײך די אַלטע מעשות? מען דאַרף זײן צופּרידן, אַז מען האָט דערלעבט אַ צײט, וואָס מען קאָן אַראָפּוואַרפן פון זיך די אַמאָליקע לאַסטן מיט די דאגות. אַז ס׳איז נישטאַ מער דער יאָך פון פּרנסה, דאַרף מען זײן צופּרידן און זען דערכאַפן וואָס מען האָט נישט געקענט טאָן אין די יונגע יאָרן. מיר דאַרפן אויסנוצן די צײט צו דערכאַפן, וואָס מען האָט פאַרלוירן; צו פאַרווירקלעכן די אַמאָליקע טרוימען, אַזוי ווי איך טו. איך האָב שטענדיק ליב געהאַט געזאָנג: ס׳האַט זיך מיר נאָר געוואָלט זינגען. אפילו זיצנדיק בײַ דער מאַשין, האָב איך געברומט אַ ניגון, נאָר נישט אַלעמאַל האָט מען מיר געלאָזט זינגען, אַז דער באַלעבאַס, צי דער פאַרמאַן, האָט דערהערט, איז ער באַלד צוגעקומען מיר זאָגן: „דאַ איז נישט קײן אָפּערע. דו ביזט נישט אויף קײן בײַנע. דאַ דאַרף מען אַרבעטן.“ אַבער הײנט זינג איך און קײנער שטערט מיר נישט. חוץ דעם וואָס איך זינג אין אַ כאָר, און מען שטעלט מיך נאָך אַמאַל אַרויס פאַר אַ סאַליסט, גײ איך זינגען בײַ

קליינע אונטערנעמונגען, ביי „הויז-פארדיס“, און טראג-צו מײן חלק צום געזעלשאַפטלעכן לעבן, און פרוּביר דערכאַפּן, וואָס איך האָב פאַרלוירן.

אָדער נעמט, אַשטייגער, דעם אידן — גיט ער אַ ווייז מיט דער האַנט אויף אַ הויכן מאַן מיט אַ געבויגענעם רוקן, אַנגעשפּאַרט אויף אַ שטעקן, מיט אַן איידל, אויסגעצויגן פנים — ווען אַט-דער איד לייענט-פאַר, איז אַ פאַרגעניגן צו הערן. ס'מעגן געוויסע פּראָפּעס-יאַנאַלן קומען צו אים זיך לערנען.

דער מאַן שמייכלט און זאָגט צופּרידן — ס'איז קיינמאַל נישט צו-שפּעט. איצט האָב איך די געלעגנהייט, טו איך דאָס, וואָס איך האָב אַלעמאַל ליב געהאַט צו טאָן.

אַ נידעריקע, דיקלעכע פרוי מיט טונקל-געפאַרבטע האַר האַט ראָפּטאַם, מיט אַ נישט-צופּרידענעם טאָן אַ זאָג-געטאָן צום זינגער מיטן פאַרלייענער:

— מעסט נישט אָן אַייער היטל אויף אַלעמען. נישט יעדערער איז גלייך. ווען מען וואַלט געקאַנט אַראָפּוואַרפן דעם יאָך פון פּרנסה און זיך אַפרוען פון דער אַרבעט כאַטש מיט אַ צען יאָר פּריער, וואַלט מען נאָך אפּשר געקאַנט עפּעס דערכאַפּן, אַרויסקומען מיט פּייאיקייטן, וואָס מען האַט; אָבער אַז מען דאַרף שלעפּן די לאַסט ביז די זעכציקער, איז שוין נישט גרינג צו דערכאַפּן, וואָס מען האַט אין די יונגע יאָרן געקאַנט באַווייזן. ניט ביי איין מענטש ווערן פאַר-טעמפּט די פּייאיקייטן. אַט נעמט מיך: איך האָב ליב געהאַט טאַנצן. טאַנצן איז געווען מײן לעבן. ווען איר זעט, ווי אַזוי איב האָב אַמאַל געטאַנצט! אָבער נאָך יאָרן זיצן אויפן בענקל ביי דער מאַשין, זינען די פּיס פאַרהאַלצערט געוואָרן. זיי טראָגן זיך נישט מער מיטן אַמאַליקן שוואַונג, און דער אַטעם איז אויך נישט ווי אַמאַל; אפילו דער ווילן איז אַפּגעטעמפּט געוואָרן.

פיניע בורשטיין האַט באַמערקט, ווי אַנדערע שאַקלען-צו מיטן קאַפּ. זיי באַשטעטיקן, וואָס די פרוי זאָגט, ער האַט געוואַלט עפּעס זאָגן, געטראַכט אויף וואָס ער זאָל זיך פּריער אַפּשטעלן. אַנדערע

האַבן זיך געריסן צום וואָרט; געוואָלט דערציילן פון זייער לעבן,
געבן דעם שרייבער „אַ טעמע צו שרייבן“, נאָר ס'איז געוואָרן שפעט.
דער פאָרוואַלטער האָט געלאָזט וויסן, אַז ס'איז צייט צו פאַרמאַכן
דעם קלוב.

דער „פיקניק“

דאס אָרט, וואו דער פיקניק האָט געדאַרפט פאַרקומען, איז געווען באַקאַנט: פאַר אַ פאַשיסטיש, ראַסיסטישער, אַנטיסעמיטישער געגנט.

דער באַרימטער שוואַרצער זינגער, „פּאָל ראַבסאָן“ האָט דאָרט געדאַרפט אויפטרעטן, רעדן און זינגען, האָט מען זיך געריכט, עס קאַנען פאַרקומען אומרוען, אָבער דאָס האָט נישט אָפּגעהאַלטן דורכצופירן דאָרט דעם פיקניק.

די זון איז אין יענעם פרימאַרגן אויפגעגאַנגען אַ צעפלאַמטע, מיט אַלע סימנים, אַז זי וועט זיך שפּעטער ניט באַהאַלטן. מיט היציקן אַנזאַג האָט זי פאַרזיכערט, אַז זי וועט דעם גאַנצן טאַג הייס באַשטראַלן די ערד מיט אַלץ וואָס אויף איר געפינט זיך.

דער הימל האָט מיט אַ בלאַסער בלויקייט זיך אַרויפגעהויבן הויך. אין דער לויטערער לופט האָבן זיך די האַרזיאַנטן אָפּגערוקט, דערווייטערט די הימל-ברעגן ביי דער ערד.

צו דער באַשטימטער צייט און אָרט, זיינען פינקטלעך אַנגע-קומען די אַרויספאַרער. דער וואַרימער שיינער וועטער האָט צוגעזאַגט אַ דערפאַלגרייכן פיקניק.

צוויי באַסעס זיינען שוין געשטאַנען מיט אָפּענע טירן גרייט אַריינצונעמען די מענטשן, און די צוגעקומענע האָבן טאַקע באַלד אַנגעהויבן אַריינגיין און פאַרנעמען די פּלעצער, און אין עטלעכע מינוט אַרום איז מען שוין געפאַרן אויפן וועג צו דעם באַוואוסטן זומער פּלאַץ, אַרום פּיקסקיל.

איין פּלאַץ אין באַס איז געבליבן ליידיק. דער מאַן, וואָס האָט געדאַרפט פאַרנעמען דאָס אָרט, האָט זיך ניט געוואַלט זעצן. ער איז געבליבן שטיין ביי דער טיר. עטוואָס אַנגעבויגן, אַנגעשפּאַרט די

האַנט אויף דער טיר, האָט ער מיט שטילע, טיפע גרוילעכע אויגן געקוקט אויף די פאַרער.

ער האָט אויסגעקוקט צו זײַן אַ מאַן אין די פּערציקער מיט אַ גרויסן שטערן, וואָס מען האָט ניט געוואוסט, וואו ער פאַרענדיקט זיך. עס איז אויך געווען שווער צו באַשטימען צי ער איז אַ איד, צי ניט.

אַ פרוי, וואָס איז געזעסן לעבן שאָופּער, האָט זיך צוגעבויגן צו דעם שטייענדיקן און אים עפעס שטיל געזאָגט. דער מאַן האָט זיך אויסגעלייכט, אויסגעצויגן די האַנט אויף דער פאַליצע, אַראָפּ־גענומען פון דאַרטן אַ פּעקעלע פאַפּירן מיט אַפּגעדרוקטע לידער, אַדורכגעגאַנגען דעם באַס און יעדערן איינגעטיילט אַ פאַפּיר. נאָכן אויסטיילן, האָט ער זיך ווידער אַוועקגעשטעלט אין זײַן פּריער־דיקער פּאַזיציע, אַ פּיר געטאַן מיט אַ שמייכלענדיקן בליק איבער אַלעמענס פּנימער און מיט אַ לויטערן קול געזאָגט:

— אַז מען פאַרט אויף אַ פיקניק דאַרף מען זינגען, — און ער האָט טאַקע דער ערשטער פאַרצויגן אַ ניגון.

מילי, אַ מיטליאַריקע אַרבעטערין, אויף וועמען דער מאַן ביי דער טיר האָט געמאַכט אַן אויסערגעוויינלעכן גוטן איינדרוק, האָט זיך צעלאָזט מיט איר סאַפּראַנאַ. זי האָט מיט איר שטים ווי געוואָלט ציען צו זיך די אויפּמערקזאַמקייט פון דעם מאַן ביי דער טיר, ער זאָל איר זאָגן, אַז זי זינגט שוין, אַדער כאַטש זיך ווענדן צו איר, איר פּרעגן וועגן וועלכן עס איז ליד, צי זי געדענקט פון אויסווייניק. אין איר קאַפּ האָבן זיך שוין אַנגעהויבן וויקלען פּריידיקע געדאַנקען. דער מאַן האָט זי אַבער גאַר ניט געפּרעגט, קיין וואָרט צו איר ניט געזאָגט. ער האָט זײַן אויפּמערקזאַמקייט געטיילט צווישן אַלע־מען גלייך.

די יונגע פרוי לעבן שאָופּער האָט אים ווידער עפעס שטיל געזאָגט, און ער האָט ווייטער אַנגעפּירט מיט'ן געזאַנג.

מסתמא זײַן ווייב, — האָט מילי אַ טראַכט געטאַן מיט אַ לייכטן קנאה־בליק אויף יענער.

— ניין, זי איז צו יונג, פאסט צו זיין זינע אַ טאַכטער, — האָט זי פרובירט אָפּשלאַגן דעם געדאַנק, אַז יענע איז זיין פרוי.
מיטאַמאַל האָט מען אויפגעהערט זינגען. דורך די באַס פענצטער האָט מען דערזען אויסגעשטעלטע רייען אַרבעטער-יאַטן. זיי באַגריסן יעדן אַנקומענדיקן באַס. זיי שטייען שטאַלץ און אַנטשלאַסן און רירן זיך ניט פון די רייען, ווי גרייט צו באַשיצן די אַנקומענדיקע מענטשן פון עמיצן, וואָס ווילן צעשטערן דעם אַרויספאַר.
אויף די אַנקומענדיקע פאַלט אַן ערנסטקייט. עס פאַרשווינדט די זינגענדיקע פרייד.

— אַ שוץ-וואַך? — האָט זיך ביי אַ טייל אַריינגעריסן די ניט-קלאַרע פראַגע. אַז עס שטייט אַ שוץ-וואַך מוז דאָך עפעס זיין ניט אין אַרדענונג, — האָט מען אַנגעהויבן טראַכטן.

אַבער קיינער האָט ניט אַרויסגעוויזן קיין אומרויאַקייט. די שוץ-רייען האָבן אַרומגערינגלט דעם גאַנצן פלאַץ. דאָס זינען מערסטן געווען מלחמה-וועטעראַנען, אויסגעדינטע סאַלדאַטן, וואָס ווייסן ווי אַנצוהאַלטן דיסציפלין.

מילי קוקט זיך אַרום, זי וויל זען דעם מאַן, וואָס האָט אַנגעפירט מיטן געזאַנג אין באַס. זי קאָן אים אַבער ניט געפינען, ער איז פאַר-שוואונדן פון אירע אויגן.

און מענטשן קומען דערווייל אַן אַלץ מער און מער. עס ווערט ענג אויפן פיקניק פלאַץ. אַלע וואַרטן אויף דעם גרויסן זינגער, וואָס האָט צוגעזאַגט צו קומען.

אַרום אַ גרויסן, געדיכט פאַרצווינגטן בוים האָט די וואַך געשלאַסן נאָך אַ קרייז, אין וועלכן מ'האַט אַריינגענומען דעם זינגער, און באַלד האָט מען דערהערט זיין געזאַנג, וואָס האָט פאַרכאַפט דעם אַטעם פון די מענטשן אויפן פיקניק-פלאַץ און אויף אַ ווילע אַינגע-שטילט דעם טומל פון דרויסן.

מילי איז געווען אין אַן אויפגעלעבטער, פריילעכער שטימונג. זי האָט ניט געקאַנט פאַרגעסן אין דעם מאַן אין באַס. זי קוקט זיך איין איבער די קעפּ פון עולם און דערזעט אים אין דעם ענג

געשלאָסענעם קרייז אַרום דעם זינגער אונטערן בוים. אַ צופרי-
דענער שמייכל צעגיסט זיך איבער איר פנים. זי וועט באלד צו אים
צוגיין און זיך נענטער מיט אים באַקענען ...

נאָכן זינגען האָט זי זיך געאַיילט אַפּצוזוכן דעם באַס, מיט וועלכן
זי איז געקומען. די אַנדערע פּאַסאַזשירן זינען אויך באלד אַנגע-
קומען. צוויי מענטשן פון אַן אַנדער באַס זינען צוגעקומען אַ ביסל
פּאַרזאַרגט וואָס זייער באַס איז נישטאַ. זיי ווייסן ניט וואו ער איז
אַהינגעקומען.

דער פּריערדיקער מאַן, וואָס האָט ווי גענומען אויף זיך דעם
שוץ פון די אַרויספּאַרער, האָט זיך באַוויזן. ער האָט מיט זינע טיף
גרויע אויגן אַרומגענומען די פּאַרער, און ווען ער האָט דערהערט אין
וואָס עס גייט, האָט ער געזאָגט צו די צוויי:

— גייט אַרײַן, איין איבעריקער פּלאַץ איז פּאַראַן, און מיטן
צווייטן וועט מען זיך אַז עצה געבן.

אויסגעזעצט אַלעמען אין גאַס, האָט ער זיך ווידער אַוועק-
געשטעלט בײַ דער טיר אין דערזעלבער פּאַזיציע וואָס פּריער.
דער באַס האָט זיך לאַנגזאַם באַוועגט דורך פּריוואַטע קאַרס און
באַסעס אויפן וועג. נאָך עטלעכע מינוטן פּאַרן האָט דער מאַן, וואָס
איז געשטאַנען אַן באַוועגונג, מיט אַ רואיקן טאָן געזאָגט:

— די פענצטער דאַרף מען פּאַרמאַכן.
פון צווייטן עק באַס האָט עמיצער מיט אַן אויפּגערעגטן קול
געזאָגט:

— מען באַוואַרפט די באַסעס מיט שטיינער ...
הענט האַבן זיך געצויגן, מען האָט אַראָפּגעלאָזט און פּאַרמאַכט
אַלע פענצטער.

אַ צוויי-יאַריק קינד האָט געפּאַטשט מיט די הענטלעך אין שויב,
געוואָלט די מאַמע זאַל עפענען דאָס פענצטער. ווידער האָט דער
מאַן בײַ דער טיר באַפוילן:

— נעמט אַוועק דאָס קינד פון פענצטער!
מילי, נאָך אַלץ אַן אויפּגעלעבטע, האָט שטיל אַנגעהויבן ברומען

א לידל. אנדערע האבן שוין אויך געפרואווט איר אונטערהאלטן. נאָר פלוצלינג האָט אַ קנאַל פֿון אַ שטיין ווי אַ דונער אַ זעץ געטאָן און צעקנאַקט מיט אַ מוראדיקן בראַזג אַ שויב. דאָס צווייאַריקע קינד האָט פֿון גרויס שרעק זיך שטאַרק צעוויינט. די מאַמע האָט טוליענדיק דאָס קינד צום האַרצן פרובירט עס אַינשטילן. נאָר באַלד האָבן נאָך שטיינער גענומען זעצן אין די פענצטער, שטיקלעך גלאַז האָבן אַ שפרונג געטאָן פֿון אַן אויסגעזעצטער שויב. די פֿרוי ביים פענצטער האָט זיך אָנגעכאַפט ביים נאַקן. אַ שטראַם בלוט האָט אַ שפּראַץ געטאָן און אָנגעהויבן רינען איבער איר פֿלייצע.

דער מאַן ביי דער טיר האָט זיך אַינגעבויגן, שנעל צוגעגאַנגען צו דער פֿרוי, אַרויסגענומען פֿון קעשענע אַ פעקעלע גאַז, צוגע- דעקט און פֿאַרבונדן די וואונד, און באַפוילן: אַלע זאָלן זיך אַראַפֿ- זעצן.

טייל האָבן זיך אַראַפּגעלאָזן אויף דער ערד, אנדערע האָבן זיך אַראַפּגעבויגן אונטער די פענצטער. מיט אַ מוראדיקן טראַסק האָט אַ צווייטע שויב אַ בראַזג געטאָן און אַ שווערער שטיין איז איבער די קעפּ געפּאַלן. אַ גערודער האָט זיך אויפּגעהויבן:

— מען דאַרף אַפּשטעלן דעם באַס! צוריקשלידערן די שטיינער פֿון וואַנען זיי קומען! — האָבן זיך דערהערט שטימען.

— אַט שטייען דאָך גאַנצע מחנות פּאַליציי, וואָס טוען זיי גאָר ניט? — האָבן אנדערע געפרעגט.

— זיי גיבן אַכטונג אַז די שטיינער זאָלן טרעפּן אין ציל — האָט זיך עמיצער אָנגערופן.

— אַפּשטעלן דעם באַס! האָבן זיך איבערגעחזרט די שטימען. נאָר דער מאַן ביי דער טיר האָט געהייסן פֿאַרן.

דער שאָופּער האָט געהאַלטן דאָס רעדל, ווי ניט אים מיינט מען. פלוצלינג האָט די פֿאַרנט'דיקע שויב אַ שפּריץ געטאָן מיט גלאַז. אַ שטיקל גלאַז האָט אַ שטאַך געטאָן דעם טרייבערס האַנט און געבליבן שטעקן. ער האָט דאָס מיט דער צווייטער האַנט אַ וויש געטאָן, אַרויסגענומען, אַפּגעווישט דאָס ריטשקעלע בלוט און מיט אַ קללה

אויף די ליפן, מיט אימפעט אָנגעהויבן פאַרן, איבעריאָגנדיק איין באַס נאָכן צווייטן.

— זעט, זעט! — אַלע פענצטער פון יענעם באַס זײַנען צעשמעטערט, קיין איין גאַנצע שויב ניט... מיר זײַנען נאָך גוט אָפּגעקומען, בלויז פינף צעבראַכענע שויבן, — האָט עמיצער באַמערקט, ווי ער וואָלט געטרייסט די איבערגעשראַקענע און אויפגעברויזטע.

מילי, וואָס האָט פריער אזוי געוואָלט באַקענען זיך מיט דעם מאָן, וואָס איז דעם גאַנצן וועג געשטאַנען בײַ דער טיר, האָט אינגאַנצן פאַרגעסן וועגן אירע פריערדיקע געדאַנקען. מיט אַ האַרץ, פאַרגליווערט פון שרעק און ווייטאַג, האָט זי זיך דערמאַנט אין פאַגראַם, וואָס זי האָט דורכגעלעבט און פונקט אזוי געפילט נאָך זייענדיק אַ קינד אין דער אַלטער היים פון צאַרישן רוסלאַנד. און ווען זי האָט זיך ווידער דערמאַנט וועגן דעם מאָן בײַ דער טיר, איז פאַר אירע אויגן אויפגעשוואַמען אַ פירער פון אַן אַמאָליקער זעלבסט-שוץ...

אויף דער עלטער

בעסי קאפלאן, איז א גרויסע בריה, זייער אן ענערגישע, א וויבל א ברען.

זי איז נישט קיין הויכע. מען קאן זאגן, א קליינע, א דינע זייער א רירעוודיגע, ווי א קוועקזילבער. אלץ לעבט אין איר. אירע קורץ געשוירענע, געלאקטע, ברוינע האר זינען שטענדיק צעווארפן אויף איר שמאל קעפל. דאס פאסט איר גראד צו איר לענג-לעך, מאט, טונקל פנים מיטן פאריסענעם נעזל. פון אירע ברוינע, כמעט שווארצע אויגן שטראלט ארויס א פינקלדיקע, אנגענעמע, ליבע ווארימקייט.

זי קאן טאן א סך זאכן. אויף פיל געביטן איז זי גאר פעאיק, נאר זי האלט זיך נישט ביי דעם, אויף וואס זי איז ספעציעל פעאיק, זי וויל אלץ אריינכאפן.

זי קען זינגען, טאנצן, דערציילן וויצן, אנעקדאטן אן א שיעור. זי מאכט מענטשן צום לאכן. וואו זי קומט אין א הויז, ברענגט זי אריין פריילעכקייט, עס ווערט א יום-טוב אין דערוואכן. זי קען אויך שטריקן, העפטן, נייען און נאך פארשיידענע זאכן. וואס די אויגן זעען קאנען די הענט מאכן.

איר ענערגיע לאזט איר נישט זיצן א מינוט ליידיק. שטענדיק טוט זי עפעס. זי נייט אלץ אליין פאר זיך און פאר אירע צוויי מיידלעך. אפילו פאר מעקסן, איר מאן, נייט זי העמדער און פידזשא-מעס. ווען אירע מיידלעך זינען געווען קליין, זינען זיי שטענדיק געווען אויסגעפוצט. אפילו די ליאלקעס פאר די קינדער האט זי אויך אליין געמאכט. דאס זינען געווען ליאלקעס אויפן וואונדער, ביז היינט פארנעמען זיי ביי אירע פארהייראטע טעכטער אין זייערע היימען אן אנגעזען ארט. ווער שמועסט איר קאכן, באקן, איר אויפ-נעמען געסט. צו דעם איז נישטא איר גלייכן.

איז שטוב בײַ איר מוז אלץ זיין פינקטלעך אויפן אָרט, שיין, אַקור-
ראַטנע, פאַרפּוצט, מיט אַליין אויסגעשטריקטע טישטעכלעך, אויס-
געהאַפטענע האַנטעכלעך, האַנט-געמאַכטע קישעלעך און אַנדערע
פאַרשיידענע קלייניגקייטן.

זי האָט אַ הנאה פון איר אַרבעט, איר איז גאַרנישט צו שווער. זי
טוט אלץ שנעל אָפּ, אונטערזינגענדיג אַ לידל.

כאַטש זי איז אַ סך פאַרנומען מיט דער ווירטשאַפט האָט זי
פונדעסטוועגן צייט צו גיין זען אַ פּילם, אַ טעאַטער-פאַרשטעלונג. זי
כאַפט נאָך אַמאָל אַרײַן אַ קונסט-אויסשטעלונג, זי וועט נישט דורכ-
לאָזן קיין גוטן קאַנצערט און זי באַווייזט נאָך אַרײַנצוקוקן אין אַ
צײַטונג און אַמאָל אין אַ בוך אויך.

זי האַלט, אַז מען דאַרף אַרײַנכאַפּן וויפּיל עס לאָזט זיך, ווי לאַנג
מען האָט כוח. זי שרעקט זיך פאַר דער עלטער. זי מיינט אַז ווען אַ
מענטש גייט אַריבער די זעכציג יאָר, דאַרף ער שוין גאַר נישט, אַז ער
איז שוין אָפּגעלעבט, אויסגעלאַשן, האָט נישט מער דעם דראַנג, די
שטרעבונג צו דערגרייכונגען. ער דאַרף בלויז זיין רואיק, פאַרנומען
מיט זיך, מער אינטערסירט אים נישט. וויל זי אַרײַנכאַפּן וואָס ס׳איז
נאָר מעגלעך איידער זי ווערט עלטער.

מעקס, איר מאַן, איז פונקט דאָס פאַרקערטע פון איר. ער איז אַ
רואיקער, געלאַסענער מענטש, נישט קיין אַינרײַסער, אַ מיטל-
וואוקסיקער, אַ דיקלעכער. זײַנע גלייכע, בלאַנדע האַר האַבן אַנגע-
הויבן ווערן פרי גרוי.

ער איז אַ שווערער אַרבעטער, פון פאַך אַ סטאַליער. ער שטאַט
אויס געשעפטן, רעסטאָראַנען, מאַכט פאַר זײַ טישן מיט שטולן און
נאָך אַנדערע זאַכן. ער אַרבעט פאַר זיך, לייגט ער אַרײַן אַן אַ שיעור
אומגעצײלטע שעה'ן, אַמאָל אַרבעט ער ביז שפעט אין אָונט.

זײַנע העל-בלויע אויגן קוקן אויס שטענדיק מיד, ווי זײַ וואַלטן
זיך גענויטיקט אין אַביסל שלאָף. ער איז אַן איבערגעגעבענער,
געטרייער מאַן צו זײַן ווייב און פאַטער צו זײַנע קינדער. ער איז
נישט נאָר אַ זאַרגער, נאָך אויך אַ פאַרזאַרגער. ער וויל זײַן ווייב מיט

די קינדער זאלן האבן דאס נויטיקסטע, וואס זיי דארפן איצט און זיין פארזארגט אויך אויף שפעטער, ווי א זאך מאכט זיך מיט א מענטש.

כאטש עס האט אים נישט געפעלט דער דאלער, האט ער אבער מורא געהאט פארן מארגן, אפשר וועט קומען א צייט, ער וועט זיך נויטיקן אין געלט. זי וויל פארן זען דא דאס לאנד און אנדערע לענדער, ער איז נישט אלע מאל גרייט נאכצוקומען זיין ווייב'ס פאר-לאנגען. ער האלט אין איין רעדן צו איר:

— איצט איז נישט די צייט פאר מיר צו לויפן מאכן גרויסע רייזעס, ווארט-צו, בעסילע — האט ער זיך ביי איר געבעטן, — די קינדער וועלן אויפואקסן, זיי וועלן נישט דארפן אונזער הילף, איך וועל נישט האבן דעם גרויסן עול פון פרנסה, דעמאלט וועלן מיר קאנען רואיק, געמיטלעך געניסן פון אונזער לעבן, איצט וועט מיר נישט באקומען.

ווען בעסי האט געהערט די רייד איז זי געווארן אויפגעבראכט, זי פלעגט שרייען:

— דו לייגסט אלץ אפ אויף דער עלטער! דעמאלט וועט זיין צו שפעט, מיר וועלן שוין גאר נישט דארפן. דו פארשטייסט נישט, אז אויף דער עלטער ליגט נישט אין זינען קיין פארגעניגן. וועמען גלוסט זיך שפעטער ערגעץ גיין, צי פארן? וואס מען כאפט נישט אריין אין די אינגערע יארן, דאס האט מען נישט.

מעקס האט אבער אלץ גע'טענה'עט דאס זייניקע, ער האט מיט גוטן פרובירט איר דערקלערן:

— דו ווילסט נישט פארשטיין, אז איך בין אריינגעטאן אין דער ארבעט, פארנומען מיט פראבלעמען איבערן קאפ, קיין ערגערניש פעלט אויך נישט ביי דער ארבעט, קאן איך נישט אין מיטן דערינען כאפן זוכן פארגעניגנס, ווען מ'זיין קאפ איז נישט דערביי.

זי האט נישט אנגענומען זיין טענה און געהאלטן אים אין איין פארווארפן, שרייען:

— דו האסט אן אויסגעלאשענע נשמה, ביסט א טויטער

מענטש, האָסט נישט קיין שום פאַרלאַנגען צו גאַרנישט, דו דאַרפסט
נישט מער ווי נאָר אַרבעטן, עסן און שלאָפן!
ער איז נישט מיט געוואָרן איר צו זאָגן:

— וואָרט, וואָרט בעסילע, דו וועסט זען, ווען איך וועל זיך
באַפּרײַען פון מינע פליכטן וואָס עקבערן מײן מוח, וועסטו זען ווי
אַזוי איך וועל נעמען דאָס לעבן.

ווען מעקס קאַפּלאַן האָט קוים דערצויגן צו ווערן אַ פענסײ-
אַנער, האָט ער אויפגעגעבן זײן אַרבעט און געזאָגט:

— איצט, אַז מיר האָבן אָפּגעשפּאַרט אַ פאַר דאַלער קיין דאָגות
פרנסה האָב איך נישט, די קינדער זײנען פאַר זיך איינגעאַרדנט, איז
פאַר אונז די בעסטע צײַט אַ הנאה צו האָבן פון לעבן.

מעקס וואָרט נישט בעסי זאַל אים זאָגן וואו זי וויל גיין פאַר-
ברענגען. נישט פּרעגנדיג בײַ איר, ברענגט ער אַלע מאָל בילעטן צו
קאַנצערטן, אין טעאַטער. זײ האַלטן אין איין גיין און אַרומפאַרן. ווי
גיך זײ קומען פון אַ וואַקאַציע, צי פון אַ רײזע, פּלאַנירט ער באַלד
וואו ערגעץ אַנדערש צו פאַרן.

זי האָט זיך קיינמאָל פּריער נישט פאַרגעשטעלט אַ מענטש אין
די יאָרן, ווי מעקס איז, זאַל האָבן אַזעלכע פאַרלאַנגען צו וועלן
פאַרברענגען.

מעקס האַלט אין איין זוכן וואו צו גיין, וואו צו פאַרן, זען שיינע,
אינטערעסאַנטע זאַכן. איר איז אַזש אַמאָל שווער אים נאַכצוקומען. זי
האָט זיך נישט געקאַנט קיין מאָל פאַרשטעלן, ער זאַל קאַנען ווערן
אַזוי אַרײַנגעטאַן, צו וועלן האָבן פאַרגעניגן. זי זעט פאַר זיך איצט
גאַר אַן אַנדערן, נישט דעם זעלבן מעקס'ן.

אַפילו צו איר פּערזענלעך האָט ער אַן אַנדער באַציאונג, ער
ווייזט אַרויס מער וואַרימקייט, מער ליבשאַפט, ווי ער האָט דאָס
ווען ס'איז פּריער געטאַן. ערשט איצט זעט זי איין, אַז ווען אַ מענטש
איז פּריי פון זאַרג, פּריי פון פליכטן, ער האָט נישט קיין יאָך אויפן
קאַפּ, איז ער גאַר אַנדערש אויפגעלייגט צום לעבן, מען ווערט אַן
אַנדערער מענטש.

מער פון אלץ איז בעסי פון זיך אליין איבערראשט. זי זעט, אירע געפילן זיינען איצט אויך וואך, איר באגער צו דערגרייכונגען איז נישט פארשוואונדן, אפילו נישט קלענער געווארן מיט די יארן, די פארלאנגען צו וועלן געניסן פון אלץ און אלעמען זיינען ביי איר כמעט ווי געווען. אמאל גלויבט זי גאר נישט ווי אלט זי איז, זי פילט זיך פריש און יונג. איצט איז זי איבערצייגט, אז אפילו אויף דער עלטער קאן מען נאך אויך עפעס דערגרייכן און א הנאה האבן פון לעבן. ס'איז טאקע אזוי, ווי איר מאן האט אלע מאל געזאגט, אז אויף דער עלטער, אז מען איז נאך געזונט, איז די בעסטע צייט פון לעבן. דאס זיינען די רואיקסטע, די ריכטיק אמתדיקע גאלדענע יארן.